

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELÂĞÂTI BİLİM DALI

İBN HALLİKÂN'ın VEFEYÂTU'L- 'A'YÂN'ında
ADI GEÇEN ARAP DİLİ ve EDEBİYATI ÂLİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Öğr. Gör. Dr. Ayhan Erdoğan

Hazırlayan

Hâcer ŞEN

Konya 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hâcer ŞEN	Numarası: 074244071004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belağatı	
	Danışmanı	Öğr.Gör.Dr. Ayhan ERDOĞAN	
Tezin Adı		İbn Hallikân'ın Vefeyâtu'l-'A'yân'ında adı geçen Arap Dili ve Edebiyatı Âlimleri	

ÖZET

İbn Hallikân, XIII. yüzyılda yaşamış meşhur biyografi yazarlarından biridir. Onun Vefeyâtu'l-'A'yân adlı eseri , biyografi alanında yazılmış en önemli eserlerden biridir. Vefeyâtu'l-'A'yân, İslam coğrafyasında yaşayan Peygamber ve sahabe hariç kendi zamanına kadar olan meşhur kişilerin hayatlarını anlatır. Onların eserlerinden bahseder, doğum ve ölüm tarihlerini verir, başlarından geçen meşhur olayları anlatır. Bu çalışmada, eserde adı geçen şahıslardan sadece Arap dili ve edebiyatı âlimleri uzmanlık alanlarına göre yan başlıklar altında tesbit edilip, özet halinde tanıtılmıştır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hâcer ŞEN	Numarası: 074244071004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belağatı	
	Danışmanı	Öğr.Gör.Dr. Ayhan ERDOĞAN	
Tezin İngilizce Adı		The last name Arabic Language and Literature Scientists of Ibn Hallikân's in Vefeyâtu'l-'A'yân.	

SUMMARY

Ibn Khallikân , who lived in 13th century, is one of the eminent authors of biography literature. His famous work, namely Wafayât al-'A'yân, is one of the perfect works which had been written in this field. Wafayât al-'A'yân which includes biographies, presents life stories of famous persons who lived in Islamic geography. It mentions about their works, their dates of births and deaths, and some important events that they witnessed in their lif. Ibn Khallikân, in his work, deals with famous persons who had lived till his period, but he excepted the Prophet and his the Ashâb. In this study, were detected and was introduced only the last name Arabic Language and Literature Scientists of Ibn Hallikân's in Vefeyâtu'l-'A'yân.

İÇİNDEKİLER

İBN HALLİKÂN'ın VEFEYÂTU'L-'A'YÂN'ında ADI GEÇEN ARAP DİLİ ve EDEBİYATI ÂLİMLERİ.....	1
Özet.....	2
Summary.....	3
Önsöz.....	5
Transkripsiyon Sistemi.....	7
Kısaltmalar.....	8
GİRİŞ.....	10
İBN HALLİKÂN'ın YAŞADIĞI XIII/VII. ASRIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	10
A. SOSYAL VE SİYÂSÎ DURUM.....	10
B. İLİM VE KÜLTÜR HAYATI.....	15
BİRİNCİ BÖLÜM.....	20
İBN HALLİKÂN'ın HAYATI ve ESERLERİ.....	20
A. İBN HALLİKÂN'ın HAYATI.....	20
B. İBN HALLİKÂN'ın ESERLERİ.....	24
C. VEFEYÂTU'L-'A'YÂN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
VEFEYÂTU'L-'A'YÂN'da ADI GEÇEN ARAP DİLİ ve EDEBİYATI ÂLİMLERİ.....	31
A. NAHİV ÂLİMLERİ.....	31
B. LÜGAT ÂLİMLERİ.....	51
C. HATİPLER.....	59
D. EDEBÎ SANATLAR ve EDEBİYAT TARİHİ ÂLİMLERİ.....	60
E. ŞÂİRLER.....	73
SONUÇ.....	99
BİBLİYOGRAFYA.....	100

ÖNSÖZ

İbn Hallikân, XIII./VII. asırda yaşamış, çağının imkanlarını en iyi şekilde değerlendirmiş, uzmanlık alanı fıkıh olmakla beraber, hadis, Arap dili, Arap edebiyatı, edebiyat tarihi, sosyal ve siyasi tarih alanlarında kendisini yetiştirmiş, geniş bilgi ve kültür sahibi çok yönlü bir âlimdir. Aslen başkadı olup zamanın ünlü medreselerinde hocalık yapmıştır.

Vefeyâtu'l-'A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'îz-Zeman, İbn Hallikân'ın en önemli eseridir. Bu meşhur eser, İslam dünyasında yetişmiş her alanda meşhur kişilerin hayatlarını ve eserlerini anlatan sözlük niteliğinde bir biyografi ansiklopedisidir.

Tezimizin konusu, İbn Hallikân'ın bir biyografi kitabı olan *Vefeyâtu'l-'A'yân* adlı eserini inceleyerek, içinde adı geçen Arap Dili ve Edebîyatı âlimlerini tesbit edip sunmaktır. Ayrıca sunduğumuz âlimlerin tarihçe-i hayatlarından kısa bilgiler de verilecektir.

Tezimizin amacı, eserde adı geçen şahsiyetlerden sadece Arap dili ve edebiyatı âlimlerini tesbit ederek, Arap dili ve edebiyatı tarihi alanında muhtasar bir biyografi çalışması sunmaktır. Bu incelemede, eserin Dr. İhsan Abbas'ın tahkikli olarak neşrettiği 1968-Lübnan tarihli basımını esas alacağız.

Çalışmamız, bir giriş ile iki bölümden ibarettir. Giriş bölümünde, İbn Hallikân'ın yaşadığı XIII. asırda İslam coğrafyasında yaşayan devlet ve milletlerin, genel olarak sosyal, siyâsî, ilim ve kültür hayatlarından özet mâhiyetinde bilgiler vereceğiz. Birinci bölümde müellifimizin hayatını, eserlerini, çalışmamızın asıl konusu olan “Vefeyâtu'l-'A'yân” adlı kitabını tanıttığımız ve bu kitap üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedeceğiz. Tezimizin asıl bölümünü oluşturan ikinci bölümde ise, bu eserde ismi geçen Arap Dili ve edebiyatı âlimlerini alt başlıklar halinde sıralayacağız. Başlıklar altında, Arap dili ve edebiyatının alt başlıkları olan nahiv, lügat, belâgat, hitâbet, edebiyat tarihi ve şiir olmak üzere altı alanın herhangi birinde meşhur olan âlimleri tesbit edip tanıttığımız. Bu sıralamamızda, kitabımızın aslında da olduğu gibi kronolojik sırayı değil alfabetik sıralamayı daha kolay bulduğumuz için tercih ettik. Ayrıca isimlerini tesbit ettiğimiz

şahısların tarihçe-i hayatlarını da özet halinde sunacağız. Son olarak kısa bir değerlendirmeyele tezimizi tamamlayacağız.

Bir tez çalışması olarak bu konuyu seçmemize vesile olan hocamız Prof. Dr. Tâceddin UZUN Beyefendiye, çalışmamıza rehberlik eden danışman hocam Öğr. Gör. Ayhan ERDOĞAN Beyefendi ile yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Y. Sâmi SAMANCI Beyefendiye teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca okulumuzun kütüphanesinde görev yapmakta olan, başta Necati ŞAHİN Beyefendi olmak üzere tüm personeline ve Hayra Hizmet Vakfı Kütüphanesi çalışanlarına da teşekkürü bir borç bilirim.

Hâcer ŞEN

2010 KONYA

Transkripsiyon Sistemi

Bu çalışmada aşağıda verilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

Sesliler:

آ, ا, إ, ع, ي, ا, آ ; â ; ئ, ا, ي ; ù ;

ا: e, (kalın okunan harflerde: a) ; ا: i ; ا: u,

Sessizler:

ء: ' ; ب: b ; ت: t ; ث: s ; ج: c ; ح: h ; خ: h ;

د: d ; ذ: z ; ر: r ; ز: z ; س: s ; ش: s ; ص: s ;

ض: d ; ط: t ; ظ: z ; ع: ' ; غ: g ; ف: f ; ق: k ;

ك: k ; ل: l ; م: m ; ن: n ; و: v ; ه: h ; ي: y .

Yukarıda verilen transkripsiyon sisteminden farklı olarak:

- Harf-i ta'rifler, cümle başında da küçük harfle yazılmıştır. Örneğin: el-Kulliyye, el-Şâhîre, el-Şâlem.
- Harf-i ta'rif ile gelen kelimenin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. Örneğin: ed-Deferu'l-Kebîr.
- İzâfet terkîbi şeklinde bulunan ibarelerde (şahıs adı, kitap adı vb.) ve vasl gerektiren yerlerde muzâf ve muzâfun ileyhî i'râbı yazıda gösterilmiştir. Örneğin: Şâneviyyetu'l-Eimmeti ve'l-Huţabâ'i
- Türkçeye yerleşmiş kelime ve tabirlerde transkribe uygulanmamıştır. İmruulqays gibi meşhur bileşik isimler tek kelime halinde yazılmıştır.

Kısaltmalar

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen madde

b. : Bin

c. : Cilt

çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Fak. : Fakülte

GAL : Geschichte der Arabischen Litteratur-Erster Band.

GAS : Geschichte der Arabischen Litteratur-Erster Supplementband.

Hiz. : Hazreti

hizl. : Hazırlayan

İA : İslam Ansiklopedisi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

Msl. : Misal

nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm

ra. : radiyallâhu anh

s. : Sayfa

sav. : Sallâhu aleyhi ve sellem

tahk. : Tahkik

tr. : Tarih

trcm. : Tercüme

tsz. : Tarihsiz

TTK : Türk Tarih Kurumu

Ünv. : Üniversite

vb. : Ve benzeri

vdvm. : Ve devamı

vd. : Ve diğer

vs. : Vesâir

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

İBN HALLİKÂN'ın YAŞADIĞI XIII/VII. ASRIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bir şahsı ve eserlerini iyi tanıyabilmek, öncelikle o şahsın yaşadığı dönem ve coğrafyayı iyi bilmekle başlar. Çünkü insanı yaşadığı devrin şartlarına göre değerlendirmek genel geçer bir kuraldır. Bizim de İbn Hallikân'ı tanıyabilmemiz ve eserini anlayabilmemiz için öncelikle onun yaşadığı çağı ve coğrafyayı incelememiz elbette gereklidir.

A. SOSYAL VE SİYASÎ DURUM

Hicrî VII. asırda (XIII. yüzyıl) İslam coğrafyasında yaşanan siyasî, sosyal ve kültürel durumları incelerken, birkaç İslam devleti Abbâsiler, Eyyübiler, Memlükler, Hârizmşahlar ve Anadolu Selçukluları ile özellikle İslam dünyasındaki istilâlarıyla tanınan bir kavim olan Moğollardan bahsetmemiz yerinde olacaktır.

750-1258 yılları arasında hüküm süren Abbâsiler döneminde İslam medeniyeti en parlak devrini yaşamıştır. İslam tarihinde Osmanlılardan sonra en uzun ömürlü hânedanlık olan Abbâsiler, son günlerine kadar İslam dünyasının mânevî liderliğini sürdürmüştür. 1218’de Moğollar Cengiz Han idaresinde İslam dünyasını istilâ etmeye başladığında, ilk olarak Semerkant, Buhara, Taşkent, Hârizm, Belh, İran ve Irak şehirlerini içine alan Hârizmşahlar devletini ortadan kaldırdı.¹

Kendisini Selçuklular’ın vârisi sayan ve cihan hâkimiyeti iddiasıyla Abbâsi halifesini hâkimiyeti altına almak isteyen Hârizmşahlar (1097-1231), başta Selçuklular adına bölgeyi idâre ederken 1194’te Irak Selçukluları’na son verip İran ve Irâk-ı Acem’de hakimiyeti ele geçirdiler. XIII. yüzyılın başlarında Hârizmşahlar, Siriderya (Seyhun nehri) boylarından Irak-ı Arab’a kadar çok geniş bir sahada hâkimiyet kurdular. Alâeddin Muhammed Tekiş, Abbâsi halifesi Nâsır-Lidînillah’ın ismini hutbelerden çıkararak İslam dünyasının önderi olma yolunda gayret sarfetti. Ancak 1219’da Cengiz Han, Hârizmşahlar’ın topraklarına girdi. Bir süre daha yaşayan bu Türk-İslam devleti, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykûbad’la 1230’da meydana gelen Yassıçimen savaşının ardından hânedanlığın yıkılmasıyla tarihten silindi.²

1240’lara kadar yükseliş devri yaşayan Anadolu Selçuklu Devleti’nin (1075-1308) sınırları Sakarya’dan Dicle’ye kadar uzanıyordu. Aynı zamanda Çukurova’daki Ermeni Krallığı, Halep Eyyübî Melikliği, Artuklular, Trabzon Rum Devleti, İznik Bizans Devleti bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti’ne tâbi oldu. Daha sonra çöküşe geçen bu devlet, 1243’te Moğollar’a mağlup olarak yıllık vergi vermeyi kabul etti. Bundan sonra kendini bir türlü toparlayamadı ve müşterek saltanatlar devri yaşadı; başa gelenler “gölge hükümdar” oldu, ülke Moğol kumandanları ve vâlilerin tahakkümü altında İlhanlı Hükümdarlarınca (Moğolların İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadoluda hâkimiyetine tâyin edilen Hülâgû ile başlayan kolu) Tebriz’den yönetildi.³

Mısır merkez olmak üzere Ortadoğu, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika’da hüküm süren Müslüman-Türk devleti Eyyubîler (1171-1462) dönemi, Selahaddin Eyyübî

¹ K.V. Zetterstéén, “Abbâsiler”, *İA*, MEB, Ankara, 1965, I/18-22; H. Dursun Yıldız, “Abbâsiler”, *DİA*, İstanbul, 1988, I/37-38.

² M. Fuad Köprülü, “Hârizmşahlar”, *İA*, V/I, 265-296; Aydın Taneri, “Hârizmşahlar”, *DİA*, XVI/228-231.

³ İbrahim Kafesoğlu, “Selçuklular”, *İA*, X/353-416; Faruk Sümer, “Selçuklular-III. Anadolu Selçukluları”, *DİA*, XXXVI/380-384.

tarafından Fâtîmi hilâfetini ortadan kaldırılıp Abbâsi halifesi adına Mısır'da hutbe okutulması (1171) suretiyle, oraya yerleşme süreci başladı. Daha sonra Suriye'ye yönelerek Dımaşk, Ba'lebek, Humus, Hama ve Halep'i aldı. Abbâsi halifesi onun hâkimiyetini tanıdı. Selahaddin, Dımaşk'ta öldüğünde (1193) devletin sınırları Trablusgarp'tan Hemedan ve Ahlat'a, Yemen'den Malatya'ya kadar uzanıyordu. Devlet 1240'lara kadar taht mücadeleleri ve Haçlı ordularıyla yıprandı. Merkezî idarenin beylikler üzerindeki etkisi iyice zayıfladı. 1243'te Köseadağ savaşına kadar Halep, Humus ve Dımaşk daha çok Anadolu Selçukluları'na tâbi kaldı. 1250'de de Memlükler'in kurucu ismi Baybars el-Bundukdâri ve arkadaşlarının son Eyyübî Sultanı Turan Şâh'ı öldürmeleri ile Mısır'da Eyyübîler devri sona erdi.⁴

Cengiz Han'ın torunu Hülagü, İran'dan sonra 1258'de Bağdat'a girdi. Abbâsi Halifesi Musta'sım ve devlet erkânı teslim olsa da idam edildi ve beş asırdır İslam başşehri olan Bağdat talan edildi. Moğolların Bağdat'ı işgalleri İslam tarihinde bir felaket olarak kabul edilir. Bu felaket siyasî sahadan ziyâde medeniyet sahasında olup bu tarihten itibaren İslam medeniyeti duraklamaya ve gerilemeye başlamıştır.⁵

Mısır, Suriye ve Hicaz'da Eyyübîler'den sonra yerine Müslüman-Türk devleti Memlükler (1250-1517) geçmiştir. İlk olarak Mısır'da tahta çıkartılan hükümdar İzzeddin Aybek (648/1250), Suriye Eyyübî birliklerini mağlup etti ve Ürdün nehri iki devlet arasında sınır kabul edilerek anlaşma yapıldı. 656/1258'de Bağdat Abbâsi hilafetini ortadan kaldıran Moğollar'ın Suriye istikametinde ilerlemesi üzerine, süratle Sultan Kutuz oy birliği alarak başa geçti. Hülagü ve ordusu ile Filistin'deki Ayncâlût savaşında karşı karşıya gelip savaşı kazandı (658/1260). Bu savaş tarihin akışını değiştiren önemli savaşlardandır. Bu zaferle Memlükler İslam dünyasının en büyük devleti haline geldi ve bu özelliklerini Osmanlılar'ın yükselme devrine kadar korudu. Devletin gerçek kurucusu sayılan I. Baybars'ın hükümdarlığı ile yeni bir dönem başladı. Saltanatna dînî meşruiyet kazandırmak ve bu sayede hakimiyetini kuvvetlendirmek isteyen Baybars, Abbâsi ailesinden Ahmed'i (halifelikle el-Mustansır lakabını aldı) Kahire'ye getirerek merasimle halifeliğini ilan etti (659/1261). Böylece beş asırdan beri İslam âleminin liderliğini yapmış olan Abbâsi hilâfeti üç yıllık bir aradan sonra yeniden kurulmuş oldu. Ancak Mısır'da

⁴ C.H. Becker, "Eyyübîler", **İA**, IV/424-428; Ramazan Şeşen, "Eyyübîler", **DİA**, XII/20-24.

⁵ K. V. Zetterstéen, agm., **İA**, X/18-22; H. Dursun Yıldız, agm., **DİA**, I/37-38;

süren bu hilafet, önceki dönemden farklı bir seyirle, XV. Yüzyılda Osmanlılarca İstanbul'a taşınıncaya kadar devam etti. Bu farklılık, hilâfetin yetki alanlarının olmayışı, sultanlara bağlı kalışı, küçük idâri işler ve merasimlerdeki görevlerle sınırlıydı. Sultan Baybars da hilâfetin hâmisî sıfatıyla bütün İslam ülkelerinde nüfuz sahibi oldu. On yedi yıl süren saltanatı boyunca (1260-1277) İlhanlılar ve Haçlılar'la mücadele etti. Ondan sonra yerine arkadaşı Sultan Kalavun, diğer Memlük liderlerini tasfiye ettikten sonra başa geçti (678/1279). Kalavun, kendinden önceki politikaya devamla İlhanlılar, Ermeni Krallığı ve Haçlı Kontluklarıyla mücadele etti. Suriye'ye saldıran İlhanlı ordusunu Humus civarında ağır bir yenilgiye uğrattı (680/1281). İlhanlılarla işbirliği yapan bölgedeki Haçlı varlığına son vermeğe çalıştı ancak buna ömrü vefa etmedi (689/1290). Onun halefi olan oğlu el-Melikü'l-Eşref Halil (1290-1293), babasının hazırlamış olduğu orduyla Haçlılar'ın bölgedeki son başşehri olan Akkâ'yı alarak bölgede iki yüz yıl devam eden Haçlı varlığını sona erdirdi. Bundan sonra taht kavgalarına sahne olan Memlük devleti XIV. asır sonunda kısa ömürlü bir istikrara yaşasa da bu defa Moğol-Timur'un Suriye'yi istilâsı ve şehirleri tahribi (1399-1412) ve ardından Memlük gruplarının çıkardığı isyanlar yüzünden ülkede istikrar tekrar bozuldu.⁶

Dikkat edilirse buraya kadar Moğollar'ın adının anılmadığı bir Müslüman idare olmadı. O halde kısaca onlardan bahsetmemiz gerekli oldu: X-XII. Yüzyıllarda Moğol asıllı kabileler tarafından Kuzey Çin ile İç Asya'da Curcen, Kitan ve Karahıtaylar gibi devletler kurulmakla birlikte Moğollar'ın dünya tarihinde önemli rol oynaması, ancak XIII. yüzyılın başlarında Timuçin'in kurduğu Moğol imparatorluğu ile olmuştur. Timuçin, uzun mücadelelerin ardından bütün Moğol aşiretlerini tek bir devlet çatısı altında toplamayı başardı. 1206'da Cengiz (Çingiz) Han ünvanını aldı. Doğuda Çin ile mücadeleden sonra Batıya yönelen Moğollar önce Harzimşahlar'la karşılaştı (1218). Geride virane şehirler bırakarak bütün Orta ve Batı İran'ı yağmaladılar. Halkının önemli bir kısmını öldürüp harabeye çevirdikleri ülkeyi birkaç yıl kendi kaderine terk ettiler. Cengiz Han 1227'de öldükten sonra halefi Ögedey Han (1227-1241) zamanında Çin'in önemli bir kısmı ile Kore zabtedildi. Diğer taraftan şehzadeleri de Doğu ve Orta Avrupa'yı istilâ etti (1237-1241).

⁶ M. Sobernheim, "Memlükler", **İA**, VII/689-692; İsmail Yiğit, "Memlükler", **DİA**, XXIX/90-92.

XIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Moğol İmparatorluğu artık tek bir merkezden yönetilemeyecek kadar büyümüştü. Mengü Han (1251-1259) tahta çıktığında kardeşi Kübilay'ı Çin'e gönderirken diğer kardeşi Hülâgü'yü de "ilhan" olarak İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'ya tayin etti. Hülâgü'nün 1255 (653) yılında Ceyhun'u geçerek Horosan'a girmesiyle Yakınoğu'da Moğol hakimiyetinin ikinci devresi başladı. O, 1258'da (656) Bağdat'a girerek Abbâsî hilâfetini yıktı. Suriye istikametindeki Moğol ilerleyişi ilk defa Memlûkler tarafından 1260 (658) yılında Ayncâlût savaşı ile durduruldu. Moğol yayılması, batıda Anadolu Selçuklularının Köseadağ Savaşı sonucu tâbi devlet konumuna gelmesiyle (1243/641) Bizans sınırlarında sona erdi. Bununla birlikte İran, Azerbaycan, Anadolu ve Irak'ın idaresi yaklaşık bir asır boyunca İlhanlılar'ın hakimiyetinde kaldı. XIII. yüzyılın ikinci yarısında merkezî Moğol hâkimiyetinde parçalanmalar oldu. Altınorda, Çağatay ve İlhanlılar arasında mücadeleler sürdü ve zamanla birbirlerinden iyice koptular.

Başlangıçta Şamanist olan Moğollar müslüman ve Hristiyan milletlerle ilk defa istilâ sırasında karşı karşıya geldiler. Berke Han zamanında (1256-1266) İslamiyet Altın Orda devleti'nin resmî dini haline geldi. Bunu İlhanlılar'da Gazân Han'ın (1295-1304) İslâmı kabulü izledi.

Kısa sürmesine rağmen Moğol hâkimiyeti Yakınoğu'da pek çok olumsuz iz bırakmıştır. İstilâ sırasında Mâverâünnehir, İran, Irak ve Anadolu şehirleri büyük zarar görmüş, kaynakların rivayetlerine göre milyonlarca insan öldürülmüştür. Tarihçiler arasındaki yaygın kanaate göre İslam tarihinde Moğol istilâsı ile mukayese edilebilecek başka bir felâket yoktur. Moğollar İslam kültür ve medeniyetini çiğneyip tahrip etmişler ve ülkelerini harabeye çevirmişlerdir. Mescidler ahır haline getirilmiş, Mushaf sayfaları hayvanların ayakları altına serilmiş, İslam kültür mirasına dair kıymetli eserler yakılmış veya nehirlere atılmıştır. Moğol istilâsı Çin, Orta Asya, Yakınoğu ve Doğu Avrupa'nın etnik ve kültürel yapısının yeniden şekillenmesinde önemli rol oynadı. Özellikle Türk dünyasının etnik yapısı kökünden yıkıldı: Uygur, Karluk, Kıpçak gibi Türk kavimleri parçalanıp Moğol toplulukların alt tabakalarını oluşturdu. Irak bölgesi siyasal ve kültürel üstünlüğünü kaybetti; Memlûk Türkleri sayesinde Mısır ve Suriye onun yerini aldı. Moğollar karşısında tutunamayan pek çok Türk boyu İran yaylası üzerinden Anadolu'ya göçetti. Böylece Anadolu Türkleşti. Onlar gibi birçok İranlı da Anadolu'ya sığınarak

Selçuklu devletinin hizmetine girdi. XIV. yüzyılın ortalarında Moğolların Moğolistan'a çekilmesiyle İmparatorluk tamamen bitti.⁷

B. İLİM VE KÜLTÜR HAYATI

Abbâsiler devrinin ilk zamanları, İslam kültür ve medeniyetine damgasını vuran çok önemli bir çağdır. İslam dünyasında çeşitli müesseseler ve ilimler bu devirde şekillenmiş, zamanla gelişerek modern Avrupa medeniyetinin doğmasında da etkili olmuştur. İslâmî ilimlerin temelini oluşturan Kur'ân ve hadislerle ilgili yapılan çalışmalar, başlangıçta filolojik ve edebî araştırmalar iken zamanla müstakil birer ilim dalı haline almış, şiir ve nevîleri, hikayeler, sözlük çalışmaları, dil, tabakât türleri gibi Arap edebiyatının temeli olan ilimler oluşmuştur. Bunların yanı sıra diğer İslâmî ilimlerin büyük oranda gelişimi, tasavvufun doğuşu ve tercüme faaliyetlerinin artması oranında da mantık, felsefe, tıp, astronomi vb. ilimlerin zirvelere ulaştığı dönem Abbâsiler dönemidir.

Gerçek mânada ilk yüksek öğretim müessesesi, meşhur Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün Bağdat'ta kurduğu (1065-1067) Nizâmiye medresesidir. Bundan önce camiler ve mescidler ile ilk örneği IX. yüzyılda görülen küçük akademi ve kütüphaneler birer eğitim-öğretim yuvalarıydı. Nizâmiye medresesi İslam tarihinde ilk çekirdek üniversiteyi oluşturmuştur. Buralarda öğrencilerin yeme-içme ve barınma ihtiyaçları ücretsiz karşılanırdı. Bağdat Nizâmiye Medresesi Avrupa'da kurulan ilk üniversitelere örnek olmuştur. Nizâmülmülk'ün gayretleriyle kurulan bu ilk medreseyi diğerleri takip etmiş ve XII. (VI.) asırda Bağdat'taki medrese sayısı otuza varmıştır. Daha sonra Halife Mustansır da (1226-1242) Mustansırıyye adıyla meşhur bir medrese kurdu. Burada dört mezhep için ayrı bölümler tahsis edilmişti. Her bölümde bir müderris ve yetmişbeş öğrenci vardı. Ayrıca bir de hekimi bulunan medreseye hizmet veren bir kütüphâne, hamam ve aşevi bulunuyordu. Adı geçen medreselerle birlikte ülkenin diğer şehirlerinde

⁷ H.A. Rose, "Hind-Türk İmparatorluğu", *İA*, V/I, 493-510; O. Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, XXX/225-228.

kurulan medreseler de eğitim ve öğretim faaliyetlerini 1258'deki Moğol istilâsına kadar verimli bir şekilde sürdürmüşlerdir.⁸

Hârizmşahlar'la Gurlular, Karahıtaylar ve Selçuklular arasındaki mücadeleler hiç şüphesiz Hârizm ve Horosan'da büyük tahribata yol açmıştı. Buna rağmen XII. (VII.) yüzyılın ilk yarısında görülen ilmî, fikrî ve edebî faaliyet asrın ikinci yarısında da devam etmiştir. Hükümdarlar iyi tahsil görmüş, edebî kültüre sahip kişiler oldukları için çevrelerine âlim ve sanatkârları topluyor, onları himâye ediyorlardı. Aynı şekilde Buhara ve Merv de kıymetli kütüphâne, medrese ve vakıflarıyla Hârizmşahlar'ın hakimiyetinde birer ilmî ve fikrî merkez konumunda idiler. Sadece Merv'de on kütüphane vardı. Bu dönemde dil ve edebiyat, dinî ilimler ve felsefede temâyüz etmiş ünlü sîmalar çoktur. Bu kısa bilgiler bile Moğol istilâsından önce Harizmşahlar devrinde ilim kültür alanındaki gelişmelerin ne derece olduğunu gösterir. Bu devletin yıkılması Türk ve İslam âlemine çok şeyler kaybettiirdi. XII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol istilâsıyla Mâverâünnehir ve Hârizm'deki ilim ve edbiyat hayatı sona erdi. Birçok âlim ve edip ülkesini terk edip Hindistan, Suriye, Mısır ve Anadolu'ya kaçmak zorunda kaldı.⁹

Anadolu Selçukluları'nın en parlak dönemi kabul edilen I. Alâeddin Keykûbad'dan sonra devlet adamlarının takip ettiği siyaset, devleti ve ülkeyi kargaşaya sürüklemiştir. Sosyal ve ekonomik bakımdan ihmal edilen Türkmenler ayaklanmış ve XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendi siyâsi hakimiyetlerini oluşturmaya başlamıştır. Bu durum, zaten Selçuklu sınırlarına dayanmış bulunan Moğollar'ın Anadolu'yu işgalini kolaylaştırmıştır. Kösedağ savaşının kaybedilmesiyle (1243) Anadolu Selçukluları, Moğollar'ın tahakkümü altına girmiştir. Böyle bir asırda Selçuklu Anadolusu'nda tasavvuf'un yoğun biçimde yaşandığı görülür. Muhyiddin İbnu'l-'Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sadreddîn Konevî ve Hacı Bektâş-ı Velî dönemin büyük sûfileridir. Horasan kökenli tasavvufî cereyanlar Anadolu'ya daha ziyade bu akımların Moğol istilâsından kaçan temsilcileri vasıtasıyla girmiştir.¹⁰

⁸ K. V. Zetterstéén, agm., **İA**, X/18-22; H. Dursun Yıldız, agm., **DİA**, I/40-46.

⁹ M. Fuad Köprülü, "Hârizmşahlar", **İA**, V/I, 265-296; Aydın Taneri, "Hârizmşahlar", **DİA**, XVI/228-231.

¹⁰ İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", **İA**, X/353-416; Sadi S. Kucur, "Selçuklular-III. Anadolu Selçukluları, B) Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat", **DİA**, XXXVI/384-385.

Eyyûbiler devri eğitim ve öğretim bakımından İslam tarihinin son derece parlak bir dönemidir. Selçuklular tarafından Suriye’de açılmaya başlanan medreseler Nureddin Mahmud Zengî zamanında yaygın hale getirilmiştir. Eyyûbiler’le Mısır’a Hicaz’a ve Yemen’e giren medreselerin yanı sıra Dârulhadis ve Dârulkur’an’lar da vardı. Medreselerdeki hocalar ve talebe devlet tarafından himaye ediliyordu. Ayrıca medreseler için birçok vakıf tesis edilmiştir. Eğitim ve öğretim masraflarının büyük kısmı bu vakıflarca karşılanıyordu. Selâhaddin devrinde Dımaşk’ta kırkın üstünde, Halep ve Kâhire’de on beşten fazla medrese vardı ve bu giderek arttı. Medreselerin başmüdürrisleri Sultan tarafından tayin edilirdi. Bütün eğitim kurumları kâdılkudat’a bağlıydı. Ayrıca camilerde, tekke ve zâviyelerde de öğretim yapılıyordu. Medreseler genellikle talebelerin barındığı, camiler ise öğretimin yapıldığı yerlerdi. Bu dönem sosyal hizmet kurumları açısından da parlak bir devirdir. Bunların başında gelen hastaneler halka ücretsiz sağlık hizmeti vermek için tesis edilmiştir. Medreselerin yaygın hale gelmesi sonucunda bu dönemde kütüphanelerin sayısı da artmıştır. Nûreddin Mahmud Zengî devrinde Halep ve Dımaşk gibi şehirlerde önemli koleksiyonlar vardı. Zaten Eyyûbiler’e Mısır’da Fâtimiler’den zengin bir saray kütüphanesi kalmıştır. İlim ve edebiyat bakımından önemli âlimlerin görüldüğü bu dönemde ilim hayatının merkezi Bağdat’tan Dımaşk ve Kahire’ye kaymış, Bağdat’ı geride bırakmıştır. Bu bölgeye gelen âlimler arasında Bağdatlı, Horosanlı, Türkistanlı, Endülüslü olanlar vardı. Bu uygun ortamda daha pek çok âlim yetişti ve bunlar çeşitli konularda değerli eserler yazdılar. Bu devirde toplum hayatında hadisçilerin ve fakihlerin önemli yeri vardı. Bu âlimler ve bir dereceye kadar da mutasvıflar kamuoyunun oluşmasında etkin bir rol oynamışlardır. Kur’an ve hadis ilimleri ile fıkıh, en çok rağbet gören ilim alanlarıydı. Eyyubî âlimleri Şafiî mezhebiniydi. Yine tasavvuf da çok gelişmiş, bazı tarikatlar bu devirde kurulmuştur. Eyyûbî devlet adamları şair ve edipleri himaye etmişler, Arapça dil, nesir ve nazımı zirve dönemlerini yaşamıştır. Nûreddin ve Selâhaddin devirlerinde Suriye’de başlayan tarih ilmi sahasındaki uyanış zamanla Mısır’a intikal etmiştir. Bu asırda siyâsî tarih, biyografi, ilimler tarihi alanlarında değerli eserler kaleme alınmıştır. İslam biyografi edebiyatının değerli örneklerinden birini veren önemli tarihçi “*İbn Hallikân*” da bu

devirde yetişmiştir. Bu arada felsefe, riyâzî ve tabii ilimler sahasında da değerli âlimler yetişmiş, önemli eserler verilmiştir.¹¹

Memlükler devri de İslâmî ilimlerdeki gelişme bakımından İslam tarihinin en parlak dönemi olmuştur. Doğu İslam dünyasının Moğol, Endülüs'ün ise Haçlı istilâsına uğradığı bir sırada kurulan Memlük Devleti ülkelerini terk etmek zorunda kalan pek çok âlimin sığındığı yer oldu. Kahire ve Dımaşk, İslam dünyasının en önemli iki ilim merkezi olmaya devam etti. İlmî çalışmaları destekleyen devlet adamları, ülkede Zengîler ve Eyyübîler zamanından kalan medreselerin sayısını daha da çoğalttılar. Dımaşk'ta yüz altmış, Kahire'de yetmiş beş civarında medresenin bulunması bunun açık bir delilidir. Medreselerin çoğu Sünnî dört mezhep üzerine öğretim veren fıkıh medresesi hüviyetini taşıyor, bazılarında tek, bazılarında birkaç mezhebin fikhî okutuluyordu. Dârulkur'an ve dârulhadislerin de mevcûdiyetleri devam etti. Fıkıh ilmiyle birlikte diğer dinî ilimlerle dil ilimlerinin okutulduğu bu medreseler zengin kütüphanelere sahipti. Ayrıca pek çoğunun bünyesinde yetim ve yoksul çocuklar için ilkokullar yapılmıştı. Yine ilköğretimin yürütüldüğü özel mektepler bulunuyordu. Medreselerin başmüdürrisleri sultan tarafından tayin edilirdi. Hocalar ve talebeler devletin himayesindeydi ve medreselerin her biri için bânileri tarafından zengin vakıflar tahsis edilmişti. Camiler ve tarikatlara ait tekke ve zâviyeler de birer okul vazifesi görüyor, zengin kütüphanelerin bulunduğu büyük camiler zamanın önemli ilim merkezleri arasında yer alıyordu. Bu devirde kıraat, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında önemli âlimler yetişmiştir. Bazıları birer mürid olan sultanların desteğiyle güçlenen tasavvuf hareketi sosyal hayata damgasını vurmuştur. Sultanın tayin ettiği Şeyhuşşuyûh tarafından yönetilen çeşitli tarikatlara ait tekke, hankah, ribat ve zâviyelerin sayısı artmıştır. Bu dönemde Arapça sahasında nahiv, lügat, nesir, şiir ilimlerinde yetkin eserler de verilmiştir. Yine meşhur şahısları ve hadis ricâlini tanıtan en muteber eserlerden pek çoğu bu dönemde kaleme alınmıştır. Bunlardan biri İbn Hallikân'ın "*Vefeyâtu'l-'A'yân*" adlı meşhur eseridir. Târihî coğrafya alanında da örnek eserler çoktur. Bu dönemin "ansiklopediler çağı" olarak tanınmasına vesile olan büyük hacimli ansiklopediler yazan, tarih felsefesinin ve sosyolojinin temelini atan âlimler yaşamıştır. Felsefe, riyâzî ve tabii ilimler alanlarında da değerli âlimler yetişmiştir. Hepsî

¹¹C.H. Becker, "Eyyübîler", *İA*, IV/424-428; Ramazan Şeşen, "Eyyübîler", *DİA*, XII/26-28.

de bu çağa (XIII. yüzyıl) damgasını vuran bu âlimler gelecek nesillere büyük bir kültür mirası bırakmışlardır.¹²

Moğol hâkimiyeti ise, özellikle ilk yarım asırdaki katliam ve tahrip döneminden sonra Yakınoğu'da bazı önemli izler de bırakmıştır. İlhanlı hâkimiyetinin merkezi olan Azerbaycan'da özellikle Müslüman olan Gazân Han döneminde yeni yerleşim merkezleri kuruldu, önemli imar faaliyetleri yürütüldü. İran târih yazıcılığının en büyük eserleri, İlhanlı sarayı ile irtibatta olan tarihçiler ya da bu devletin hizmetinde çalışan bürokratlar tarafından kaleme alındı. Ön Asya'dan Çin'e kadar bütün toprakların bir tek devletin sınırları içerisinde birleştirilmesi, doğu-batı ticaretinin gelişmesi ve Çin kültürünün Yakınoğu'ya taşınması için zemin hazırladı. Bu dönemde birçok eser Çince'den Farsça'ya çevrildi. Aynı tesirler başta minyatür olmak üzere güzel sanatlar alanında daha belirgin hissedildi. Moğol hükümdarları astronomi ilmine ilgi duydular ve bu yöndeki çalışmaları teşvik ettiler. İslam dünyasının en büyük rasathânelerinden biri olan Merâga Rasathânesi'nin yanı sıra Tebriz'de de bir rasathane kuruldu. Yine Moğollar'ın zulüm ve baskılarına maruz kalan Müslüman halkın mistik eğilimlerinin yoğunlaşması; bu durumun İslam dünyasındaki aklî ilimlerin gerilemesine yol açarken dîni-tasavvufî hareketlerin güçlenerek gelişmesi için uygun bir zemin hazırlaması; ve bu teyakkuzun Türkmenlerin ve diğer milletlerin, başta Anadolu olmak üzere diğer İslam bölgelerine yayılmasına katkıda bulunması olumlu etkiler arasında sayılabilir.¹³

¹² M. Sobernheim, "Memlükler", **İA**, VII/689-692; İsmail Yiğit, "Memlükler", **DİA**, XXIX/94-97.

¹³ H.A. Rose, "Hind-Türk İmparatorluğu", **İA**, V/I, 493-510; O. Gazi Özgüdenli, "Moğollar", **DİA**, XXX/225-228.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN HALLİKÂN'ın HAYATI ve ESERLERİ

A. İBN HALLİKÂN'ın HAYATI

İbn Hallikân'ın tam adı, Ahmed b. Muhammed Şihabuddîn b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî eş-Şâfiî; künyesi Ebu'l-‘Abbâs, lakâbı Şemsuddîn'dir. Daha çok İbn Hallikân lakâbıyla anılır. Bu, dedesi Hallikân'a nisbetledir. Ancak ona, ceddiyle sıklıkla övünmesinden dolayı “halli-kân” (geçmişinle övünmeyi bırak) denildiği ya da ailesinin Erbil'in Hallikân köyünden göç etmesi dolayısıyla bu lakâbın verildiği de kaynaklarda rivayet edilir.¹⁴

¹⁴ Ebu'l-‘Abbâs Şemsu'd-dîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, **Vefeyâtu'l-'A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zemân**, thk. İhsân 'Abbâs, Beyrut-Lübnan, 1968, neşredenin girişi, I/5-13 ve neşredenin eki, VII/5-107; Şemsuddîn ez-Zehebî, **el-İber fi Haber men Ğaber**, thk. Muhammed es-Sa'îd b. Bîseyûnî Zağlûl, Beyrut, 1347, III/347; Abdulvehhab b. 'Ali b. Abdulkâfi es-Subkî, **Tabakâtu's-Şâfi'iyyeti'l-Kubrâ**, thk. Mahmûd Muhammed et-Ŧanâhî ve Abdulfettah Muhammed el-Huluv, 1976, VIII/33; Salahaddîn Halîl b. 'Aybek eş-Şâfedî, **Kitâbu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât**, thk. Ahmed b. et-Tayyib b. Halef ve Ahmed b. Muhammed b. Şerâ'a, en-Neşîrâtu'l-İslâmiyye, 2. basım, Beyrut, 1982, VII/308; Şâkir b. Ahmed el-Kutubî, **Fevâtu'l-Vefeyât**, Beyrut, 1299, I/55; Ebu'l-Fedâi İsmâil b. Ömer b. Keşîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Târih**, 1. basım, Mısır, 1932, XIII/301; Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî, **Husnu'l-Muhâdara fi Târih Mısır ve'l-Kâhire**, thk. Muhammed Ebu'l-Fağl İbrahim, 1967, I/555; Yûsuf 'İlyân es-Serkîs, **Mu'cemu'l-Matbû'ât el-'Arabiyye ve'l-Mu'arrabe**, Mısır, 1928, I/98; Mustafa b. Abdullah Hacı

İlim ehli bir aileye mensup olan İbn Hallikân'ın kendisi de XIII. yüzyılda (hicrî 7. asır) Memlûklular zamanında başkadılık yapmış, Şafîî fakîhi, edip ve şair olmakla beraber meşhur bir tarihçidir. Aynı zamanda hadis ilminde, siyaset ve kitâbet alanlarında kendisini yetiştirmiş, çok yönlü, geniş kültürlü bir âlimdir. 11 Rabiulâhîr 608'de (22 Eylül 1211) Erbil'de (ya da İrbil, Dicle nehrinin doğu kıyısında, Musul'un yakınında bir şehir) doğdu, 26 Receb 681'de (30 Ekim 1282) Dımaşk'ta (Şam'da bir şehir) vefat etti. Aslı, Abbâsi vezirlerinden ünlü bir soy Bermekiler'e dayanır. Babası, kendisi gibi fakihdir ve Erbil Muzafferîyye Medresesi müderrisi idi; o, İbn Hallikân daha iki yaşında iken vefat etti. Keza amcaları da birer müderris, fakih ve hadis âlimleridir.¹⁵

İbn Hallikân'ın ilk hocaları, babası ve Muzafferîyye Medresesi'nde babasının halefi olan Şerefeddîn İbn Yûnus el-İrbilî'dir. Yine Ebu'l-Hasan Mueyyed b. Muhammed Rađiyyuddîn en-Nisâbûrî ile Zeyneb binti eş-Şâ'rî'den (Ummu'l-Mueyyed eş-Şa'riyye de denilir; ö. 615/1218) icazet almıştır. Daha sonra Ebu'l-Berekât İbnü'l-Mustevfî'den (ö. 740/1339) ilim aldı ve Şeyh Cemâleddin b. Sinnîre'nin şiiir ve edebiyat meclislerine devam etti. Çok yönlü bir âlim olan İbn Hallikân hadis sahasında da kendini yetiştirdi. Bunun için Ebû Ca'fer Muhammed b. Hibetullah b. Mukerrem es-Sûfî'de *“Şaḥîḥu'l-Buḥârî”*yi okudu ve onu rivayet için izin verilenlerden biri oldu. Kezâ, felsefe âlimi Esîruddîn el-Ebherî'den (ö. 624/1265) Erbil Dâru'l-hadisî'nde de ilm-i hilâf dersleri gördü.¹⁶

Halife Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn*, thk. Ş. Yaltkaya ve R. Bilge, Ankara, 1943, II/2018; Carl Brockelmann, *GAL*, Leiden, 1937, I/561; aynı müellif, *GAS*, Leiden, 1943, I/398; aynı müellif, “İbn Hallikân” maddesi, *İA*, V/II, 745; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-'Arabî ve'l-Muerrihûn*, 1. basım, Beyrut, 1993, IV/23; Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lam Kâmusu Terâcim li Eşheri'r-Rical ve'n-Nisâ*, 3. basım, Beyrut, 1969, I/213; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, Beyrut, 1958, II/59; Clément Huart, *Arap ve İslam Edebiyatı*, çev. C. Sezgin, Ankara Tisa matbaa, tr. yok, s. 198-199; “İbn Hallikân” maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, MEB, Ankara, 1971, XX/492; M. Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları*, hzl. Yüksel Kanar, Endülüs yy., İstanbul, 1991, s.189; hzl. Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı*, takd. Ekmeleddin İhsanoğlu, İSAR yayınları, İstanbul, 1998, s. 151; Abdülkerim Özeydın, “İbn Hallikân” maddesi, *DİA*, XX/17; H. İbrahim Gök, *İbn Hallikân'da Selçuklu Biyografileri-I*, Edebiyat Dergisi, yıl: 2006, sayı: 15, s.79-96.

¹⁵ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehabi, *a.g.e.*, III/347; es-Subkî, *a.g.e.* VIII/33; eş-Şâfedî, *a.g.e.*, V/308-316; İbn Keşîr, *a.g.e.*, XIII/301; es-Suyûtî, *a.g.e.*, I/555; es-Serkîs, *a.g.e.*, I/98; Kâtib Çelebi, *a.g.e.*, II/2018; C.Brockelmann, *GAL*, I/561; aynı müellif, *GAS*, I/398; aynı müellif, *a.g.m.*, *İA*, V/II, 745; Ş. Mustafa, *a.g.e.*, IV/23; ez-Zirikli, *a.g.e.*, I/213; Ö.Kehhâle, *a.g.e.*, II/59; C. Huart, *a.g.e.*, s. 197-198; Ş. Günaltay, *a.g.e.*, s. 189-191; R. Şeşen, *a.g.e.*, s. 151-152; A. Özeydın, *a.g.m.*, *DİA*, XX/17-19; İ. Gök, *a.g.e.*, aynı makale, s.79-96.

¹⁶ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehabi, *a.g.e.*, III/347; es-Subkî, *a.g.e.* VIII/33; eş-Şâfedî, *a.g.e.*, V/308-316; es-Suyûtî, *a.g.e.*, I/555; ez-Zirikli, *a.g.e.*, I/213; Ö.Kehhâle, *a.g.e.*, II/59; C. Huart,

O, gençliğinde birçok beldeye ilim tahsili için geziler yaptı. Onsekiz yaşında Erbil'den Musul'a gitti. Burada Kemâleddîn İbn Yûnus (ö. 639/1241), Ziyâeddin İbnu'l-Esîr (ö. 637/1239) vb. edip ve âlimlerden istifâde etti. Daha sonra Halep'e geçti. Orada da fıkıh, hadis, edebiyat, Arapça vb. ilimlerde kendini yetiştirdi. Önce Bahâeddîn İbn Şeddâd'ın medresesinde Ebû Bekr Cemâleddîn el-Mahânî'den, sonra da Seyfiye Medresesi müderrislerinden fakîh Ebû 'Abdullah Necmeddîn Muhammed el-Habbâz el-Mevsilî'nin derslerine katıldı. Bu derslerle birlikte ona, Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) "*el-Vecîz*"ını okuyup rivâyet yetkisi verildi. Daha sonra edebiyatta Muvaffakuddîn Ebu'l-Bekâ İbn Ya'îş en-Nahvî (ö. 643/1246) ile beraber İbn Cinnî'nin (ö. 392/1002) "*el-Luma*" adlı eserini okudu. Yine bu alanda İzzeddîn İbnu'l-Esîr (ö. 630/1233) ve Yâkût el-Hamevî'den (ö. 420/1229) çokça faydalandı. Bu arada 'Abdullatîf el-Bağdâdî'nin (ö. 394/1231) hadis ve Arapça derslerine devam ediyordu.¹⁷

İbn Hallikân, 632 (1234) senesinde Dımaşk'a da bir gezi yapıp bir süre burada kaldı. Burada muhaddis, müfessir ve fakih olan İbnu's-Salah eş-Şehrezûrî'de eğitim gördü. Sonra tekrar Halep'e döndü ve çeşitli medreselerde müderrislik yapmaya başladı. Bir yandan da edebiyata ağırlık vererek şair Ebu'l-Mehâsin eş-Şevvâ (ö. 635/1237) ile Şeytânû's-Şâm olarak bilinen şair Ebu'l-İzz Yûsuf el-Mâcin el-İrbilî'den çokça istifâde etmekle berâber arada birkaç defa da Musul'a gidip babasının arkadaşı ünlü tarihçi İzzeddîn İbnu'l-Esîr ve daha önce epey faydalandığı edip Kemâleddîn İbn Yûnus ile görüşmeler yapmıştır.¹⁸

İlim konusunda durmak bilmeyen İbn Hallikân, son ilim yolculuğunu Kahire'ye yaptı. O, 635 veya 636'da (1238/1239) İskenderiye üzerinden Kahire'ye giderek Kâsım b. Firruh eş-Şâtibî (ö. 590/1194) ve İbn Berrî'den (ö. 582/1187) rivâyet icâzeti için

a.g.e., s. 197-198; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA., XX/17-19; İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

¹⁷ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehabî, a.g.e., III/347; es-Subkî, a.g.e. VIII/33; eş-Şâfedî, a.g.e., V/308-316; es-Serkîs, a.g.e., I/98; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/23; ez-Ziriklî, a.g.e., I/213; Ö..Kehhâle, a.g.e., II/59; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

¹⁸ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehabî, a.g.e., III/347; es-Subkî, a.g.e. VIII/33; eş-Şâfedî, a.g.e., V/308-316; es-Serkîs, a.g.e., I/98; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/23; ez-Ziriklî, a.g.e., I/213; Ö..Kehhâle, a.g.e., II/59; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

onların talebeleriyle görüştü. Yine 637'de (1240) Bahâeddin Zuheyr de (ö. 656/1259) bizzat ona, dîvanını rivâyet için izin verdi. Bu arada İbn Matrüh gibi şairlerle de tanıştı.¹⁹

Kahire'de 645'te (1248) kâdilkudat (baş kadı) Bedrettin Yûsuf b. Hasan (Kâdi Sincâr) İbn Hallikân'ı kendi vekâletine seçti. Daha sonra 659'da (1262) Memluk Sultanı I. Baybars onu, Suriye başkadışığı görevine getirdi. Buna ilâveten o, vakıflar, camiler, hastaneler ve Âdiliyye, Nâsiriyye, Azrâviyye, Felekiyye, Rukniyye, İkbâliyye ve Behensiyye medreselerinin idareciliğini yaptı. 664'te (1266) aynı Sultan Baybars onu görevinden azletti. Bunun üzerine kendisi Kahire'ye döndü. Burada Fahriyye ve Ezher medreselerinde müderrisliğe başladı.²⁰

676'da (1278) Baybars ölünce tekrar Suriye başkadılığına tayin edildi. Bu olay Dımaşk halkı tarafından sevinçle karşılandı, ancak bu memnûniyet 680'e (1282) kadar devam etti. Çünkü o, 679'da (1281) Sultan Kalavun'a karşı başkaldıran Dımaşk valisi Sungur el-Eşkar'ı desteklemişti. Her ne kadar bu konuda sicili temiz çıksada Sultan Kalavun 680'de (1282) Dımaşk'a geldiğinde onu görevinden aldı.²¹

İbn Hallikân, bu olaydan bir yıl sonra yine Dımaşk'ta el-Eminiyye medresesinde müderrislik yaptığı 681 (1283) senesinde vefat etti ve Kasyûn'a defnedildi. O, mutevâzi, hilm sahibi, muhabbet ehli, fesâhatli, adaletli, nezih bir kadı ve âlim idi.²²

¹⁹ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehebî, a.g.e., III/347; es-Subkî, a.g.e. VIII/33; eş-Şâfedî, a.g.e., V/308-316; es-Suyûtî, a.g.e., I/555; es-Serkîs, a.g.e., I/98; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/23; ez-Ziriklî, a.g.e., I/213; Ö..Kehhâle, a.g.e., II/59; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özaydın, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

²⁰ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehebî, a.g.e., III/347; es-Subkî, a.g.e. VIII/33; eş-Şâfedî, a.g.e., V/308-316; İbn Keşîr, a.g.e., XIII/301; es-Suyûtî, a.g.e., I/555; es-Serkîs, a.g.e., I/98; C.Brockelmann, a.g.m., İA., V/II, 745; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/23; ez-Ziriklî, a.g.e., I/213; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özaydın, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

²¹ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehebî, a.g.e., III/347; es-Subkî, a.g.e. VIII/33; eş-Şâfedî, a.g.e., V/308-316; İbn Keşîr, a.g.e., XIII/301; es-Suyûtî, a.g.e., I/555; es-Serkîs, a.g.e., I/98; C.Brockelmann, a.g.m., İA., V/II, 745; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/23; ez-Ziriklî, a.g.e., I/213; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özaydın, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

²² İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; ez-Zehebî, a.g.e., III/347; es-Subkî, a.g.e., VIII/33; eş-Şâfedî, a.g.e., V/308-316; el-Kutubî, a.g.e., I/55; İbn Keşîr, a.g.e., XIII/301; es-Suyûtî, a.g.e., I/555; es-Serkîs, a.g.e., I/98; K. Çelebi, a.g.e., II/2017; C.Brockelmann, a.g.m., İA., V/II, 745; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/23; ez-Ziriklî, a.g.e., I/213; Ö..Kehhâle, a.g.e., II/59; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özaydın, a.g.m., DİA.,XX/17-19; İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

B. İBN HALLİKÂN'ın ESERLERİ

İbn Hallikân'ın günümüze ulaşan tek kitabı kısa adıyla“Vefeyâtu'l-'A'yân"dır. Bunun dışında onun edebiyata dair mecmuaları olduğu kaynaklarda rivayet edilse de bunlar bize kadar ulaşmamıştır.²³

O, Mağribli, Endülüslü, Sûriyeli, Iraklı ve Mısırlı birçok tarihçinin kitabına sahip olmuş, onları çokça okumuş, değerlendirmiş, hatta çoğu ile bireber görüşmüş, kendilerinden istifâde etmiş, ayrıca kendi döneminin bizzat şahitlerinden olmuş târihî bir şahsiyet, önemli bir âlimdir. Bu gözlemlerinin ve etüdlerinin bir ürünü olarak asıl ismi “*Vefeyâtu'l-'A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'z-Zaman Mimma Şebete bi'n-Naql evi's-Semâ' ev Eşbetehu'l-'Ayân*” olan eserini olgunluk çağında kaleme almıştır. Tarih ilminde muhtasar nitelikte ansiklopedik bir kaynak olarak bu eser, İslam tariçiliğinde edebî bir tür olan hâl tercümesi geleneğinin bir devamı, ama aynı zamanda kendine özgü birçok özelliği olan tipik bir biyografî sözlüğüdür. Yılların birikimi olan bu kitaba İbn Hallikân 654'te (1257) Kahire'de başlamış, eserin sonuna bitiriliş tarihi olarak 672'yi (1274) kaydetmiş, ancak daha sonra bizzat kendisi 680'e (1282) kadar yaptığı düzeltme ve koyduğu eklemelerle eserine son şeklini vermiştir.²⁴

Bu eser, İslâmın başlangıcından itibaren kendi dönemine kadar, İslam coğrafyasında yaşamış birçok milletten olup idârî, siyâsî, askerî, ilmî, edebî ya da dînî faaliyetlerde bulunan meşhur müslüman şahsiyetlerin biyografileri kitabıdır. İbn Hallikân bu kitapta sultan, emir, vezir, eşraf ile başta nahiv, lugat, kıraat, tefsir, hadis, kelam, usul, fıkıh ve ictihad âlimleri; kadı, zâhid, mutasavvıf, hatip, vâiz, hâfız, mühendis, filozof, astronom, astrolog, tabib, edip ve şairler, tarihçiler, coğrafyacılar, nesep âlimleri,

²³ eş-Şâfedî, a.g.e., V/308; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

²⁴ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; K. Çelebi, a.g.e., II/2017-18; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/23-29; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken yy., 2. basım, İstanbul, 1980, s. 92; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19; İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

mûsikişinaslar vb. meslek ve ilim erbâbı olup hiçbir önemli kimseyi atlamadan, ilâvelerle birlikte 828'i aşan kişi ile her birinin hayatlarını, eserlerini, hocalarını, talebelerini, neseplerini, başlarından geçen târihi olayları vd. anlatır. Ancak o, Hz. Peygamber (sav) ile Hulefâ-i Râşidin ve birkaç sahâbe dışında ashâbı atlamış, sebep olarak da onlar hakkında yazılmış tabakât vb. eserleri kâfi görmüştür. Diğer ele aldığı kimseleri ise, kendisinden sonra gelecek insanların onlar hakkında bilgi sahibi olabilmeleri için yazdığını ifâde etmiştir. O, hayatlarını yazdığı kimseleri de sadece bir sınıfa hasretmemiş, bilakis hakkında soru sorulabilecek herkesi zikretmiş olmakla, türünün ilk örneğini vermiştir. Çünkü, bundan önceki biyografî eserleri sadece sahâbe, tâbiin, müfessir, fakih, şair, nahiv âlimleri veya bir mezhebe yahut bir bölge veya şehre mensup kişileri ele alan sınırlı tabakât kitaplarıydı. Ayrıca bunlar, daha çok asırlar esas alınarak düzenleniyordu. Bunda ise şahısların isimlerinin, Arapça harf alfabesine göre bir tertibi vardır. Ancak bu, müellifimizin kolaycılığa kaçmasından başka bir şey değildir. Zira kendisinin de bahsettiği üzere elindeki derlemelerin yıl sırasından daha ziyâde harf sırasına göre düzenlenmesinin daha kolay olmasından dolayı bu yolu tercih etmiştir.²⁵

Bununla beraber, müellif her bildiğini de eser uzamasın diye yazmamış, özetler hâlinde sunmuştur. Ayrıca eserin dili yalın ve verdiği bilgiler kolaydır. Bahsettiği kimselerin doğum ve ölüm tarihlerini yıl, ay, gün halinde vermeye özen göstermiştir. İtinâ ile üzerinde durduğu bir diğer husus ise, isim, lakab ve künyelerin doğru yazılışı, okunuşu, kelime kökleri, mânâları ve müştakları üzerinde durmasıdır. Öte yandan eserin, verilen bilgilerin doğruluğuna dair şahitler gösterilmesi, yararlanılan kaynakların belirtilmesi gibi özellikleriyle güvenilirlik kazanmıştır. Kitabın bir diğer özelliği de, zevkle okunmaya vesile olan şürlere, dili sâde ve güzel edebî metinlere sıkça yer vermesidir. Yine bu eser, biyografileri verilen târihî şahsiyetlerin hal tercümeleriyle beraber, tamamlayıcı mâhiyette olan, kişilerin başlarından geçen olayları anlattığı için bu kayıtlar, yaşanan dönem ve coğrafya hakkında elenmiş, sağlam, sahih, eleştirel ve tutarlı bilgiler veren bir kültür hazinesi niteliğinde, şaheser bir kaynaktır.

²⁵ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; K. Çelebi, a.g.e., II/2017-18; Corci Zeydan, **İslam Medeniyeti Tarihi**, trcm. Zeki Megamiz, Üçdal Neşriyat, İstanbul,1973, III/195; aynı müellif, **İslam Uygarlıkları Tarihi**, trcm. Necdet Gök, İletişim yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2004, I/710; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; A. Özaydın, a.g.m., DİA.,XX/17-19; İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

Son olarak İbn Hallikân'ın eserine yazdığı önsöz ve sonsözleri aktararak eserin tanıtımını tamamlayacağız.²⁶ Şimdi önsözden birkaç paragrafın tercümesini verelim:

“Bu tarih konusunda bir muhtasardır. Daha önce yaşamış olan şöhret sahipleri hakkında anlatılanlar, doğum ve ölüm tarihleriyle her çağda onlar hakkında eser vermiş olan kimseleri öğrenme arzusu beni bu kitabı yazmaya sevk etti. Sonunda daha fazla bilgi toplama ve araştırma yapmam gerektiğini anladım. Bu yüzden, bu konuda meşhur olmuş kitapları incelemeye yöneldim. Bu konuyu çok iyi bilen imamlardan, başka hiçbir kitapta bulamayacağım bilgileri dinledim. Bu şekilde uzun yıllar devam ettim, sonunda elimde çok miktarda müsvedde oluştu. Bazısı kafamı karıştırdı ve tekrar kontrol etme ihtiyacı hissettim. Bilgilerin düzenli olmaması nedeniyle bu dönüşüm çok yorucu oldu.

Bu nedenle de bu bilgileri düzene sokmak zorunda kaldım. Harf sırasının yıl sırasına göre daha kolay olduğunu gördüm ve onu tercih ettim. Bunda da isminin ilk harfi hemze olan kişiyi öne aldım, sonra isminin ikinci harfi hemze ya da hemzeye en yakın harf olanı diğerinden önce aldım. Örneğin, İbrahim Ali Ahmed'i başa aldım. Çünkü “bâ”, hemzeye “hâ”dan daha yakındır. Bu (kronolojiye aykırı olarak), önce yaşamış olan birisini sonra, daha sonra yaşamış olan birisini de kendisinden önce yaşamış olanlardan önce zikretmeye ve bir türe o türden olamayan birisinin sokmaya götürse de, konuyu işlemenin kolay olması nedeniyle sonuna kadar böyle yaptım.

Bu muhtasarda, insanların, haklarındaki bilgilere çokça ihtiyaç duyduğu az sayıda kişiden başka Sahabeden ve Tâbiîn'e mensup hiçbir kimseden söz etmedim. Yine halîfeler de öyle. Bu konuda yazılmış eserlerle yetinerek, hiç birisinden bahsetmedim. Ancak benden sonra gelecek olanların, haklarında bilgi sahibi olabilmeleri için, gördüğüm, bilgi edindiğim ya da aynı dönemde yaşayıp göremediğim seçkin bir topluluktan söz ettim. Bu muhtasarı, âlimler, hükümdarlar, komutanlar, vezirler veya şairler gibi özel sınıflara has kılmadım. Aksine, insanlar arasında meşhur olan ve hakkında soru sorulan herkesin adını zikrettim, durumu hakkında bildiğim şeyleri, kitap uzamasın diye özet olarak ifade ettim. Erişebildiğim yere kadar soylarını takip ettim. Harekelenmesinde emin olunamayacak olan ifadeleri harekeledim. Her şahsın asaletine yakışan hoş şeylerinden, sıra dışılığından, şiirinden ya da risâlesinden, bu konularda

²⁶ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13 ve VII/5-107; K. Çelebi, a.g.e., II/2017-18; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; A. Özaydın, a.g.m., DİA.,XX/17-19; H. İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

beklentisi olanların beklentisini karşılamak ve insanların o şahsı tek düze bir kişi olarak görüp bıkmalarını diye söz ettim. Böyle olunca, hürmetine binâen esere bir girişle başlamak lüzumu hâsıl oldu. Bunların hepsinden de bu kitap ortaya çıktı. Onu kendime bir hâtıra yaptım. Tek bir başlıkla kitabın içeriğini ifade etmesi için adını da, “*Vefeyâtu'l-’A’yân ve Enbâ’u Ebnâ’i’z-Zamân Mimmâ Sebete bi’n-Nakli ev’is-Sema‘ ev Eşbetehu’l-’Ayân*” (Önemli şahsiyetlerin vefatları ve zamânın oğullarının, nakil ve işitme yoluyla sabit olan veya görgü şahitlerinin aktardığı haberleri) koydum.

Bilgi sahibi bir kimse bu kitap üzerine eğilir de onda bir noksanlık görürse, tetkikinden sonra düzeltmeye yetkilidir. Ben bunları sıhhati şüpheli olanlardan ayırmakta dikkatsizlik yapmadım. Aksine gücümün yettiği kadar onu soruşturdum. Bunu, Kahire’de yoğun meşgaleler ile can sıkıcı durumlara rağmen 654 (1257) yılı içindeki birkaç ayda düzene koydum. Bunu inceleyen hoş karşılasın, bilsin ki söylenen ya da adı geçen gerekliliğe başvurdum...”²⁷

İbn Hallikân’ın eserinin bitiminde yazdığı sonsözden birkaç cümle de şöyle:

“Allah’ın lütuf ve keremiyle “*Vefeyâtu’l-’A’yân*” ismini verdiğim kitap 672 (1274) yılının Cemâziyulâhir ayının 20’si Pazartesi gününde Kahire’de tamamlanmıştır.

Bu kitabın Allâhu Teâlâ’ya muhtaç olan müellifi Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân, der ki: Ben, Kahire-i mahruse’de ahkâm-ı dîniyye ve kazâ’î şer’iyyeye vakit ayırmama rağmen, başlangıcında da açıkladığım gibi, bu kitaba belirtilen tarihte aynı yerde açıkladığım şekil üzere başladım. Yahya b. Hâlid b. Bermek’in hal tercümesinin sonuna geldiğimde, Sultan Baybars’la birlikte Şam’a gitmem gerekti. Kahire-i mahruse’den çıkışımız 7 Şevval 659 (1262) Pazar gününde idi. Aynı yılın 7 Zilka’de Pazartesi gününde Dımaşk’a girdik. Sultan Baybars, mezkur yılın 8 Zilhicce Perşembe gününde beni Şam ülkesinin kadılığına atadı. Bu yüzden meşguliyet arttı, bu kitabı tamamlamanın önünde birçok engel oluştu. Bu nedenle tesbit ettiğim şeylerle yetindim ve kitabı sona erdirdim. Sonunda da tamamlayamamamın önündeki engellerden dolayı özür diledim ve şöyle dedim: Eğer Allâhu Teâlâ ömür verir ve işlerimi kolaylaştırırsa bu konuda ihtiyaç duyulan bütün bilgileri kapsayacak bir kitaba başlayacağım.

²⁷ İbn Hallikân, a.g.e., I/5-13; İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

Daha sonra Şam'dan ayrılarak Mısır diyârına dönüş gerçekleşti. Dımaşk-ı mahruse'deki görev süresi tam on yıl olup, ne bir gün fazla, ne de bir gün eksiktir. Mezkur tarihte oraya girmiştim ve 669 yılının (1271) Zilka'de ayının 8'inde Perşembe gününün sabahında oradan ayrıldım. Kahire'ye vardığımda incelemeyi önemseydiğim ve göz ardı edemeyeceğim kitapları gördüm. Onlardan ihtiyacım olan şeyleri aldım ve sonra da bu kitabı bu şekliyle olgun hale getirinceye değin onu bitirmeye koyuldum. Ayrıca Allah izin verirse, yazmayı vaat ettiğim kitaba başlama kararlılığındayım.

Kolaylaştıran ve ona götüren yolları açan sadece Allah'tır.

İlim ehlerinden kim bu kitaba eğilir de onda bir noksanlık görürse, onu tenkit etmek için acele etmesin. Ben kendime göre kitabın dakik olmasını amaçladım. Şöyle denmesine rağmen: Allah kendi kitabı dışındakilerin doğruluğunu reddeder. Ancak bu sonuçsuz bir gayret ve çaba harcamaktır. İnsan sadece gücü yettiğine ulaşmakla mükelleftir. Her bilgi sahibinin üstünde daha bilgili birisi vardır.

Bu kitabın başında, bu konuya giriş ve buna sevkeden etken konusunda özür beyan edilmişti. Burada onu tekrarlamaya gerek görmüyorum. Muhakkak ki, Allah, sınırsız cömertlik örtüsüyle ayıplarımızı örter...".²⁸

C. VEFYÂTU'L-'A'YÂN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Vefyâtu'l-'A'yân'ın çok sayıda yazma nüshaları vardır. Müellifinin kendi eliyle yazmış olduğu orijinal nüshası, British Museum'da saklanmaktadır.²⁹ İlk neşri ise Ferdinand Wüstenfeld tarafından yapılmıştır (I-XIII, Göttingen 1835-1850). Baron Mac-Guckin de Slane'nin eseri yayımlama girişimi (Paris 1832-1842) yarıda kalmışsa da daha sonra aynı eseri İngilizce olarak tercüme etmiştir (Paris, 1842-1871; Beyrut, 1970). Daha sonra Muhammed Abdurrahman el-Adevî (I-II, Bulak, 1275), Muhammed Bâkır b. Abdülhüseyin Han es-Sadre'l-İsfahânî (I-II, Tahran, 1284), Muhammed en-Neccâr (I-III, Kahire, 1299), Nasr el-Hürînî (I-II, Kahire, 1310), Ahmed Yûsuf Necâtî (Zâ harfine

²⁸ İbn Hallikân, a.g.e., VII/5-107; İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

²⁹ C. Huart, a.g.e., s. 199; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 190-191.

kadar altı cilt, Mısır, 1355), Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (I-VI, Kahire, 1367/1948) ve İhsan Abbâs (I-VIII, Beyrut, 1968-1972) tarafından yayımlanmıştır.³⁰ Bizim bu çalışmamızda da faydalandığımız Dr. İhsan Abbas'ın neşri, muhtelif yerlerde bulunan nüshalardan faydalanılarak tahkikli bir şekilde yedi cilt halinde basılmış, son cilt olan sekizinci cilt ise geniş bir fihrist olarak verilmiştir.

Onu ihtisar edenler de olmuştur. Bunu başta İbn Hallikân'ın oğlu Mûsâ b. Ahmed olmak üzere Abdurrahman b. Cevher b. Abdulhay, Tâceddin İbnu'l-Esîr, İbn Habîb el-Halebî, Ahmed b. Abdullah el-Gazzî, Abbas er-Rasûlî, Bedreddin el-Aynî, Muhammed Kâsım el-Mekkî, Muhammed b. Nâcî ve Riyâzu'r-Rûmî Kâdî's-Şâm Muhammed b. Dâvud gibi bir çok kişi yapmıştır. Ayrıca “*Muhtasaru'l-Bostân*”, “*Mu'cemu'l-Ğabâ'il ve'l-Ğurâ ve'l-Buldâni'lletî Şahhahâhâ Şâhibu Vefeyâti'l-'a'yân*”, “*Hadâiku'l-'A'yân*” adlarıyla müellifleri bilinmeyen muhtasarları da mevcuttur.³¹

Ona zeyl yazarlar Fazlullah b. Ebu'l-Fahr ed-Dimaşkî es-Sukâî, İbn Şâkir el-Kutubî, İbnu'l-Kâdî, Bedreddin ez-Zerkeşî, Zeynuddîn el-İrâkî, Abdalbâkî b. Abdulmecîd el-Yemenî vd. İbn Hicce ise eseri “*Şemerâtu'l-Evrâk fi'l-Muğâdarât*” da Vefeyâtu'l-'A'yân'dan seçme alıntılar yapmıştır.³²

Onu tercüme edenler: Zuhruddîn Erdebilî, Yûsuf b. Ahmed b. Muhammed Osman ve Kebîr b. Üveys b. Muhammed el-Latîfî (Kadızzâde) tarafından Farsça'ya; Riyâzî ve Mısır vâlisi Abdî Paşa'nın emriyle Vekilzâde Yûsuf tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Yine Dramalı Hasan Haydar'ın yaptığı bir Türkçe çeviri de Süleymâniye Kütüphânesi'nde kayıtlı bulunmaktadır. Rodosîzâde Muhammed eseri özet olarak iki cilt halinde Türkçe'ye tercüme etmişse de aslına sadık kalınmadığı gerekçesiyle fazla itibar

³⁰ es-Serkîs, a.g.e., I/98-99; K. Çelebi, a.g.e., II/2017-18; C. Brockelmann, GAL., I/561; aynı müellif, GAS, I/398-400; aynı müellif, a.g.m., İA., V/II, 745; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/25-26; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; Âgah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihine Giriş**, TTK., 2. baskı, Ankara, 1984, I/205; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19; H. İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

³¹ K. Çelebi, a.g.e., II/2017-18; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/26-27; A. S. Levend, a.g.e., s. 205; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

³² es-Serkîs, a.g.e., I/98-99; K. Çelebi, a.g.e., II/2017-18; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/27-28; C. Huart, a.g.e., s. 197-198; A. S. Levend, a.g.e., s. 205; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

görmemiştir. Ayrıca eser, Baron Mac-Guckin de Slane tarafından “*Ibn Khallikan’s Biographical Dictionary*” adıyla dört cilt halinde İngilizce’ye çevrilmiştir.³³

Eser üzerinde başka ilmî çalışmalar da yapılmıştır. Msl. Ali Cevâd Tâhir tarafından “*Mulâhazât ‘alâ Vefeyâtu’l-’A’yân*” adlı eserinde onu konu edinmiştir (Beyrut, 1977). Başka, Zübeyr Bilâl İsmâil, “*İbn Hallikân: Hayâtuhû ve Âşâruhû*” (Bağdat, 1979); Abdusselâm Hârûn, “*Mu’cemu Muqayyedâti İbn Hallikân*” (Kahire, 1987); Hasan Şumeysânî, “*Şemsuddîn İbn Hallikân Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr*” (Beyrut, 1411/1990); Fahreddîn Muhammed Yûsuf Âmir, “*Menhecu’l-Bahşî’l-Edebî ‘İnde İbn Hallikân*” (Libya, 1990) adlı eserleriyle Vefeyâtu’l-’A’yân’ı incelemişlerdir.³⁴

³³ es-Serkîs, a.g.e., I/98-99; K. Çelebi, a.g.e., II/2017-18; C. Brockelmann, a.g.m., İA., s. 745; ; Ş. Mustafa, a.g.e., IV/28-29; A. S. Levend, a.g.e., s. 205; Ş. Günaltay, a.g.e., s. 189-191; R. Şeşen, a.g.e., s. 151-152; A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19; H. İ. Gök, a.g.e., aynı makale, s.79-96.

³⁴ A. Özeydin, a.g.m., DİA.,XX/17-19.

İKİNCİ BÖLÜM

VEFEYÂTU'L-'A'YAN'da ADI GEÇEN ARAP DİLİ ve EDEBİYATI ÂLİMLERİ

A. NAHİV ÂLİMLERİ

1. Niftaveyh (نفطويه): Ebû 'Abdullah İbrahim b. Muhammed el-Ezdî en-Nahvî el-Vâsiî. Lakâbı Niftaveyh'dir. Edebiyat sahasında güzel tasnifleri vardır. 244/859'da doğdu ve 323/936'da Bağdat'ta öldü. "el-İmâme" ve "İ'câzü'l-Ḳur'an'ı-Kerîm fî Nazmihî" adlı eserleri vardır.³⁵

2. Ebû İshâk ez-Zeccâc (أبو إسحاق الزجاج): Ebû İshak İbrâhim b. Muhammed ez-Zeccâc en-Nahvî, ilim ve edebiyat ehliydi. Me'âni'l-Kur'an hakkında kitabı "el-Emâlî", "mâ Fussira min Câmi'î'l-Manṭık", "el-İştikâk", "el-'Arûd", "el-Ḳavâfi", "el-Farḳ", "Ḥalku'l-İnsân", "Ḥalku'l-Feres", "Muḥtaşar fi'n-Nahv", "Fa'altu ve Ef'altu", "mâ Yenşarifu ve mâ lâ Yenşarifu", "Şerḫu Ebyâti Sîbeveyh", "en-Nevâdir", "el-Envâ'u" vb.

³⁵ Ebu'l-'Abbâs Şemsu'd-dîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Ḥallikân, **Vefeyâtu'l-'A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z-Zemân**, thk. İhşân 'Abbâs, Beyrut-Lübnan, 1968, I/47.

tasnifleri vardır. Edebiyatı el-Mubberred ve Şa'leb'den aldı. Onun öğrencisi Ebû 'Alî el-Fârisî'nin yazdığı "el-Cümel fi'n-Naḥv" kitabı da ona nisbet edilmiştir. 319/932'de Bağdat'ta öldüğünde seksenini aşmıştı.³⁶

3. **el-İfilîlî (الافليلى)**: Ebu'l-Kâsım İbrâhim b. Muhammed el-Kuraşî ez-Zühri, el-İfilîlî olarak bilinir, Kurtubalı'dır. Nahiv ve lügat imamlarındandır, Me'ânî's-ş-ş'ir üstüne sözde tam ma'rifet sahibidir. "Divânu el-Mutenebbî"yi çok güzel şerhetti. 'Alî el-Kâlî'nin "el-Emâlî" kitabını Ebû Bekr b. Muhammed b. el-Ḥasen ez-Zübeydî'den rivayet etti; bu kitap Endülüs'te edebiyatta kaynak kitaptır. 352/964'te doğdu, 441/1050'de Kurtuba'da öldü. İfilîl, Şam'da bir köydür.³⁷

4. **en-Naḥḥâs en-Naḥvî (النحاس النحوي)**: Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed en-Naḥḥâs, en-Naḥvî, el-Mısrî. Faydalı tasnifleri vardır: "Tefsîru'l-Kur'ân'il-Kerîm", "İ'râbu'l-Kur'ân", "en-Nâsiḥ ve'l-Mensûḥ", nahiv dalında, "et-Tuffâha", "el-İştikâk", "Tefsîru Ebyâti Sîbeveyh" bunun benzeri daha yapılamadı, "Edebu'l-Kuttâb", "el-Kâfi" nahiv hakkında, "el-Me'ânî" de on tane divânı açıkladı ve imlâ etti, "el-Vaḳf ve'l-İbtidâ'u", "Mu'allakâtu es-Seb'a Şerḥi", "Tabakâtu's-Şu'arâ'i" vd. Ebû 'Abdirrahman en-Nesâî'den rivayet etti. Nahvi Irak'ta Ebu'l-Ḥasen 'Alî b. Süleyman el-A'ḥfeş en-Naḥvî'den, Ebû İshâk ez-Zeccâc'dan, ibn el-Enbârî'den ve Niftaveyh'den aldı. Mısır'a geçti ve orada 838/1435'te vefat etti. En-Nehḥâs, bakırcı manasına nisbet isimdir.³⁸

5. **el-'Abdî en-Naḥvî (العبدى النحوي)**: Ebû Tâlib Ahmed b. Bekr el-'Abdî en-Naḥvî, nahiv konusunda güzel bir eser olan Ebû 'Alî el-Fârisî'nin "el-İdâḥ" kitabını şerhetti. Nahiv hocaları, Ebû Sa'îd es-Sîrâfî, Ebu'l-Ḥasen er-Rummânî ve Ebû 'Alî el-Fârisî'dir. 406/1016'da öldü.³⁹

6. **Şa'leb en-Naḥvî (ثعلب النحوي)**: Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yaḥyâ en-Naḥvî eş-Şeybânî, Şa'leb olarak tanınır. Nahiv ve lügat sahasında Kûfe'nin imamıdır. Hocaları, ibn el-A'râbî ve Zubeyr b. Bekkâr; talebeleri de el-A'ḥfeş el-Aşğar, Ebû Bekr ibn el-Enbârî ve Ebû 'Amr ez-Zâhid vd. Bağdat'ta 291/905'te vefat etti. Tasnifleri: "el-Maşûn", "İhtilâfu en-Naḥvîyyîn", "Me'ânî el-Kur'ân", "mâ Telḥanu fihi'l-Âmme", "el-Kirâ'ât",

³⁶ İbn Hallikân, a.g.e., I/49. -

³⁷ İbn Hallikân, a.g.e., I/51.

³⁸ İbn Hallikân, a.g.e., I/99.

³⁹ İbn Hallikân, a.g.e., I/101.

"Me'ânî eş-Şî'î", "et-Taşğîr ", "mâ Yenşarif ve mâ lâ Yenşarif", "mâ Yucrâ ve mâ lâ Yucrâ", "eş-Şevâz ", "el-Emsâl", "el-Î'mân", "el-Vağfu ve'l-İbtidâ'u", "el-Elfâz", "el-Hecâ'u", "el-Mecâlis", "el-Evsat", "Î'râbu'l-Ķur'ân", "el-Mesâil", Ĥaddu'n-Naĥv" vd.⁴⁰

7. **Ebu't-Ṭâhir es-Seraĥustî (أبو الطاهر السرقسطى)**: Ebu't-Ṭâhir İsmâ'îl b. Ĥalef el-Enşârî el- Maĥri' en-Naĥvî el-Endülüsî es-Seraĥustî (Endülüs'ün doğusunda bir şehir), edebiyat ilimlerinde öncüdür. "el-'Unvân" kitabını tasnif etti. Ebû 'Alî el-Fârisî'nin "el-Ĥucce" kitabını özetledi ve insanlar bundan çok faydalandı. 455/1064'te öldü.⁴¹

8. **el-Mâzinî en-Naĥvî (المازني النحوي)**: Ebû 'Osman Bekr b. Muhammed el-Mâzinî el-Başrî en-Naĥvî, nahiv ve edebiyatta asrının imamıdır. Edebiyatı Ebû 'Ubeyde, el-Aşma'î ve Ebû Zeyd el-Enşârî'den aldı. Kendisinden ise Ebû 'Abbâs el-Mubberred aldı. Tasnifleri: "mâ Telĥanu fihi'l-'Amme", "el-Elif ve'l-Lâm", "et-Taşrîf", "el-'Arûd", "el-Ķavâfî", "ed-Dîbâc" , bu son kitabı Ebû 'Ubeyde'nin kitabına reddiyedir. 249/864'te Basra'da öldü.⁴²

9. **es-Sîrâfî (السيرافي)**: Ebû Sa'îd el-Ĥasan b. 'Abdullah es-Sîrâfî en-Naĥvî el-Ķâdî, Bağdat'ta oturdu. Basra'da nahiv en iyi bilendir. Sibeveyh'in kitabını mükemmel şerhetti. Kitapları: "Elifât'ul-Vasl ve'l-Ķaṭ'", "Eĥbâru'n-Naĥviyyîn el-Basriyyîn", "el-Vağf ve'l-İbtidâ'", "Şan'atu's-Şî'r ve'l-Belâğa", "Şerhu Maĥsûra İbn Dureyd". Lügati İbn Dureyd'den, nahiv Ebû Bekr ibn es-Serrâc en-Naĥvi'den okudu. 368/979'da Bağdat'a öldü. Sîrâf, İnan'da bir şehirdir.⁴³

10. **Ebû 'Alî el-Fârisî (أبو علي الفارسي)**: Ebû 'Alî el-Ĥasan b. Ahmed el-Fârisî en-Naĥvî, Bağdat'ta nahiv okudu, İnan'a döndü. "el-İḍâĥ" ve "et-Tekmile" kitaplarını yazdı. Diğer tasnifleri : "et-Tezkira", el-Maĥsûr ve'l-Memdûd", "el-Ĥucce", "el-Eğfâl", "el-'Avâmilu'l-Mî'e", ve birçok konuda meseleler kitabı yazmıştır. 288/902'de Fesâ'da (İnan'da bir şehir) doğdu, 377/988'de Bağdat'ta öldü.⁴⁴

11. **Melik en-Nuĥât (ملك النحاة)**: Ebû Nizâr el-Ĥasan b. Şâfî en-Naĥvî, ilminde sika olduğuna dair ittifak vardır. Bağdat'ta birçok edebiyatçı ondan ders aldı. Nahiv el-Faşîhî'den ve 'Abduĥâhir el-Curcânî'den okudu. Dîmaşk'ta 568/1173'te öldü,

⁴⁰ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/102.

⁴¹ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/233.

⁴² İbn Ĥallikân, a.g.e., I/283.

⁴³ İbn Ĥallikân, a.g.e., II/78.

⁴⁴ İbn Ĥallikân a.g.e., II/80.

489/1097'de doğdu. Fıkıh, usul ve nahiv hakkında tasnifleri, şiir divanı ve Hz. Peygamberi medheden bir kasîdesi vardır.⁴⁵

12. **İbn Hâleveyh (ابن خالويه)**: Ebû ‘Abdullah el-Huseyin b. Ahmed b. Hâleveyh en-Nahvî el-Luğavî, aslen Hemedan'lıdır. Bağdat'ta Sa‘îd es-Sîrâfî'den okudu. Edebiyatta "Kitâbu Leyse" kitabı on ciltlik büyük bir kitaptır. "el-'Âl", "el-İştikâk", "el-Cumel", el-Ğırââ't", "İ'râbu Şelâşin Sûrat mine'l-Kitâbî'l-'Azîz", "el-Maqsûr ve'l-Memdûd", "el-Muzekker ve'l-Mue'nes", "el-Elifât", "Şerhu'l-Maqsûra li'İbn-Dureyd", "el-Esed" vb. eserleri vardır. Ayrıca Seyfuddevle'nin yanında Mutenebbî ile müzakereleri meşhurdur. Halep'te 370/981'de öldü.⁴⁶

13. **el-Halîl b. Ahmed (الخليل بن أحمد)**: Ebû ‘Abdurrahman el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî el-Ezdî el-Yeħmedî, nahiv ilmi imamıdır. Arûz ilminin kurucusudur. Sibeveyh'in hocasıdır. "el-'Ayn" adlı meşhur lügatı, "el-'Arûd", "eş-Şevâhid", "en-Naķt ve'ş-Şekl", "en-Neğam" ile ‘avâmil hakkında kitapları vardır. 100/719'da doğdu, 172/788'de Basra'da öldü.⁴⁷

14. **et-Tâcu'l-Kindî (التاج الكندي)**: Ebu'l-Yemîn Zeyd b. el-Hasan el-Bağdâdî (doğumu ve gençliği) ed-Dımaşķî (vefatı) en-Nahvî el-Edîb, lakâbı Tâcuddîn'dir. Edebî sanatlarda asrının birincisidir. Şiir, edebî rivayetler ve lügatta imamdır. Hocaları, Ebu's-Se‘âdât İbn eş-Şecerî, Ebû Muhammed b. el- Ĥaşâb ve Ebû Mansur ec-Cevâlikîdir. Kendisi Dımaşķ'ta Hurûfu Mu‘cem konusunda hoca oldu. Bağdat'ta 520/1127'de doğdu, 613/1217'de Dımaşķ'ta öldü.⁴⁸

15. **el-A'ħfeş el-Evsat (الأخفش الأوسط)**: Ebu'l-Hasan Sa‘îd b. Mes‘ade en-Nahvî el-Belhî, el-A'ħfeş el-Evsat olarak bilinir. Basralı nahiv âlimi, Arapça imamlarından, nahvi Sibeveyh'den aldı ise de ondan daha büyüktür. Tasnifleri, "el-Evsat", "Tefsîru Me‘ânî'l-Ğur‘ân", "el-Meķâyis", "el-İştikâk", "el-'Arûd", "el-Ğavâfî", "Me‘ânî'ş-Şî'r", "el-Mulûk", "el-Eşvât", "el-Mesâil" (el-Kebîr), "el-Mesâil" (eş-Şağîr) vd. 215/831'de öldü. el-

⁴⁵ İbn Hallikân, a.g.e., II/92.

⁴⁶ İbn Hallikân, a.g.e., II/178.

⁴⁷ İbn Hallikân, a.g.e., II/244.

⁴⁸ İbn Hallikân, a.g.e., II/339.

A'ḥfeş'ler üçtür. Diğer ikisi, 'Abdulhamid b. 'Abdulmecid el-A'ḥfeş el-Ekber ve 'Ali b. Süleyman el-A'ḥfeş el-Esğar'dır.⁴⁹

16. **İbn ed-Dehhân en-Naḥvî** (ابن الدهان النحوي): Ebû Muhammed es-Sa'îd b. El-Mubarek İbn ed-Dehhân en-Naḥvî el-Bağdâdî, Sibeveyh ile çağdaştır. Nahivde faydalı tasnifleri vardır: "Şerhu Kitâbu'l-İdâh ve't-Tekmile", "el-Fuṣûlu'l-Kubrâ", "el-Fuṣûlu's-Şuğrâ", İbn Cinni'nin "el-Lum'a" kitabının şerhi "el-Ğurra", "el-'Arûd", "ed-Durûsu fi'n-Naḥvi", "er-Risâletu's-Se'îdiyye fi'l-Meâhiz el-Kindiyye", "Zehru'r-Riyâd", "el-Ğaniyye fi'd-Ḍad ve'z-Zâ'i", "el-Me'kûd fi'l-Maḫşûr ve'l-Memdûd", "el-Ğaniyye fi'l-Eddâd" vb. Bağdat'ta 494/1102'de doğdu, Musul'da 569/1174'te öldü.⁵⁰

17. **Ebû Mûsâ el-Ḥâmiḍ** (أبو موسى الحامض): Ebû Mûsâ Suleyman b. Muhammed el-Bağdâdî en-Naḥvî, lakâbı el-Ḥâmiḍ'dir. Kûfe'nin iki nahiv âliminden biridir. Nahvi Ebu'l-'Abbas Şa'leb'den aldı, o öldükten sonra da yerine geçti. Talebeleri, Ebû Ömer ez-Zâhid, Ebû Ca'fer el-Eşbehânî'dir. Arapça, lügat ve şiirde insanların en bilgilisiydi. "Ḥalku'l-İnsân", "es-Sebk ve'n-Naḍl", "en-Nebât", "el-Vuḥûş", vb. kitapları vardır. Bağdat'ta 305/918'de öldü.⁵¹

18. **Ebû Ḥâtim es-Sicistânî** (أبو حاتم السجستاني): Ebû Ḥâtim Sehl b. Muhammed el-Cuṣemiyyu es-Sicistânî en-Naḥvî el-Luğavî el-Maḫri'i, Basra'nın yabancısı ancak oranın âlimidir. Edebiyatta öncüdür. Ebû Bekr Muhammed b. Ed-Dureyd el-Muberrid vb. asrının âlimleri ondan ders aldı. Kendisi Sibeveyh'in kitabını el-A'ḥfeş'ten iki defa okudu. Yine Ebû Zeyd el-Enşârî, Ebû 'Ubeyde ve el-Aşma'î'den rivayetlerde bulundu. Lügat, şiir ve aruz âlimi, güzel şiirleri olmakla beraber nahivde ustadır. Tasnifâtı: "İ'râbu'l-Ḳur'ân", "mâ Yelḫinu fihî'l-'Âmme", "eṭ-Ṭayr", "el-Muzekker ve'l-Muennes", "en-Nebât", "el-Maḫşûr ve'l-Memdûd", "el-Fark", "el-Ḳirâât", "el-Mekâṭî'u ve'l-Mebâdî'u", "el-Feşâḥa", "en-Naḥle", "el-Eddâd", "el-Ḳisiyyu ve'n-Nebâlu ve's-Seḥâmu", "es-Suyûf ve'r-Rimâḥ", "ed-Der'û ve'l-Feres", "el-Vuḥûş", "el-Ḥaşerât", "el-Hecâ'u", "ez-Zer'u", "Ḥalku'l-İnsân", "el-İdgâm", "el-Lebbe'u ve'l-leben el-Ḥalîb", "eş-Şitâ'u ve's-

⁴⁹ İbn Ḥallikân a.g.e., II/380.

⁵⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/382.

⁵¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/406.

Şayf", "en-Nahl ve'l-‘Asel", "el-İbil", "el-‘Uşb", "el-Hişb ve'l-Kaht", "İhtilâfu'l-Meşâhif" vd. 248/863'te Basra'da öldü.⁵²

19. **Ebû Ömer el-Cermî (أبو عمر الجرمي)**: Ebû Ömer Salih b. İshak el-Cermiyyu en-Nahviyyu, fakihdir, aynı zamanda nahiv ve lugat âlimidir. Bağdat'ta el-A'ḥfeş vb.'den nahiv, Ebû ‘Ubeyde, Ebû Zeyd el-Enşâri ve el-Aşma‘î'den lügat öğrendi. Nahivde "el-Ferh" kitabı Sibeveyh'in kitabının küçüğü olarak tanınır. Lügatte âlim ve hâfızdır. Siyerde "el-Ebriye" adında kitabı vardır. Yine "el-‘Arûd" ve "Ġarîbu Sibeveyh" de onundur. 225/841'de öldü.⁵³

20. **İbn Bâbşâz en-Nahvi (ابن بابشاذ النحوي)**: Ebû el-Ḥasan Ṭâhir b. Ahmed b. Bâbşâz (Farsçada ferah ve sürur demektir) en-Nahvî, ed-Deylemlî'dir (Irak'ta bir yer). İlm-i nahivde Mısır'da asrının imamıdır. Faydalı tasnifleri vardır: "el-Muḫaddime" meşhurdur, "Şerhu'l-Cumel" (ez-Zeccâcî'nin), "Şerhu Kitâbu'l-U'sûl" (İbn es-Serrâc'ın) ve nahiv hakkında büyük küçük parçalar halinde çalışmaları vardır ki eğer bunları toptaysaydı, onbeş cilt olurdu, denilir. Nahivciler kendisinden sonra bunları topladı ve "Ta'lik el-Ġurfe" adını vererek kitaplaştırmışlardır. Mısır'da 469/1077'de öldü.⁵⁴

21. **Ebu'l-Esved ed-Duelî (أبو الأسود الدؤلي)**: Ebu'l-Esved Zâlim b. ‘Amr ed-Duelî'nin nesebi çok ihtilâflıdır. Tâbiünin büyüklerinden ve kaynak zatlardandır. ‘Ali b. Ebî Ṭâlib onun arkadaşıdır. Sıffîn savaşında onunla beraberdi. Basralı, cesaretli bir fikir adamıdır. Nahvin ilk kurucusudur. Şiirleri vardır. Basra'da 69/689'da tâundan öldü.⁵⁵

22. **er-Riyâşî (الرياشي)**: Ebu'l-Faḍl el-‘Abbâs b. el-Ferac er-Riyâşî en-Nahvî el-Luġavî el-Basrî. Rivayette sikadır ve Eyyâmu ‘Arab âlimidir. el-Aşma‘î ve Ebû ‘Ubeyde Ma‘mer b. Musennâ vb.'den rivayet etti. Kendisinden de İbrâhim el-Ḥarbî ve İbn Ebu'd-Denî rivayet etti. 257/872'de Basra'da öldürüldü.⁵⁶

23. **İbn Kuteybe (ابن قتيبة)**: Ebû Muhammed ‘Abdullah b. Muslim b. Kuteybe ed-Dineverî en-Nahvî el-Luġavî'ye el-Mervezî de denilir. Meşhur "el-Me‘ârif" ve "Edebu'l-Kuttâb" kitaplarının sahibidir. Rivayette sikadır. Diğer önemli tasnifleri : "Ġarîbu'l-Ḳur‘ân'il-Kerîm", "Ġarîbu'l-Ḥadîs", "Uyûnu'l-A'ḥbâr", "Muşkilu'l-Ḳur‘ân",

⁵² İbn Hallikân, a.g.e., II/430.

⁵³ İbn Hallikân, a.g.e., II/485.

⁵⁴ İbn Hallikân, a.g.e., II/515.

⁵⁵ İbn Hallikân, a.g.e., II/535.

⁵⁶ İbn Hallikân, a.g.e., III/27.

"Muşkilu'l-Ĥadîs", "Ṭabakâtu's-Şu'arâ", "el-Eşribe", "İslâhu'l-Ĝalaṭ", "Kitâbu't-Taḳfiye", "Kitâbu İ'râbu'l-Ķırâât", "Kitâbu'l-Ĥayl", "Kitâbu'l-Envâ", "Kitâbu'l-Mesâil ve'l-Cevâbât" vd. 213/829'da doğdu, 276/890'da Bağdat'ta öldü.⁵⁷

24. İbn Durustuveyh (ابن درستويه): Ebû Muhammed 'Abdullah b. Ca'fer b. Durustuveyh el-Fârisî el-Fesevî en-Naḥvî. İbn Ķuteybe'den ve el-Muberrred'den edebî sanatları öğrendi. Ondan da Dâraḳutnî gibi büyükler aldı. 258/873'te doğdu, 347/959'da Bağdat'da öldü. Babası büyük muhaddislerdendir. Eserleri: "Tefsîru Kitâbu'l-Cermî", "el-İrşâd" nahivde, "Kitâbu'l-Hecâ", "Şerhu'l-Faşih", "er-Reddu 'ale'l-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbi fi'r-Reddi 'ale'l-Ĥalîl", "Kitâbu'l-Hidâye", "Kitâbu'l-Maḳşûr ve'l-Memdûd", "Kitâbu Ĝarîbu'l-Ĥadîs", "Kitâbu Me'ânî's-Şi'r", "Kitâbu'l-Ĥayy ve'l-Mevt", "Kitâbu't-Tevaşşuṭ Beyne'l-A'ḥfeş ve Şa'leb fi Tefsîri'l-Ķur'ân", "Kitâbu Ķuş b. Sâ'ide", "Kitâbu'l-A'dâd", "Kitâbu A'ḥbâru'n-Naḥviyyîn", "Kitâbu'r-Redd 'ale'l-Ferâî fi'l-Me'ânî" ve daha birçok şerh kitapları vardır.⁵⁸

25. eş-Şeyh Ebu'l-Baḳâ'i (الشيخ أبو البقاء): Ebu'l-Baḳâi 'Abdullah b. Ebî 'Abdullah el-Ĥuseyin el-'Ukberî (aslen- Bağdat'ta Dicle üzerinde küçük bir belde) el-Bağdâdî (doğduğu ve yaşadığı yer) el-Fakîh el-Ĥanbelî el-Ĥâsib el-Feraḍî en-Naḥvî eḍ-Ḍarîr, lakâbı Muḥibbuddîn'dir. Nahvi Ebû Muhammed b. el-Ĥaşâb ve Bağdat'ta asrının diğer meşâyihinden aldı. Faydalı eserler yazdı. Ebû 'Ali el-Fârisî'nin "el-İdâh" kitabını şerhetti. El-Mutenebbî'nin dîvânını şerhetti. Diğer eserleri : "İ'râbu'l-Ķur'ânul-Kerîm", "İ'râbu'l-Ĥadîs", İbn Cinnî'nin "el- Luma"nın şerhi, "el-Lubâb fi 'İleli'n-Naḥv", "İ'râbu Şi'ri'l-Ĥamâse", ez-Zemaḥşeri'nin "el-Mufaşşal"ının şerhi, "el-Ĥaṭabu'n-Nebâtiye", "el-Maḳâmâtu'l-Ĥarîriyye" ve başka nahiv ile hesap ilmi hakkında eserleri vardır. Bağdat'ta 538/1144'de doğdu ve 616/1220'de öldü.⁵⁹

26. İbn el-Ĥaşşab (ابن الخشاب): Ebû 'Abdullah b. Ahmed İbn el-Ĥaşşab el-Bağdâdî. Edebiyat, nahiv, tefsir, hadis, neseb, ferâiz, hesap ilimlerinde meşhur bir âlimdir. Aynı zamanda kıraat hâfızıdır. Şiiri azdır. 'Abdu'lḳâhir el-Curcânî'nin "el-Cumel"

⁵⁷ İbn Hallikân, a.g.e., III/42.

⁵⁸ İbn Hallikân, a.g.e., III/44.

⁵⁹ İbn Hallikân, a.g.e., III/100.

kitabını "el-Murtecel fî Şerhi'l-Cumel" olarak şerhetti. İbn Cinnî'nin "el-Lum'a"ını da şerhetti. 492/1100'de doğdu, 567/1172'de Bağdat'ta vefat etti.⁶⁰

27. İbn Berrî (ابن بري): Ebû Muhammed 'Abdullah b. Ebi'l-Vaḥş Berrî el-Maḳdisî (aslen) el-Misrî, meşhur nahiv, lügat, rivâyet ve dirâyet imamı, asrının allâmesi. Arapçayı Ebû Bekr Muhammed b. 'Abdumelik eş-Şenterî'den öğrendi. Hadîsi, Ebû Şâdık el-Medenî ve Ebû 'Abdullah er-Râzî'den aldı. Arap diline oldukça vâkıftır. el-Cevherî'nin "eş-Şihâh" kitabını haşiyelerle ve yeni ilâvelerle düzenledi. Sibeveyh'in kitabına vakıftır ve el-Ḥarîrî'nin "Durretu'l-Ğavâş fî Evḫâmi'l-Ḥavâş üzerine hâşiyesi vardır. Mısır'da 499/1106'da doğdu, 582/1187'de öldü. el-Berrî, nisbeye benzer 'alem isimdir.⁶¹

28. Ebu'l-Ḳâsım ez-Zeccâcî (أبو القاسم الزجاجي): Ebu'l-Ḳâsım 'Abdurrahman b. İshâk ez-Zeccâcî en-Naḥvî el-Bağdâdî (yaşadığı yer) en-Nehâvendî (aslı ve doğumu). Nahivde imamdır. "el-Cumel'ul-Kubrâ" kitabı çok faydalıdır. Nahvi Muhammed b. 'Abbas el-Yezidî, Ebû Bekr b. Enbârî'den öğrendi. Dimeşk'te 339/951'de öldü.⁶²

29. İbnu'l-Enbârî en-Naḥvî (ابن الأنباري النحوي): Ebu'l-Berakât 'Abdurrahmân b. Ebi'l-Vefâ' el-Enbârî (Enbâr, Fırat'ta eski bir belde) en-Naḥvî, lakâbı Kemâleddin'dir. Nahiv ilminde imamların önde gidenlerindedir. Bağdat'ta oturdu. Nizâmiye medresesinde nahvin kaynağı oldu. Luğatı Ebu Mansûr el-Cevâlikî'den okudu. "Esrârul-'Arabiyye" onun kolay ve faydalı bir nahiv kitabıdır. Diğer nahiv kitabı da "el-Mîzân" dir. Yine kendinden önceki eski- yeni edipleri topladığı önemli kitâbı, "Ṭabaḳâtu'l-Udebâ" kitabı onundur. Doğumu 510/1117, ölümü Bağdat'ta 577/1182'dir.⁶³

30. el-Aşma'î (الأصمعي): Ebû Sa'îd 'Abdumelik b. Ḳurayb el-Bâhilî el-Aşma'î, lügat ve nahiv sahibi, a'ḥbâr, nevâdir, ğarâib imamıdır. Hocaları Şu'be b. el-Ḥaccâc, el-Ḥammâdeyn, Mes'ar b. Kudâm vb. ile talebeleri, 'Abdurrahmân b. Eḫîyh 'Abdullah, Ebû 'Ubeyd el-Ḳâsım b. Selâm, Ebû Ḥâtim es-Sicistânî, Ebu'l-Faḍl er-Riyâşî vd.'dir. Basra ehlinden, Bağdat'ta kaldı. A'ḥbârı ve nevâdirleri çoktur. Doğumu 122/741, ölümü Basra'da 216/832'dir. Tasnifleri çoktur : "Ḥalḳu'l-İnsân", "el-Ecnâs", "el-Envâ'u", "el-

⁶⁰ İbn Hallikân, a.g.e., III/102.

⁶¹ İbn Hallikân, a.g.e., III/108.

⁶² İbn Hallikân, a.g.e., III/136.

⁶³ İbn Hallikân, a.g.e., III/139.

Hemze", "el-Makşûr ve'l-Memdûd", "el-Fark", "eş-Şifât", "el-Ebvâb", "Halku'l-Feres", "el-Hayl", "el-İbil", "eş-Şât", "el-Ehbiye", el-Vuḥûş", "Fe'ale ve Ef'ale", "el-Emsâl", "el-Eddâd", "el-Elfâz", "es-Silâh", "el-Luġât", "Miyâhu'l-'Arab", "en-Nevâdir", "Usû'l-Kelâm", "el-Ḳalb ve'l-İbdâl", "Cezîratu'l-'Arab", "el-İştikâk", "Me'ânî's-Şi'r", "el-Meşâdir", "el-Erâcîz", "en-Naḥle", "en-Nebât", "mâ İttefeḳa Lafzuhû ve İḥtelefe Ma'nâhu", "Ġarîbu'l-Ḥadiş", "Nevâdiru'l-'A'râb" vd.⁶⁴

31. **İbn Hişâm Şâhibu's-Sîra** (ابن هشام صاحب السيرة): Ebû Muhammed 'Abdumelik b. Hişâm el-Ḥimyerî el-Me'âfirî, nahiv ve neseb ilminde mütekadimûndandır. Aslen Mısırlı ise de Basralı bilinir. Ḥimyerîlerin ve meliklerinin ensâbı hakkında kitabı ile siyer şiirlerini şerh ettiği kitabı vardır. Ayrıca Hz. Peygamber'in sîretini topladığı kitabı "Sîretu İbn Hişâm" adıyla meşhurdur. Mısır'da 213/829'da öldü.⁶⁵

32. **İbn Cinnî** (ابن جني): Ebu'l-Fetḥ Osman b. Cinnî el-Mavsilî en-Naḥvî, Arap dilinde meşhur bir imamdır. Edebiyatı eş-Şeyḥ Ebû 'Ali el-Fârisî'de okudu. Şeyḥ Ebû 'Ali Fer'âhu'dan icazet aldı. Güzel şiirleri vardır. Eserleri: "el-Ḥaşâiş", "Sirru's-Şinâ'a", "el-Munşif fî Şerḫi Taşrif Ebî 'Osmân el-Mâzinî", "et-Telkîn fî'n-Naḥv", "et-Te'âkıb", "el-Kâfi fî Şerḫi'l-Ḳavâfi", "el-Muzekker ve'l-Muennes", "el-Makşûr ve'l-Memdûd", "et-Temâm fî Şerḫi Şi'ri el-Huzeliyyin", "el-Menhec fî İştikâki esmâ' Şu'arâ' el-Ḥamâse", "el-Mesâil el-Ḥâtariyât", "et-Tezkira el-'Aşbahâniyye", "Muḥtâr Tezkira Ebî 'Ali el-Fârisî", "el-Muḳtedab", "el-Lum'a", "et-Tenbîh", "el-Muhezzeb", "et-Tebşira" vd. ayrıca Mutenebbî'nin divânını şerhedip "el-Fesr" diye isimlendirdi. Musul'da 330/942'de doğdu, Bağdat'ta 392/1003'te vefat etti.⁶⁶

33. **el-Kisâî** (الكسائي): Ebu'l-Hasan 'Ali b. Ḥamza el-Esedî el-Kisâî, el-Kûfi el-Ḳurrâ en-Naḥvî, yedi kıraat imamından biridir. Ayrıca nahiv ve lügat imamıdır. 182/799'da Ṭûs'ta öldü.⁶⁷

34. **er-Rummânî** (الرماني): Ebu'l-Ḥasan 'Ali b. 'Îsâ er-Rummânî en-Naḥvî el-Mutekellim, meşhur imamlardan biridir. Arapça ve kelâm ilmini cemetti. Kur'an tefsiri vardır. Edebiyatı Ebû Bekr ed-Dureyd ve Ebû Bekir b. es-Serrâc'dan aldı. Kendisinden

⁶⁴ İbn Hallikân, a.g.e., III/170.

⁶⁵ İbn Hallikân, a.g.e., III/177.

⁶⁶ İbn Hallikân, a.g.e., III/246.

⁶⁷ İbn Hallikân, a.g.e., III/295.

de Ebu'l-Kâsım et-Tenuhî ve Ebu Muhammed el-Cevherî aldı. Doğumu Bağdat'da 296/910, ölümü de orada 384/995'tedir. Aslen Rey- Surre'dendir.⁶⁸

35. el-Hûfî Şâhib et-Tefsîr (الحوافي صاحب التفسير): Ebu'l-Hasan 'Ali b. İbrahim el-Mısrî el-Hûfî en-Nahvî, Arapça ve tefsirde âlimdir. Mükemmel bir tefsiri vardır. Çok üretken faydalı bir âlimdir. Edebiyat kitaplarında ondan çok bahsedilir. 430/1039'da genç yaşta öldü. Hûf, Mısır'da bir köydür. Mısır'da Ebû Bekr el-Edfevî'de okudu. Kendisi de Mağrib âlimlerini okuttu. Arapça ifâdeler de kaynak oldu. Nahiv sahasında 10 ciltlik büyük eseri: "İ'râbu'l-Şur'ân" ve daha birçok tasnifi vardır.⁶⁹

36. el-A'ḥfeş el-Aşğar (الأخفش الأصغر): Ebu'l-Hasan 'Ali b. Sulyman el-A'ḥfeş el-Aşğar en-Nahvî, âlimdir, sikadır. El-Muberrred ve Şa'leb'de okudu. Ondan da el-Merzûbânî, Ebu'l-Ferac el-Me'âfi el-Cerîrî vb.i okudu. Nahiv ilminde ve şiir rivâyetinde üstündür. Bağdat'ta 315/928'de öldü.⁷⁰

37. İbn Ḥazm ez-Zâhirî (ابن حزم الظاهري): Ebû Muhammed 'Ali b. Ahmed b. Ḥazm ez-Zâhirî, aslen İranlı'dır. Endülüs-Kurtuba'da 384/995'te doğdu. Hadis ve fıkıh hâfızı ve âlimidir. "el-İşâl", "el-İḥkâm li-Uşûli'l-Aḥkâm", "el-Faşlu fi'l-Milel fi'l-Ehvâ'i ve'n-Nihâl", "İzhâr Tebdîlu'l-Yahûd ve'n-Naşârâ li't-Tevrât ve'l-İncîl" , "et-Taḫrîb bi-Ḥaddi'l-Manṭıḳ" vd. Arap diline de oldukça vâkıf, şiir ve belâğatta yazıları bol, siyer ve aḥbârda âlim. Oğlu Ebû Râfi' babasından 400 ciltlik nahiv te'lif etti. Bedîhî şiirde de süratlidir. 456/1065'te Endülüs'te vefat etti.⁷¹

38. İbn Ḥarûf (ابن خروف): Ebu'l-Hasan 'Ali b. Muhammed el-Ḥadramî İbn Ḥarûf en-Nahvî el-Endelusî el-İşbilî. Arapçada üstündür. Tasnifleri çoktur. Sibeveyh'in kitabını ustaca şerhetti. Ebu'l-Kâsım ez-Zeccâcî'nin "el-Cumel"ini şerhetti. İbn Ṭâhir en-Nahvî el-Endelusî'den ders aldı. 610/1214'te İşbiliye' de öldü.⁷²

39. er-Rabi'î en-Nahvî (الرابعي النحوي): Ebu'l-Hasan 'Ali b. 'Isâ er-Rabi'î en-Nahvî el-Bağdâdî (evi) eş-Şirâzî (asl). Nahivde imamdır. Ebû 'Ali el-Fârisî'nin kitabını

⁶⁸ İbn Hallikân, a.g.e., III/299.

⁶⁹ İbn Hallikân, a.g.e., III/300.

⁷⁰ İbn Hallikân, a.g.e., III/301.

⁷¹ İbn Hallikân, a.g.e., III/325.

⁷² İbn Hallikân, a.g.e., III/335.

çok güzel şerhetti. Şiraz'da onun önünde yirmi sene okudu. "Şerhu'l-Muhtaşar el-Cermî" adlı nahiv kitabı vardır. 328/941'de doğdu, 420/1030'da Bağdat'ta öldü.⁷³

40. **el-Faşıhî (الفصیحی)**: Ebu'l-Hasan 'Ali b. Muhammed en-Nahvî el-Faşıhî el-İstirâbâzî (Mâzenderân bölgesinde bir belde) en-Nahvî, "el-Cumel" in sahibi 'Abdulkâhir el-Curcânî'nin öğrencisidir. Bağdat'ı vatan edindi. Nizamiye medreselerinde ders verdi. Güvenilir eserler yazmıştır. Edebiyat kitapları önemli ve çoktur. Kendisinden Meliki'n-Nuhât el-Hasen b. eş-Şâfî ders aldı. Ondan da el-Hâfız Ebû Tâhir es-Şilefî el-İşbehânî rivayet etti. Bağdat'ta 516/1123'te öldü.⁷⁴

41. **el-'Aleme es--Sehâvî (العالم السخاوي)**: Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed el-Hemedânî el-Mısrî es-Sehâvî (Mısır'ın batısında bir belde) el-Muqrî'î en-Nahvî, lakâbı 'İlmuddîndir. Kahire'de Ebû Muhammed el-Kâsım eş-Şâtibî el-Muqrî'î'den ders aldı. Kıraat, nahiv ve lügata vâkıftır. Yine Ebu'l-Cûd Ğiyâş b. Fâris b. Mekkî el-Muqrî'î'de okudu. İskenderiye'de es-Silfî ve İbn 'Avf, Mısır'da el-Bûşirî ve İbn Yâsîn'den öğrendi. Dimeşk'e geçti ve orada meşhur oldu. Ez-Zemaşserî'nin "el-Mufaşşal" ını şerhetti. Kıraatde "el-Kaşide eş-Şâtibiyye"yi şerhetti. Dimaşk'ta 643/1246'da öldü. Sehâ'da 558/1164'te doğmuştu.⁷⁵

42. **eş-Semânîni (الشماني)**: Ebu'l-Kâsım 'Ömer b. Sâbit eş-Semânîni eđ-Darîrî en-Nahvî. Nahiv ilminde değerli bir eser olan "el-Lum'a" kitabını iki defa şerhetti. Ondan çok faydalanıldı. Üstün bir nahiv âlimidir. Nahvi Ebu'l-Fetḥ İbn Cinnî'den aldı. Kendisinden de eş-Şerîf Ebu'l-Ma'mer Yahyâ b. Muhammed b. Ṭabâtabâ el-'Ulvî el-Huseynî aldı. 442/1051'de öldü.⁷⁶

43. **Ebû 'Alî eş-Şelevbîni (أبو علي الشلوبيني)**: Ebû 'Ali 'Ömer b. Muhammed eş-Şelevbîni el-Endelusî el-İşbilî en-Nahvî, nahiv ilminde öncü imamlardandır. el-Cuzuliyye" kitabının muqaddimesini "eş-Şağîr" ve "el-Kebîr" olmak üzere iki defa şerhetti ve adını "et-Tevḥî'e" koydu. 562/1167'de İşbiliye'de doğdu, orada 645/1248'de öldü.⁷⁷

⁷³ İbn Hallikân, a.g.e., III/336.

⁷⁴ İbn Hallikân, a.g.e., III/337.

⁷⁵ İbn Hallikân, a.g.e., III/340.

⁷⁶ İbn Hallikân, a.g.e., III/443.

⁷⁷ İbn Hallikân, a.g.e., III/451.

44. **Sîbeveyh (سيبويه)**: Ebû Beşr ‘Amr b. ‘Osmân, lakâbı Sîbeveyh, Şeyh en-Nuĥât. Nahiv âlimlerinin hocasıdır. Mütেকadimîn ve mütעהahirîn arasında nahvi en iyi bilendir. Onun "el-Kitâb"ı gibisini insanlar daha yazamadı. Nahvi Halîl b. Ahmed, ‘Îsâ b. ‘Ömer ve Yûnus b. Ĥabîb vb.'den öğrendi. Lügatı ise Ebu'l-Ĥaĥĥâb el-A’ĥfeş el-Ekber'den aldı. Basra'da, diğere bir rivâyetle Şîraz'da 161/779'da öldü. "Sibeveyh" farsçada kokulu elma demektir.⁷⁸

45. **Ebû ‘Amr b. el-‘Alâ’ (أبو عمرو بن العلاء)**: Ebû ‘Amr b. el-‘Alâ’ et-Temimî el-Mâzinî el-Basrî. Yedi kurrâ'dan biridir. Kur'an, Arapça ve şiiri en iyi bilendir. Nahivde ‘Ali b. eĥ-Ĥâlib yoluyla gelen zincirin dördüncü tabakasındadır. Basra'da asrının reîsidir. Mekke'de 65/686'te doğdu, Kûfe'de 154/772'de vefat etti.⁷⁹

46. **‘Îsâ b. ‘Ömer eş-Şekâfi (عيسى بن عمر الثقفي)**: Ebû ‘Amr ‘Îsâ b. ‘Ömer eş-Şekâfi en-Nahvî el-Basrî. Sîbeveyh'in nahiv hocasıdır. Ebu'l-‘Alâ’ının arkadaşıdır. Nahivde altmış küsür kitabı vardı, ancak "el-İkmâl" ve "el-Câmi" kitaplarından başkası günümüze ulaşmadı. Kıraatı, ‘Abdullah b. Ebî İshak'tan arz ile aldı. Diğere hocaları, ‘Abdullah İbn Keşîr, İbn Muĥayşın ve el-Ĥâsen el-Basrî'dir. Ondan rivâyet edenler ise, Ahmed b. Mûsâ el-Lu’lu’î, Hârûn b. Mûsâ en-Nahvî, el-Aşmâ’î, el- Halîl b. Ahmed, Sehl b. Yûsuf ve ‘Ubeyd b. ‘Aqîl'dir. 249/864'te Basra'da öldü.⁸⁰

47. **el-Cuzûlî (الجزولي)**: Ebû Mûsâ ‘Îsâ b. ‘Abdulazîz el-Cuzûlî (el-Berber'de bir bölge) el-Yezdekenî (Aynı bölgede bir kabîle). Nahivde imamdır. Çok ince, garîb ve şazz mütâları vardır. "el-Muĥaddime" veya "el-Ķânûn" diye de bilinen gayet vecîz bir tasnîfi vardır. Nahivde onun bir benzeri daha görülmedi. Çok yönlü bir âlimdir. Çoğu nahiv âlimi daha onu anlayamamıştır. İşaret ve rumuzlarla anlatır. Mısır'da Şeyh Ebû Muhammed b. el-Berî'de okudu. Ma’rib'e döndü. Orada kendisinden çok istifâde edildi. Merrâkûs'ta 610/1214'te öldü.⁸¹

48. **el-Vecîh ibnu'd-Dehhân (الوجيه ابن الدهان)**: Ebû Bekr el-Mubârak b. Ebî Ĥâlib el-Mubârak, lakâbı el-Vecîh, İbnu'd-Dehhân, en-Nahvî eĥ-Ĥarîr el-Vâsiĥî (doğumu ve gençliği). Kur'ân'ı hıfzetti, kıraat okudu, ilimle meşgul oldu. Hocaları, Ebû Sa’id Naşr

⁷⁸ İbn Hallikân, a.g.e., III/463.

⁷⁹ İbn Hallikân, a.g.e., III/466.

⁸⁰ İbn Hallikân, a.g.e., III/486.

⁸¹ İbn Hallikân, a.g.e., III/488.

b. Muhammed Sâlim el-Edîb ve Ebu'l-ferac el-‘Alâ’î b. ‘Ali es-Sevvâdî eş-Şâ‘îr’dir. Sonra Bağdat'a göçtü ve oraya yerleşti. Ebû Muhammed el-Ḥaşşâb en-Naḥvî ve Ebu'l-Berakât İbn el-Enbârî ile arkadaşlık etti, ve onlardan çok şey aldı. Hadis öğrendi ve Hanefî ile Hanbelî mezheplerini okudu ancak Şâfi‘î fakîhi oldu. Nizâmiye medresesinde nahiv müderrisliği verildi. Nahiv alanında tasnifleri vardır. Vâsıt'ta 532/1138'de doğdu, Bağdat'ta 612/1216'da öldü.⁸²

49. Ebû Bekr İbn Fûrek (أبو بكر ابن فورك): el-Ustâz Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥâsen b. Fûrek el-Mutekellim el-Uşûlî el-Edîb en-Naḥvî eVâiz el-Aşbahânî. Irak'ta bir süre ilim öğrenmek için kaldı. Rey'e gitti. Nisabur'da bir medrese ve ev yaptırdı. Çeşitli ilimleri orada ihyâ etti ve oraya yerleşti. Usûlu fıkıh, din, meânî konularında yüze yakın tasnifi var. Nisabur'da 406/1016'da öldü. Fûrek, özel isimdir.⁸³

50. el-Muberred (المبرد): Ebu'l-‘Abbâs Muhammed b. Yezid, el-Muberred el-Ezdî eş-Semâlî el-Başrî en-Naḥvî. Bağdat'a geldi. Orada nahiv ve lügat imamı oldu. Edebiyatla ilgili te’lifleri vardır: "el-Kâmil", "er-Ravḍa", "el-Muḫtaḍab" gibi. Edebiyat hocaları, Ebû ‘Osman el-Mâzinî ve Ebû Ḥâtim es-Sicistânî, talebeleri ise Nıftaveyh başta olmak üzere diğer imamlardır. Edebiyat tarihinde önemli bir konuma sahiptir. Edebiyat tarihi çağı onunla ve Ebu'l-‘Abbas Ahmed b.Yahyâ (lakâbı Şa‘leb, "el-Faşıḥ"ın sahibi) ile kapanır. Doğumu 210/826, ölümü Bağdat'ta 285/899'dur. Ona "el-Muberred" lakâbını Ebu'l-Ferac ibn el-Cevzî verdi.⁸⁴

51. Ebû ‘Abdullah el-Yezîdî (أبو عبد الله اليزيدي): Ebû ‘Abdullah Muhammed b. el-‘Abbâs el-Yezîdî en-Naḥvî el-‘Adevî. Edebiyat, nahiv, nevâdir naklinde ve Arap kelâmında imamdır. Arap bedevîsidir. Tasnifleri: "el-Ḥayl", "Menâkıb Benî ‘Abbâs", "Aḥbâru Yezîdîn" ile nahivde bir muḫtaşar kitabı mevcuttur. 310/923'te öldü.⁸⁵

52. Ebû Bekr ibn es-Serrâc en-Naḥvî (أبو بكر ابن السراج النحوي): Ebû Bekr Muhammed b. es-Seriyî b. Sehl en-Naḥvî, İbn es-Serrâc, meşhur imamlardan biridir. Nahivde, edebiyatta değerli bir âlimdir. Edebiyatı Ebu'l-‘Abbas el-Muberred vb.'den aldı. Ondandır da Ebû Sa‘îd es-Sîrâfî , ‘Ali b. ‘Îsâ er-Rummânî vb. aldı. Eserleri: "el-Uşûl",

⁸² İbn Hallikân, a.g.e., IV/152.

⁸³ İbn Hallikân, a.g.e., IV/272.

⁸⁴ İbn Hallikân, a.g.e., IV/313.

⁸⁵ İbn Hallikân, a.g.e., IV/337.

"Cumel'ul-Uşûl", "el-Mûcez", "el-İştikâk", "Şerhu Kitâbi Sibeveyh", "İhticâcu'l-Ķurrâ", "eş-Şi'r veş-Şu'arâ", "er-Riyâh ve'l-Hevâ'u ve'n-Nâr" "el-Cumel", " el-Muvâsilât". 316/929'da öldü.⁸⁶

53. Ebû Bekr el-Enbârî (أبو بكر بن الأنباري): Ebû Bekr Muhammed b. el-Ķâsım el-Enbârî en-Nahvî, edebiyat ve nahiv kitaplarının sahibidir. Ulûmu'l-Ķur'an, ġarîb'ul-hadis, muşkilu'l-hadis, vakf, ibtidâ ve genel mushafa muhalif olanları reddiye konularında tasnifleri çoktur. Meşhur "ez-Zâhir" kitabı onundur. Babası da edebiyat ve rivâyette sika bir âlimdi. Bağdat'ta oturdu, ondan oğlu rivâyete etti. "Ġarîbu'l-ĥadîs", "Şerĥu'l-Kâfi", "el-Hâ'ât", "el-Eddâd", "el-Câhiliyyât", " el-Muzekker ve'l-Muennes", "Risêletu Muşkil" eserleri onundur. 271/885'de doğdu, 328/941'de öldü.⁸⁷

54. Ebû Bekr ez-Zebîdî (أبو بكر الزبيدي): Ebû Bekr Muhammed b. el-Ĥâsen ez-Zebîdî el-İşbilî. Kurtuba'da oturdu. Asrının nahiv ilmi ve lûgat hıfzında birincisidir. Zamanının ehline i'rab, me'ânî, nevâdir ve aĥbârları haber verdi. Siyer ve aĥbâra kadar Endülüs'te onun zamanında onun gibisi yoktur. "Muĥtaşâr Kitâbu'l-'Ayn" eseri onun ilminin bolluğuna işaret eder. "Ĥabaĥât en-Nahviyyîn ve'l-Luġaviyyîn bi'l-Meşriĥ ve'l-Endelus" kitabı, tarih olarak Ebu'l-Esved ed-Duelî'den, kendi hocası Ebû 'Abdullah en-Nahvî er-Rabbâĥî'ye kadar dönemi kapsar. "Hetke Sutûr el-Mulĥidîn" ise İbn Meserra ve ehline karşı reddiyedir. "Laĥnu'l-'Âmme" ve "el-Vađîĥ" Arap dilinde cidden faydalı eserlerdir. "el-Enbiya fi'n-Nahv"i de benzersiz bir tasniftir. Çok sayıda makta'ları (kısa şiirler) vardır. Edebiyat ve lugati, Ebû 'Ali el-Baġdâdî el-Ķâlî'den yazdı, Ķâsım b. Aşbaġ, Sa'îd b. Faĥlûn ve Ahmed ibn Sa'îd b. Ĥazm'den işitti. Aslen Şam şehri Ĥamaş ehlindedir. İşbiliye'de 379/990'da öldü.⁸⁸

55. el-Ķazzâz (القزاز): Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ca'fer et-Temîmî en-Nahvî el-Ķazzâz el-Ķayravânî. Nahiv ve lûgatta üstün, te'lifleri büyüleyicidir. "el-Câmi'" lûgat kitabı meşhur ve önemli kitaplardandır. Bu kitapta "et-Tarîd" yani insanlar arasında sıkça kullanılan sözlerde bulunan zıtlıkları zikreder. Şiirleri vardır, ancak onlara herhangi bir kitapta yer vermedi. 412/1022'de Kayravân el-Ĥađra'da öldü.⁸⁹

⁸⁶ İbn Hallikân, a.g.e., IV./339.

⁸⁷ İbn Hallikân, a.g.e., IV./341.

⁸⁸ İbn Hallikân, a.g.e., IV./372.

⁸⁹ İbn Hallikân, a.g.e., IV./374.

56. **Ebû Manşûr el-‘Attâbî (أبو منصور العتّابي)**: Ebû Manşûr Muhammed b. ‘Ali en-Naḥvî el-‘Attâbî. Nahiv edebiyat ve lugat sahalarında âlim, hattı sahih ve hoştur. Edebiyatı, eş-Şerîf Ebu's-Se‘âdât Hibetullah b. eş-Şecerî, Ebû Manşâr Mevhûb b. el-Cevâlîkî vd.'den aldı. Hadisi zamanınının meşâyihinden dinledi. Çok eser yazdı. Doğumu 484/1092, ölümü 556/1162'dir. ‘Attâbî, Bağdat'ta bir bölgenin adıdır.⁹⁰

57. **ez-Zemaḥşerî (الزمخشرى صاحب الكشاف)**: Ebu'l-Kâsım Maḥmûd b. ‘Ömer el-Havârizmî ez-Zemaḥşerî, tefsir, hadis, nahiv, lugat ve ilmi beyânda büyük imamdır. İlim için geziler yaptı. Nahvi, Ebû Muḍar Manşûr'dan aldı. Onun kitabı “el-Keşşâf” tefsiri eşsizdir. Arap dilinde “el-Muḥâcetu bi'l-Mesâil en-Naḥviyye” ve “el-Mufred ve'l-Murekkeb”;garip hadiste “el-Fâik”; lügatta “Esâsu'l-Belâğa”; “Rabî‘ul-Ebrâr, Fuşûşu'l-Aḥbâr”, “Muteşâbihu Esâmî er-Ruvvât”, “en-Neşâihü'l-Kubrâ”, “en-Nesâihü’s-Sığâr”, “Dâletu'n-Nâşid ve'r-Râid fi ‘İlmi'l-Ferâid”; “el-Mufaşşal”, “el-Enmûzec”, “el-Mufred ve'l-Muellef” fıkıhta; “Ru’ûsu'l-Mesâil” fıkıhta; “Şerhu Ebyâti Kitâbi Sibeveyh”, “el-Mustaksâ” Emsâlu'l-Arapta; “Şamîmu'l-‘Arabiyye”, “Sevâiru'l-Emsâl”, “Dîvânu't-Temsîl”, “Şikâku'n-Nu‘mân fi Ḥaḳâiki'n-Nu‘mân”, “Şâfi el-‘Âyy min Kelâm eş-Şâfi’i”; “el-Ḳıştâs” arûzda, “Mu‘cemu'l-Ḥudûd”, “el-Minhâc” usulde, “Muḳaddimetu'l-Âdâb”, “Dîvânu'r-Resâil”, “Dîvâu’s-Şî‘r”, “er-Risâletu'n-Nâşîḥa” ve her ilimde yazıları vd. Zemaḥşer’de (Harzem’de bir köy) 467/1075’te doğdu, Curcâniyye’de (Harzem’de bir kasaba) 538/1144’te öldü. Mekke’de bir süre kaldığı için ona, “Cârullah” da denilir.⁹¹

58. **el-Herrâ en-Naḥvî (الهرّاء النحوي)**: Ebû Muslim Mu‘âz b. Muslim el-Herrâ (Herevî elbisesi satardı) en-Naḥvî el-Kûfî. el-Kisâi’de okudu ve ondan hadis rivayet etti. Nahivde çok tasnifleri ve şiirleri vardır. Uzun ömrüyle meşhurdur. 101/720’de doğdu, 290/904’te öldü.⁹²

59. **Ebû ‘Ubeyde Ma‘mer b. el-Muşennâ (أبو عبيدة معمر بن المثنى)**: Ebû ‘Ubeyde Ma‘mer b. el-Muşennâ et-Teymî, el-Başrî en-Naḥvî el-‘Allâme”. Ölünceye kadar kitap yazdı. Yaklaşık 200 tasnifi vardır: “Mecâzu'l-Ḳur’ân”, “-Ġarâibu'l-Ḳur’ân”, “Me‘âni'l-Ḳur’ân”, “Ġarîbu'l-Ḥadis”, “ed-Dîbâc”, “et-Tâc”, “el-Ḥudûd”, “Horasân”, “Havâricu'l-Bahreyn ve'l-Yemâme”, “el-Mevâlî”, “el-Belh”, “eḍ-Ḍayfân”, “Mercu Râhiḫ”, “el-

⁹⁰ İbn Hallikân, a.g.e., IV/389.

⁹¹ İbn Hallikân, a.g.e., V/168.

⁹² İbn Hallikân, a.g.e., V/218.

Munâferât”, “el-Ğabâil”, “Ĥaberu’l-Berâd”, “el-Ğarâin”, “el-Bâzî”, “el-Ĥemmâm”, “el-Ĥayât”, “el-‘Ağârîb”, “en-Nevâliĥ”, “en-Nevâşiz”, “Ĥudru’l-Ĥayl”, “el-A’yân”, “Beyânu Bâhile”, “Eyâdî el-Ezdi”, “el-Ĥayl”, “el-İbil”, “el-İnsân”, “ez-Zer”, “er-Raĥl”, “ed-Delv”, “el-Bekra”, “es-Serc”, “el-Licâm”, “el-Feras”, “es-Seyf”, “eş-Şevârid”, “el-İĥtilâm”, “Meğâtilu’l-Ferasân”, “Meğâtilu’l-Eşrât”, “eş-Şi’r ve’ş-Şu’arâ”, “Fe’ale ve Ef’ale”, “el-Meşâlib”, “Ĥalku’l-İnsân”, “el-Farğ”, “el-Ĥaff”, “Mekke ve’l-Ĥarem”, “el-Cemel ve Şıffîn”, “Buyûtâtu’l-‘Arab”, “el-Luğât”, “el-Ğârât”, “el-Me’âtebât”, “el-Mulâvemât”, “el-Eğdâd”, “Meâşiru’l-‘Arab”, “Meâşiru Ğatafân”, “Ed’iyetu’l-‘Arab”, “Mağtel ‘Oşmân r.a.”, “el-‘Ağaka”, “Ğudâtu’l-Başra”, “Futûĥu’l-Ehvâz”, “Futûĥu’l-Ermeniya”, “Luşûşu’l-‘Arab”, “Aĥbâru’l-Ĥaccâc”, “Ğıssatu’l-Ka’be”, “el-Ĥumsu min Ğureyş”, “Feğâilu’l-Feres”, “mâ Telĥan fihî’l-‘Âmme”, “es-Sevvâd ve Fetaĥahû”, “min Şukri ve Ĥamd”, “el-Cemi’ ve’t- Teşniye”, “el-Mecelle”, “el-Beyğâ”, el-Evs ve’l-Ĥazrec”, “Muhammed ve İbrahim b. ‘Abdullah b. el-Ĥasen b. el-Ĥasen b. ‘Ali b. Ebî Tâlib r.a. ”, “el-Eyyâm”, “Eyyâmu Benî Mâzin ve Aĥbâruhum” vd. bunlardan bazılarıdır. 110/729’da doğdu, 209/825’te Basra’da öldü.⁹³

60. Mekkî el-Mâkisînî en-Naĥvî (مكي الماكسيني النحوي): Ebu’l-Ĥazm Mekkî b. Rayyân el-Mâkisînî (Ĥabur nehri üzerinde, Fırâtiyye adasında küçük bir belde) en-Naĥvî eğ-Ĥarîr, lakâbı Şâinuddîn’dir. Babası ölünce Musul’a geçti. Kur’ân ve edebiyatla meşgul oldu. Bağdat’a gezi yaptı. Edebiyat imamlarından ilim topladı. Ebû Muhammed b. el-Ĥaşşâb, İbn el-‘Aşâr, İbn el-Enbârî ve Ebû Muhammed Sa’id b. ed-Dehhân’da okudu. Musul’a döndü ve insanlar ondan çok faydalandı, meşhur oldu. Orada 603/1207’de öldü.⁹⁴

61. Muerric es-Sedûsî (مورج السدوسي): Ebû Feyde Muerric b. ‘Amr es-Sedûsî en-Naĥvî el-Başrî, Arapçayı el-Halîl b. Ahmed’den aldı. Hadisi, Şu’be b. el-Ĥaccâc, Ebû ‘Amr b. el-‘Alâ’ vd. den aldı. en- Nağr b. Şumeyl ile Sibeveyh’e sikalıkta müsâvi görülür. Lügat ve şiire ağırlık verdi. Eserleri: “el-Envâ’u”, “Ğarîbu’l-Ĥadiş”, “Cemâhiru’l-Ğabâil”, “el-Me’ânî” vd. Kureyş nesebini bir ciltte özetledi: “Ĥazfu Nesebi Ğurayş”.

⁹³ İbn Ĥallikân, a.g.e., V/235.

⁹⁴ İbn Ĥallikân, a.g.e., V/278.

195/812'de öldü. Kavminde düşmanlık olduğunda, kendisi arayı bulduğu için, “merrec” (güzel koktun) ve “feyde” (zaferân çiçeği) isimleri verildi.⁹⁵

62. el-Mutarrizî (المطرزي): Ebu'l-Fetḥ Nâsır b. Ebi'l-Mekârim 'Abdusseyyid el-Mutarrizî el-Fakih el-Hanefî en-Nahvî el-Edîb el-Havârizmî. Nahiv, lügat, şiir ve edebiyat nevelerinde ilmi tamdır. Beldesinde, babası ile Ebu'l-Mueyyid el-Mevkîf b. Ahmed b. Muhammed b. el-Mekkî Ḥaṭîb Ḥavârizm vd.'nde okudu. Hadisi Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Ali b. Ebî Sa'îd et-Tâcir vd.'den aldı. Hadiste marifeti tamdır. Mu'tezîlenin reisi ve mudâfî idi, Hanefî mezhebine girdi. Fasihtir, fıkıhta da iyidir. Çok sayıda faydalı tasnifleri vardır: el-Ḥarîrî'nin kitabının şerhi olan “Şerhu'l-Makâmât” kitabı vardır. “el-Muğrib” eserinde fukahanın kullandığı yabancı kelimeleri topladı; bu Şâfî'nin kitabı “el-Ezherî” mesâbesindedir. “el-Mu'arib fî Şerhi Muğrib”, “el-İknâ'u” lugatta; “Muhtaşar el-İknâ'î” , “Muhtaşar İslâhu'l-Mantık”, “el-Mişbâh”, “el-Muḳaddime”de nahivde vd. İnsanlar onun kitaplarından çok faydalandı. Bağdat'a Mûtezilî olarak geldi, fukaha ile münâzaralar yaptı. Edebiyat ehli ondan ders aldı, meşhur oldu. Şiirleri de vardır. 538/1144'te Harzem'de doğdu, 610/1214'te orada öldü.⁹⁶

63. en-Naḍr b. Şumeyl (النضر بن شميل): Ebu'l-Ḥasen en-Naḍr b. Şumeyl el-Mâzinî et-Temîmî en-Nahvî el-Başrî eş-Şâ'ir. Ğarîb, fıkıh, şiir âlimidir. Eyyâmu'l-Arap ve hadis rivayetinde marifetlidir. Ḥalîl b. Ahmed'in arkadaşlarındandır. Hişam b. 'Urve, İsmail b. Ebî Ḥâlid, Humejd et-Tavîl, 'Abdullah b. 'Avn, Hişam b. Ḥisân vb. tâbiinden işitti. Ondan da Yahyâ b. el-Ma'in, 'Ali b. el-Medenî ve asrında ona ulaşan imamlar rivayet etti. Nisabur'a gitti. Harun b. Reşid'le ilgili Merv'de nevâdirleri var. Tasnifleri çoktur: “Kitâbu's-Şifât” beş ciltli, “es-Silâh”, “Ḥalku'l-Feres”, “el-Envâ'u”, el-Me'ânî”, “Ğarîbu'l-Hadîş”, el-Meşâdir”, “el-Medḥal ilâ Kitâbu'l-'Ayn li'l-Ḥalîl b. Ahmed” vd. 204/820'de Merv'de öldü. Doğumu da Merv'dedir, ancak Basra'da yetişmiştir.⁹⁷

64. İbn eş-Şecerî (ابن الشجري): eş-Şerîf Ebu's-Se'âdât Hibetullah b. 'Ali, İbn eş-Şecerî (Medîne bölgesinde bir köy) el-Ḥusnâ el-Bağdâdî en-Nahvî. Nahiv, lügat, Arap şiirleri, eyyâmu'l-Arap, ve ahvâlu'l-Arap konularında üstün ve tam bir imamdır, edebiyatta uzmandır. Çok sayıda tasnifi var: “el-Emâlî”, bunlardan en büyüğü, en

⁹⁵ İbn Hallikân, a.g.e., V/304.

⁹⁶ İbn Hallikân, a.g.e., V/369.

⁹⁷ İbn Hallikân, a.g.e., V/397.

faydalısı ve en meşhurdur. Edebî sanatları bunda topladı, son bölümünü Ebu't-Ṭayyib el-Mutenebbi'nin şiirlerinden beyitlerle sınırladı ve onların üzerine şârihlerin söylediklerinden ve en çok da kendi görüşlerinden bahsetti. “el-İntişâr” da hacmen küçük lâkin ciddi faydalı bir kitaptır. “el-Ḥamâse”si Ebû Tammam'ın “el-Ḥamâse”sine benzer. Nahiv hakkında kitabları “mâ İttefeka Lafzuhû ve İhtelefe Ma'nâhu”, İbn Cinnî'nin “el-Luma”sının şerhi, “et-Taşrifü'l-Mulûki” vd. Hadisi müteahhirin şeyhlerinden Ebu'l-Ḥasen el-Mubârek b. 'Abdulcebbar b. Ahmed b. el-Ḳâsım eş-Şîrâfî, Ebû 'Ali Muhammed b. Se'îd b. Nebhân el-Kâtib vb.'nde okudu. Doğumu 450/1059, ölümü 542/1148'de Bağdat'ta öldü.⁹⁸

65. **Hişâm Şâhib el-Kisâi (هشام صاحب الكساني)**: Ebû 'Abdullah Hişâm b. Mu'âviye eḍ-Ḍarîr en-Naḥvî el-Kûfî. O, Ebu'l-Ḥasen 'Ali b. Ḥamza el-Kisâi'nin arkadaşı, nahivde ondan çok aldı, ona isnadlarla yazdığı çok makaleleri vardır. Çok sayıda eseri vardır: “el-Ḥudûd”, “el-Muhtaşar”, “el-Ḳıyâs” vd. 209/825'te öldü.⁹⁹

66. **İbn Sa'dûn el-Ḳurtubî (ابن سعدون القرطبي)**: Ebû Bekr Yaḥyâ b. Se'dûn el-Ezdî el-Ḳurtubî, lakâbı Sâbiḳuddîn, kıraat, Ulûmu'l-Kur'ân, hadis, nahiv, lugat vd.'nde müteahhirin imamlardan biridir. İskenderiye'de Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed b. İbrahim er-Râzî'de okudu. Mısır'da Ebû Şâdiḳ Murşid b. Yaḥyâ İbn el-Ḳâsım el-Medenî el-Mısrî, “Ebû Ṭâhir Ahmed b. Muhammed el-Aşbehânî es-Silfî vd.'nden aldı. Bağdat'a döndü. Kur'ân'ı Şeyh Ebû Muhammed 'Abdullah b. 'Ali el-Maḳrîi'de okudu. Hadisi, Ebû Bekr Muhammed b. 'Abdulbâkî el-Bezâr, Ebu'l-Ḳâsım İbn el-Ḥuşayn, Ebu'l-İzz İbn el-Ḳâdî vd.'nden işitti. Birçok yere daha geziler yaptıktan sonra Musul'a yerleşti. Asrının hocaları ondan ders aldı. Kurtuba'da 486/1094'te doğdu, Musul'da 567/1172'de öldü.¹⁰⁰

67. **Yaḥyâ b. Ya'mer en-Naḥvî (يحيى بن يعمر النحوي)**: Ebû Süleyman Yaḥyâ b. Ya'mer el-'Advânî el-Veşḳî en-Naḥvî, tâbiindendir. 'Abdullah b. 'Amr ve 'Abdullah b. 'Abbâs vd.'yle karşılaştı. Ondakı Ḳatâde b. De'âme es-Sedûsî ve İshak b. Suveyd el-'Adevî rivayet etti. Basra kurrasından biridir. Kendisinden 'Abdullah b. Ebî İshak kıraat aldı. Horasan'a geçti. Merv'de kadılık yaptı. Kur'ân, nahiv, Arap lugatı âlimidir. Bizzat

⁹⁸ İbn Hallikân, a.g.e., VI/45.

⁹⁹ İbn Hallikân, a.g.e., VI/78.

¹⁰⁰ İbn Hallikân, a.g.e., VI/171.

Ebû Esved ed-Duelî'den ders aldı. 129/748'de öldü. "Ya'mer" uzun ömrüne nisbetle söylenmiş lakâbıdır.¹⁰¹

68. Ebû Zekerriyyâ el-Ferrâ' (أبو زكريا الفراء): Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ' ed-Deylemî el-Kûfî en-Nahvî. Kufe'de nahvi, lugatı, edebî sanatları en iyi bilendir. Nahvi, Ebu'l-Hasen el-Kisâî'den aldı. "el-Ĥudûd" ile "el-Me'ânî"yi yazdı, bu ikisi diğer eserlerinden büyük ve zor kitaplardandır. "el-Behiyyu", "el-Luġât", "el-Meşâdiru fi'l-Ķur'ân", "el-Cem'u ve't-Teşniye fi'l-Ķur'ân", "el-Vaġf ve'l-İbtidâ", "el-Mefâhır", "Âlâtu'l-Kitâb", "en-Nevâdir", "el-Vâv" vd. Kûfe'de 144/762'de doğdu, 207/823'te Mekke'de öldü.¹⁰²

69. Ebû Muhammed el-Yezîdî (أبو محمد اليزيدي): Ebû Muhammed Yahyâ b. el-Mubârek el-Yezîdî el-Muġrî en-Nahvî el-Luġavî, Bağdat'ta oturdu. Hadisi, orada Ebû 'Amr b. 'Alâ', İbn Cerîh vd.'den aldı. Kendisinden de oġlu Muhammed, Ebû 'Ubeyd el-Ķâsım b. Sellâm, İshak b. İbrahim el-Mavşilî, çocuklarıyla torunlarından bir grup, Ebû 'Amr ed-Dûrî, Ebû Ĥamdûn eġ-Ṭayyib b. İsmail, Ebû Şu'ayb es-Sûsî, Ebû 'Âmir b. Ömer el-Mevşilî, Ebû Ĥallâd Suleyman b. Ĥallâd vd.'i aldı. Faşih ve Ķurrâ'dır. Tasnifleri güzel, nazmı mükemmeldir. Şiirleri yazıya geçirilmiştir. Lugatte "en-Nevâdir" kitabı var. Arapçayı ve aġbârı Ebû 'Amr ve el-Ĥalîl b. Ahmed'den aldı. "el-Maġşûr ve'l-Memdûd", "en-Naġt ve's-Şekl" onun diğer eserleridir. Beş oġlu var ve hepsi âlim, edip, şair, ruvvâtu'l-aġbârdandır; Arapça ve lügatta te'lifleri de var. 202/818'de Horasan veya Merv ya da Basra'da öldü.¹⁰³

70. ez-Zevâvî (الزواوي): Ebu'l-Ĥuseyn Yahyâ b. 'Abdulmu'tî ez-Zevâvî, lakâbı Zeynuddîn el-Ĥanefî en-Nahvî. Asrının nahiv ve lügat imamlarından biridir. Dımaşk'ta uzun zaman kaldı. Orada ondan çok istifade edildi. "el-Elfiyye", "el-Fuşûl" onun nahivde faydalı kitaplarındadır. Mısır'a geçti. El-'Atîk câmiinde edebiyat dersleri verilmesi için önderlik etti, bunun için himaye edildi. Ölünceye kadar Kâhire'de kaldı. 628/1231'de öldü, 564/1169'da doğdu.¹⁰⁴

¹⁰¹ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/173.

¹⁰² İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/176.

¹⁰³ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/183.

¹⁰⁴ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/197.

71. **İbn's-Sikkît (ابن السكيت)**: Ebû Yûsuf Ya'qûb b. İshâk, İbn es-Sikkît, "İşlahû'l-Mantık" kitabının ve mükemmel-sahih eserlerin sâhibidir: "el-Elfâz", "Me'ânî's-Şi'r", "el-Kalb ve'l-İbdâl". Nahiv ilminde etkili olmadı. "ez-Zebrec", "el-Emsâl", "el-Makşûr ve'l-Memdûd", "el-Muzekker ve'l-Muennes", "el-Ecnâs", "el-Farq", "es-Serc ve'l-Licâm", "Fe'ale ve Ef'ale", "el-Haşerât", "el-Eşvât", "el-Eddâd", "eş-Şeceru ve'n-Nebât", "el-Vuḥûş", "el-İbil", "en-Nevâdir", "Me'ânî eş-Şi'ri'l-Kebîr", "Me'ânî eş-Şi'ri's-şagîr", "Serikâtu's-Şu'arâ ve mâ İttefekû 'aleyh" vd. 244/859'da öldürüldü. Ebû 'Amr İshak b. Mirâr eş-Şeybânî, Muhammed b. Muhennen, Muhammed b. Şubḥ b. es-Semmâk el-Vâ'iz'den rivayet etti. Ahmed b. Ferḥ el-Mukrîi, Muhammed b. 'Aclân vd.'de ondan rivayet etti. Aynı zamanda el-Aşma'î, Ebû 'Ubeyde ve el-Ferrâ'dan da rivayetleri vardır. Kendisi halife Mutevekkil'in oğullarını eğitti. Sukûtu çok ve uzun olduğu için "İbn es-Sikkît" adı verilmiştir.¹⁰⁵

72. **Muvaffaku'd-dîn İbn Ya'îş (موفق الدين ابن يعيش)**: Ebu'l-Bakâ' Ya'îş b. 'Ali el-Mevşilî (aslen) el- Halebî (doğumu ve gençliği), lakâbı Muvaffaku'd-dîn en-Nahvî, İbn eş-Şâig. Nahvi, Ebu's-Seḥâ' Feteyân el-Halebî, Ebu'l-'Abbâs el-Mağribî en-Neyrâzî'de okudu. Hadîsi, Ebu'l-Faḍl 'Abdullah b. Ahmed el-Haḫîb et-Ṭûsî ve Ebû Muhammed 'Abdullah b. Ömer b. Suveyde et-Tekrîti'den Musul'da işitti. Halep'te Ebu'l-Ferac Yaḫyâ b. Maḫmûd eş-Seḫafî, el-Kâdî Ebi'l-Ḥasen Ahmed b. Muhammed b. et-Ṭarsûsî, Hâlid b. Muhammed b. Naşr b. Şagîr el-Ḳayserânî'den ve Dımaşk'ta da Tâcu'd-dîn el-Kindî vd.'den aldı. Halep'te nahiv ve tasrifte üstün oldu. Bağdat'a geçti. 643/1246'da orada öldü. 553/1159'da Halep'te doğdu.¹⁰⁶

73. **Ebû Muhammed Yûsuf b. el-Ḥasen es-Sîrâfî (ابو محمد يوسف بن الحسن)** (السيرافي): Ebû Muhammed Yûsuf b. el-Ḥasen es-Sîrâfî en-Nahvî el-Luğavî el-Aḫbârî, nahiv âlimidir. Babası da nahiv âlimi idi, o ölünce yerine geçti. O, babasının sahasında faydalı ve güzel bir eser olan "el-İḳnâ" kitabını tamamladı. Daha sonra birçok meşhur kitapların istîşhad beyitlerini şerheden kitaplar tasnif etti: "Şerḫu Ebyâti Kitâbi Sibeveyh", "Şerḫu Ebyâti İşlâhî'l-Mantık", "Şerḫu Ebyâti el-Mecâz li Ebî 'Ubeyde ve Ebyât el-Me'ânî ez-Zeccâc", "Şerḫu Ebyât Ğarîbu'-Muşannef li Ebî 'Ubeyd el-Ḳâsım b.

¹⁰⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/395.

¹⁰⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., VII/46.

Sellâm” vd. Rivâyet ve dirayet tarzı lugat kitapları yazdı. 330/942’de doğdu, 385/996’da öldü.¹⁰⁷

74. el-’A’lam eş-Şentemerî (الاعلم الشنتمرى): Ebu’l-Ḥaccâc Yûsuf b. Suleymân en-Naḥvî el-’A’lam. Şenteriye (Endülüs’te bir şehir) ehlinden. Kurtuba’ya gezi yaptı. Orada Ebu’l-Ḳâsım İbrahim b. Muhammed b. Zekeriyâ el-İfilî, Ebû Sehl el-Ḥarrânî ve Ebû Bekr Muslim b. Ahmed el-Edîb’den ders aldı. Arapça, lugat ve şiir mânalarında âlim ve hafızdır. Talebeleri, Ebû ‘Ali el-Ḥuseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Ğaşşânî el-Ceyânî vd. Âhir ömründe kör oldu. Nahivde Ebu’l-Ḳâsım ez-Zeccâcî’nin “el-Cumel” kitabını şerhetti. Hocası el-İfilî’nin “el-Ḥamâse”sini beş cilt hâlinde şerhetti. İşbiliye’de (Endülüs’te bir şehir) 476/1084’te öldü. 410/1020’de doğmuştu.¹⁰⁸

75. Yûnus b. Ḥabîb (يونس بن حبيب): Ebû ‘Abdurrahman Yûnus b. Ḥabîb en-Naḥvî. Edebiyatı, Ebû ‘Amr b. el-’Alâ’i ve Ḥammâd b. Seleme’den aldı. Nahiv ilminde çok iyidir. Sîbeveyh ondan çok rivâyet etti. el-Kisâ’i ve el-Ferrâ’da ondan işitti. Edebiyatta beşinci tabakadandır. “Me’ânî’l-Kur’ânî’l-Kerîm”, “el-Luğat”, “el-Emsâl”, “en-Nevâdir” kitapları var. 183/800’de öldü.¹⁰⁹

B. LÜGAT ÂLİMLERİ

1. el-Herevî (الهروي): Ebû ‘Ubeyd Ahmed el-Mueddeb el-Herevî el-Fâşânî, "el-Ğarîbeyn" kitabının sahibi, büyük âlimdir. Kur'an-ı Kerîm ve hadis-i nebevîdeki ğarîb (yabancı) kelimeleri derlemiştir. 401/1011’de öldü. el-Herevî, Herat’a (Horasan şehirlerinden biri), el-Fâşân ise Herat köylerinden bir köy olan Fâşân’a nisbet isimdir.¹¹⁰

2. İbn Fâris (ابن فارس): Ebu’l- Ḥuseyn Ahmed b. Fâris er-Râzî el-Luğavî, çeşitli ilimlerde önder olup husûsiyle lügatta değerli bir âlimdir. "el-Mucmel" adlı lügat kitabı onundur. Diğer önemli eseri " Ḥilyet’ul-Fuḳahâ” kitabıdır. 390/1001’de Rey şehrinde öldü.¹¹¹

¹⁰⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., VII/72.

¹⁰⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., VII/81.

¹⁰⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., VII/244.

¹¹⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/95.

¹¹¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/118.

3. **el-Meydânî (الميداني)**: Ebu'l- Fağl Ahmed b. Muhammed el-Meydânî en-Nîsâbûrî el-Edîb, lügatte üstün bir yere sahiptir. Arap dili sanatlarında ve Emsâlül-'Arab'da üstündür. Önemli tasnifleri vardır. "el-Emsâl" ve "es-Sâmî fi'l-Esâmi" kitabları meşhurdur. Nisabur'da 510/1117'de öldü. el-Meydânî, orada Meydân adlı bir bölgeye nisbettir.¹¹²

4. **İbn Mirâr eş-Şeybânî (ابن مرار الشيباني)**: Ebu 'Amr İshak b. Mirâr en-Naḥvî el-Luğavî, lügat ve şiir âlimidir. Tasnifleri: "el-Ḥayl", "el-Luğât", "en-Nevâdir'ul-Kebîr", "Ğarîbu'l-Ḥadîs", "en-Naḥle", "el-İbil", "Ḥalku'l-İnsân". Bağdat'da 206/822'de öldü.¹¹³

5. **Ebû 'Alî el-Ḳâlî (أبو علي القالي)**: Ebû 'Alî İsmâil b. el-Ḳâsım el-Ḳâlî el-Luğavî, Basralı nahiv lügat ve şiir âlimidir. Edebiyatı, Ebû Bekr b. Dureyd el-Ezdî, Ebû Bekr b. el-Enbârî, Niftaveyh ve İbn Dûrustuveyh vb.'den öğrendi. O da meşhur talebesi, "Muḥtaşar el-'Ayn"nın sahibi Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen ez-Zebîdî el-Endülüsî'yi yetiştirdi. Güzel tasnifleri vardır. Bunlar, "el-Emâlî", "el-Bârî" lügat kitapları, "el-Maḳşûr ve'l-Memdûd", "fi'l-İbili ve Netâcihâ", "fi Ḥallî el-İnsân ve'l-Ḥayl ve Şeyâtihâ", "Fe'altü ve Ef'altü", "Muḳâtilu'l-Fursân" ve Mu'allakât kasidelerin şerhi kitabı ile diğerleri. 288/902'de doğdu, Kurtuba'da 356/968'de öldü.¹¹⁴

6. **eş-Şâḥib İbn 'Abbâd (الصاحب ابن عباد)**: eş-Şâḥib Ebu'l- Ḳâsım İsmâil b. Ebi'l-Ḥasen et-Ṭâleḳânî, meşhur lügat kitabı "el-Muḥîṭ"i yazdı. Yedi cilt halindeki bu eserde o, ğarîb kelimeleri istişadlarıyla beraber sundu. Edebiyatı, Ebu'l-Ḥuseyn Ahmed b. Fâris el-Luğavî ile Ebu'l- Fağl İbn el-'Amîd'te okudu. Diğer kitapları, "el-Kâfî", "el-'A'yâd ve Feğâilu'n-Nîrûz", "el-İmâme", "el-Vuzerâ", "el-Keşfu 'an Mesâvi' Şi'ri'l-Mutenebbî" ve "Esmâu'llâhi Te'âlâ ve Şifâtuḥû" ile yaratılış hakkında risaleleri ve şiirleri vardır. Doğumu 326/939, ölümü Rey'de 385/996'dadır. Ṭâleḳân, Horasan ile Gazve şehirlerinin adıdır.¹¹⁵

7. **Ebû Ğâlib et-Teyyânî (أبو غالب التياني)**: Ebû Ğâlib Temmâm el-Luğavî, et-Teyyânî diye bilinir. Kurtubalı âlim, lügatta imamdır. Lügatı Ebû Bekr ez-Zebîdî'de okudu. "Telḳîḥu'l-'Ayn" onun lügat kitabıdır. 436/1045'te öldü.¹¹⁶

¹¹² İbn Ḥallikân, a.g.e., I/148.

¹¹³ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/201.

¹¹⁴ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/226.

¹¹⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/228.

¹¹⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/300.

8. **Cunâde el-Herevî (جنادة الهروي)**: Ebû U'sâme Cunâde b. Muhammed el-Luğavî el-Ezdî el-Herevî, lüğat hâfızıdır. Onun asrında bu konuda onun benzeri yoktu. 399/1009'da Mısır'da öldürüldü.¹¹⁷

9. **Ebû Zeyd el-Enşârî (أبو زيد الأنصاري)**: Ebû Zeyd Sa'îd b. Evs el-Enşârî el-Luğavî el-Başrî, edebiyatın öncülerindendir. Lügat, nevâdir ve ğarîb ilimlerinde de öndedir. Tasnifâtı: "el-Kûs ve't-Turs", "el-İbil", "Halku'l-İnsân", "el-Maţar", "el-Miyâh", "el-Luğât", "en-Nevâdir", "el-Cem'û ve't-Teşniye", "el-Leben", "Buyûtâtü'l-'Arab", "Tahfifu'l-Hemze", "el-Ğadîb", "el-Vuḥûş", "el-Farḳ", "Fe'altu ve Ef'altu", "Ğarîbu'l-Esmâ", "el-Hemze", "el-Meşâdir", vd. Basra da 215/831'de öldü.¹¹⁸

10. **Şâ'id el-Bağdâdî el-Luğavî (صاعد البغدادي اللغوي)**: Ebu'l-'Alâ' Şâ'id b. el-Hasan er-Rabe'iyî el-Bağdâdî el-Luğavî, "el-Fuşûş" kitabının sahibidir. Musul asıllıdır. Ebû Sa'îd es-Sîrâfî, Ebû 'Ali el-Fârisî ve Ebû Suleyman el-Ḥaţţâbî'den rivayet etti. Lügat edebiyat ve aḥbâr ilminde âlimdir. Sicilya'da 417/1027'de öldü.¹¹⁹

11. **el-Baṭelyevsî (البطليوسي)**: Ebu Muhammed 'Abdullah ibn Muhammed b. es-Seyd el-Baṭelyevsî en-Naḥvî. Edebiyat ve lüğat âlimidir. Belensiye şehrinde kaldı. Çok faydalı kitaplar te'lif etti: "el-Muşelsel", "el-İktidâb fî Şerhi Edebu'l-Kuttâb", Ebû el-'Alâ' el-Ma'arrî'nin "Sekṭu'z-Zend" kitabını "Ḍav'u'z-Zend" olarak şerhetti, "el-Ḥulel fî Şerhi Ebyâtî'l-Cumel", "el-Ḥulel fî Eġâlîti'l-Cumel", "et-Tenbîh 'ale'l-Esbâbi'l-Mûcebe li-İhtilâfi'l-Umme", "Şerḥu'l-Muvaṭṭa" ve el-Mutenebbî'nin divânının şerhi kitapları mevcuttur. Baṭleyûs'da 444/1053'te doğdu, Belensiye'de (Endülüs'te iki şehir) 521/1128'de öldü.¹²⁰

12. **İbn Nâkiyâ (ابن ناقي)**: Ebu'l-Ḳasım 'Abdullah b. Muhammed İbn Nâkiyâ el-Edîb eş-Şâ'ir el-Luğavî el-Muterassil. Güzel ve önemli tasnifleri vardır: "Muleḥu'l-Mumâliḥa", "el-Cum'ânu fî Teşbîhâti'l-Ḳur'ân" adlı eserleri ve edebî makâmetleriyle (Secilî kısa hikayeler) meşhurdur. "el-Eġânî"yi bir ciltte topladı. "el-Faşıḥ"i şerhetti.

¹¹⁷ İbn Hallikân, a.g.e., I/372.

¹¹⁸ İbn Hallikân, a.g.e., II/378.

¹¹⁹ İbn Hallikân, a.g.e., II/488.

¹²⁰ İbn Hallikân, a.g.e., III/96.

Büyük bir şiir dîvanı vardır. İki büyük risalelerini topladığı dîvanı vardır. 410/1020'de Bağdat'ta doğdu ve orada 485/1093'te öldü.¹²¹

13. **İbn Muğallis el-Endelusî (ابن مغلس الأندلسي)**: Ebû Muhammed ‘Abdulazîz b. Ahmed, İbn Muğallis el-Şaysî el-Endelusî, lügat ve Arap dili âlimlerindendir. Endülüslü ancak Mısır'da okudu. Hocaları Ebû el-‘Alâ’ Şâ‘id b. el-Hasan er-Rabi‘î, Ebû Ya‘kûb en-Nucîrmî'dir. Sonra Bağdat'a geçti, orada istifade etti ve edildi. Çok güzel şiirleri vardır. 427/1037'de Mısır'da öldü.¹²²

14. **Ebû Tâlib el-Ma‘âfirî (أبو طالب المعافري)**: Ebû Tâlib ‘Abdulcebbâr b. Muhammed el-Ma‘âfirî el-Mağribî. Lügat ve edebî sanatlarda imamdır. Bağdat'ta ve Mısır'da Şeyhul-‘Allâme Ebû Muhammed ‘Abdullah b. el-Berî'de okudu. Edebiyat hakkında çok yazdı. Lügatta da "el-Muzeyl"i yazdı. Şeyh Ebî Tâhir Muhammed b. Yûsuf b. ‘Abdullah et-Temîmî'nin "el-Muselsel" kitabını rivâyet etti. 566/1171'de Mağrib'e giderken öldü.¹²³

15. **Ebû ‘Amr ibn el-Hâcib (أبو عمرو ابن الحاجب)**: Ebû ‘Amr ‘Osman b. ‘Omer b. Ebî Bekr el-Mâlikî, İbn el-Hâcib, lakâbı Cemâleddin aslen kürttür. Fıkıh, kıraat ve Arapça öğrendi. Mezhebi hakkında hulasalar yazdı. Ancak Arapça ağır bastı ve nahivde vecîz mukaddimeler, tasrif misalleri ve dil konusunda şerhler yazdı. Arapça konusunda her mevzûya doyurucu cevaplar verdi. Esnâ'da (Mısır'ın yukarı bölgesinin sonunda bir yer) 570/1175'te doğdu, İskenderiyye'de 646/1249'da öldü.¹²⁴

16. **es-Simsimânî (السمسماني)**: Ebu'l-Hasan ‘Ali b. ‘Ubeydullah es-Simsimânî el-Luğavî, lügat ilminde meşhurdur. Ebû Bekr b. Şâzân ve Ebu'l-Fağl b. Me‘mûn'da edebiyat okudu. Edebiyat yazıları Bağdat'ta kaynak oldu. 415/1025'te öldü.¹²⁵

17. **İbn el-Kattâ‘ (ابن القطاع)**: Ebu'l-Kâsım ‘Ali b. Ca‘fer, İbn el-Katâ‘î es-Sa‘dî eş-Şakâlî (doğum) el-Mısrî (evi ve ölümü) el-Luğavî. Edebiyat husûsan lügat imamladındandır. Önemli tasnifleri vardır: "el-Ef‘âl", "Ebniyetu'l-Esmâ‘î", ed-Durratu'l-Ĥaĥıra fi'l-Muĥtâri min Şu‘ara‘i el-Cezîra", "Lemiĥa'l-Meliĥa". Sicilya'da 433/1042'de

¹²¹ İbn Hallikân, a.g.e., III/98.

¹²² İbn Hallikân, a.g.e., III/193.

¹²³ İbn Hallikân, a.g.e., III/215.

¹²⁴ İbn Hallikân, a.g.e., III/248.

¹²⁵ İbn Hallikân, a.g.e., III/312.

doğdu. İbn el-Berr el-Luğavî gibilerde edebiyat okudu. Nahivde de son derece ustadır. 515/1122'de Mısır'da öldü.¹²⁶

18. İbn Sîde (ابن سيده): el-Ĥâfız Ebu'l-Ĥasan ‘Ali b. İsmâil, İbn Sîde el-Mursî (Endülüs'ün doğusunda bir şehir). Lugat ve Arap dili âlimidir. Lügat kitabı "el-Muĥkem" ve "el-Muĥaşşâş" ile "el-Enîĥ" kitapları önemlidir. Kendisi de babası gibi kördür. Babası da kendisi gibi lügat ilminde kıymetlidir. Önce babasında sonra Ebu'l-‘Alâ’ Sa‘îd el-Bağdâdî ve Ebû ‘Ömer eṭ-Ṭalemenkî de okudu. 458/1067'de Endülüs'te öldü.¹²⁷

19. İbn el-‘Aşâr (ابن العصار): Ebu'l-Ĥasen ‘Ali b. ‘Abdurrahîm er-Raĥķî (aslen) el-Bağdâdî (doğumu ve evi), lakâbı Muhezzebuddîn, İbn el-‘Âşar el-Luğavî. Meşhur ediplerdendir. Edebiyatı Ebu's-Se‘âdât İbn eṣ-Şecerî ve Ebû Mansûr el-Cevâliķî'de okudu. Mısır'da Ebû Ṭayyib el-Mutenebbî'nin dîvanını öğrendi ve rivâyet etti. Bu Irak, Şam ve Mısır'da okundu. Edebiyet ve Arap şiirinde kitapları çoktur. 508/1115'te doğdu. 576/1181'de Bağdat'ta öldü.¹²⁸

20. el-Ķaffâl eṣ-Şâşî (القفال الشاشي): Ebû Bekr Muhammed b. ‘Ali el-Ķaffâl eṣ-Şâşî (Seyhun nehrine yakın bir şehir) el-Fakîh eṣ-Şâfî‘î, fakih, muhaddis, luğat, usul âlimi, ve şâirdir. Çok beldeye gezi yaptı. İbn Sureyc'den fıkıh öğrendi. Tasnifleri çoktur. Muhammed b. Cerîr eṭ-Ṭaberî ve akranlarından rivayet etti. Kendisinde de el-Ĥakîm Ebû ‘Abdullah, Ebû ‘Abdullah İbn Mendeh, Ebû ‘Abdurrahman es-Sulemî ve birçok kişi rivayette bulundu. "eṭ-Taķrîb" kitabı ona nisbet edilse de bu şüphelidir. 336/948'de öldü.¹²⁹

21. İbn el-A‘râbî (ابن الأعرابي): Ebû ‘Abdullah Muhammed b. Ziyâd, İbn el-A‘râbî el-Kûfî el-Luğavî. Edebiyatı, Ebû Mu‘âviye eḍ-Ḍarîr, el-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabî, el-Ķâsım b. Ma‘în b. ‘Abdurrahman ve el-Kisâî'den aldı. Talebeleri ise, İbrahim el-Ĥarbî, Ebu'l-‘Abbâs Şa‘leb ve İbnu's-Sikkît vb.'idir. Arap kelamının reisidir. Kitapları: "en-Nevâdir", "el-Envâ‘u", "Şifatu'n-Nahl", "Şifatu'z-Zer", "en-Nebât", "el-Ĥayl", "Târîĥu'l-Ķabâil", "Me‘ânî eṣ-Şî‘r", "Tefsîru'l-Emsâl", "el-Elfâz", "Nesebu'l-Ĥayl",

¹²⁶ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/322.

¹²⁷ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/330.

¹²⁸ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/338.

¹²⁹ İbn Ĥallikân, a.g.e., IV/200.

"Nevâdiru'z-Zubeyriyyîn", "Nevâdiru Benî Faḳ'as", "ez-Zubâb" vd. 150/768'de doğdu, 231/846'da Rey'de öldü.¹³⁰

22. Ẓuṭrub (قطرب): Ebû 'Ali Muhammed b. el-Mustenîr en-Nahvî el-Luġavî el-Başrî, Ẓuṭrub olarak bilinir. Edebiyatı Sîbeveyh'den ve Basra'lı âlimlerden aldı. Asrının imamlarından. Tasnifâtı: "Me'ânî el-Ḳur'ân", "el-İştikâḳ", "el-Ḳavâfi", "en-Nevâdir", "el-Ezmine", "el-Farḳ", "el-Aşvât", "eş-Sıfât", "el-İlel", "el-Eddâd", "Ḥulḳu'l-Feres", "Ḥalk'ul-İnsân", "Ġarîbu'l-Ḥadiş", "el-Hemz", "Fe'ale ve Ef'ale", "er-Redd 'ale'l-Mulḥidîn fi Teşâbuhi'l-Ḳur'ân" vd. Luġatın üç kurucusundan ilkidir. Kitâbı en küçük olanıdır, lâkin üstündür, öncüdür. 206/822'de öldü.¹³¹

23. İbn Dureyd (ابن دريد): Ebû Bekr Muhammed b. el-Ḥasen, İbn Dureyd el-Ezdî el-Luġavî el-Başrî, asrının lügat edebiyat ve şiir imamıdır. Bağdat ehli onu el-Ḥalîl b. Ahmed'e musâvî görürler. Mutekaddiminin ve muteahhirinin eserleri onun hülâsâlarıyla ve şerhleriyle sınırlı kaldı. Şerhleri gerçekten güzeldir. Eserleri: "el-Cemhera" lugatte mu'teberdir. "el-İştikâḳ", "es-Serc ve'l-Lucâm", "el-Ḥayl", "el-Envâ'u", "el-Muḳtebis", "el-Melâḥin", "Zevâru'l-'Arab", "el-Luġât", "es-Silâḥ", "Ġarîbu'l-Ḳur'ân", "el-Muctebâ", "el-Vuşâḥ". Nazmı da güzeldir. Şairlerin en âlimidir. Basra'da 223/839'da doğdu. Orada Ebû Ḥâtîm es-Sicistânî, er-Rayyâşî, İbn Eḥî el-Aşma'î ve Ebû Osman Sa'îd b. Hârun el-Eşnândânî vb.'den ilim aldı. Birçok yer dolaştı ve Bağdat'ta 321/934'te öldü. Dureyd, "edrad" (dişsiz) kelimesinden müştak olup ismi tasğîrdir.¹³²

24. Ebû 'Omer el-Muṭarriz (أبو عمر المطرز): Ebû Ömer Muhammed b. 'Abdulvâhid el-Muṭarriz el-Bâverdî (Horasan'da küçük bir belde) ez-Zâhid. Çok meşhur lügat âlimlerinden biridir. Ebu'l-'Abbâs Sa'leb'le çağdaş. Onu tanırdı ve ondan çok şey öğrendi. Onun "el-Faşıḥ" kitabına ilaveler yaptı, "Fâet el-Faşıḥ" ismini verdi ve kitabın diğer bölümlerini de şerh etti. Diğer tasnifâtı: "el-Yuvâḳît", "Şerḫu'l-Faşıḥ", "el-Curcânî", "el-Mevḍiḥ", "es-Sâ'ât", "Yevm ve Leyl", "el-Musteḥsin", "el-'Aşerât", "eş-Şûrâ", "el-Buyû", "Tefsîru Esmâ'u's-Şu'arâ", "el-Ḳabâil", "el-Meknûn ve'l-Mektûm", "et-Tuffâḥa", "el-Mudâḥil", "Ale'l-Mudâḥil", "en-Nevâdir", "Fâitu'l-'Ayn", "Fâitu'l-Cemhere", "mâ Enkertuhû el-'A'râb 'alâ Ebî 'Ubeyd fi mâ Ravâhu ev Şannefuhû". Ayrıca dildeki yabancı

¹³⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/306.

¹³¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/312.

¹³² İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/323.

kelimeleri notlar halinde nakletti. Ebû Muhammed b. es-Seyyîd el-Batleyûsî'nin "el-Muselsel" kitabında ondan çok nakiller vardır. Onun hakkında çok, garîb hikâyeler nakledilir. Yine ondan Ebu'l-Hasen Muhammed b. Rûzqûveyh ve Ebû 'Ali b. Şâzân vd. rivayet etmiştir. 261/876'da doğdu. 345/957'de Bağdat'ta öldü.¹³³

25. el-Ezherî (الأزهري): Ebû Manşûr Muhammed b. Ahmed b. el-Ezher, el-Ezherî el-Heravî el-Luğavî, lugatta meşhur imamdır. Şafîî mezhebi fakihî idi, lugat ğalebe çaldı, onunla meşhur oldu. Hocaları, Ebu'l-Fağl Muhammed b. Ebî Ca'fer el-Munzerî el-Luğavî, Ebu'l-'Abbas Sa'leb, Ebû 'Abdullah İbrahim b. 'Urfe Niftaveyh ve Ebû Bekr Muhammed b. es-Sirrî ile İbn es-Serrâc en-Naĥvî'dir. Ebû Bekr İbn Dureyd'e ulaştı ancak ondan bir şey rivayet etmedi. Lugat ilmi için geziler yaptı. O, lüğatın her çeşidine, sırlarına, inceliklerine vakıf oldu. "et-Tehzîb" kitabını yazdı. Bu on ciltlik kitaptan seçerek bir cilt halinde fukahânın kullandığı yabancı kelimeleri derlediği "et-Tefsîr"i de vardır. 282/896'da doğdu, 376/987'de Bağdat'ta öldü.¹³⁴

26. el-Hâtimî (الحاتمي): Ebû 'Ali Muhammed b. el-Hasen, el-Hâtimî el-Bağdâdî el-Luğavî el-Kâtib, çok şeye vakıf meşhur âlimlerdendir. Edebiyatı Ebû Ömer ez-Zâhid'den aldı. Edebiyat oturumlarını, haberlerini rivâyet etti. Kendisi çok iyi âlimler yetiştirdi, el-Kâdî Ebu'l-Kâsım et-Tenvehî gibi. "er-Risâle el-Hâtemiyye" eserinde Ebû Tayyib el-Mutenebbî ile arkasından gelenleri şerh ve şüirlerinin kusurlarını izah etti. Bu onun çok şeye vâkıf olduğuna delildir, on iki kitapçık büyüklüğündedir. "Ĥilye el-Muĥâđara" ve daha birçok edebî yazıları vardır. 388/999'da öldü.¹³⁵

27. İbn el-Ķûtiyye (ابن القوطية): Ebû Bkr Muhammed b. 'Omer, İbn el-Ķûtiyye, el-Endelusî el-İşbilî (aslen) el-Ķurtubî (doğum ve evi). İşbiliye'de Muhammed b. 'Abdullah b. el-ĶûĶ, Hasen b. 'Abdullah ez-Zebidî ve Sa'îd b. Câbir vd.'den işitti. Ķurtuba'da Tâhir b. 'Abdulazîz, İbn Ebi'l-Velîd el-'A'rac, Muhammed b. 'Abdulvahhab İbn Muĝâs vd.'den işitti. Zamanının Arap lüğatını en iyi bilendir. Yine hadis, fıkıh, aĥbâr ve nevâdir hâfızıdır. Milyonlarca Endülüs haberlerine ulaştı. Emirlerin siyeri, fukahânın halleri, şairlerin rivayetleri onun ezberinden sonraya ulaştı. Lügat yazdı. Hadis, Fıkıh ve usul'de rivâyeti olmadı. Lügatta faydalı kitaplar tasnif etti: "Teşârîfu'l-Ef'âl", "el-MaĶşûr

¹³³ İbn Ĥallikân, a.g.e., IV/329.

¹³⁴ İbn Ĥallikân, a.g.e., IV/334.

¹³⁵ İbn Ĥallikân, a.g.e., IV/362.

ve'l-Memdûd". Sınırsız bilgi topladı ve onu bu konuda kimse geçemedi. 367/978'de Kurtuba'da öldü.¹³⁶

28. **Ebû Manşûr el-Cevâlîkî (أبو منصور الجوالقي)**: Ebû Manşûr Mevhûb b. Ebî Tâhir Ahmed el-Cevâlîkî el-Bağdâdî el-Edîb el-Luğavî, edebî sanatlarda imamdır. Bağdat'ın iftiharlarındandır. Edebiyatı, el-Ḥaṭîb Ebû Zekerîya et-Tebrîzî'de okudu. Önemli tasnifleri çoktur: “Şerḥu Edebu'l-Kâtib”, “el-Mu'arrab” daha bu kitabı geçen bir kitap olmadı. “el-Maḫâmât” sahibi el-Ḥarîrî'nin “Durratu'l-Ğavvâş” te'lîfine zeyl yazdı ve ona “et-Tekmile fî mâ Yelḥanu fihî'l-Âmme” ismini verdi. Nahivdeki bazı meseleleri garîb usullerle işledi, lügat ve nahivde misaller verdi. Yazılarına rağbet oldu, insanlar ondan ders almak için yarıştı. Aruz ilminde de hoş bir kitap te'lîf etti. 466/1074'te doğdu, 539/1143'te Bağdat'ta öldü.¹³⁷

29. **el-Ḥaṭîb et-Tebrîzî el-Luğavî (الخطيب التبريزي اللغوي)**: Ebû Zekerîyâ Yaḥyâ b. 'Ali eş-Şeybânî et-Tebrîzî el-Ḥaṭîb el-Luğavî. Lugat, edebiyat, nahiv vb.'de marifetlidir. Şeyḥ Ebu'l-'Alâî el-Me'arî, Ebu'l-Ḳâsım 'Ubeydullah b. 'Ali er-Raḳkî, Ebû Muhammed ed-Dehhân el-Luğavî vd.'de okudu. Hadisi, Şûr şehrinde, Ebu'l-Fetḥ Selîm b. Eyyûb er-Râzî, Ebu'l-Ḳâsım 'Abdu'l-Kerîm İbn Muhammed b. 'Abdullah b. Yûsuf ed-Delâl es-Seyyârî el-Bağdâdî, Ebu'l-Ḳâsım 'Ubeydullah b.'Ali vd.'den işitti. Ondaki el-Ḥaṭîb el-Ḥâfîz Ebû Bekr Ahmed b. 'Ali b. Şâbit, el-Ḥâfîz Ebu'l-Faḍl Muhammed b. Nâsır, Ebû Manşûr Mevhûb b. Muhammed b. Ahmed el-Cevâlîkî, Ebu'l-Ḥâsen Sa'd el-Ḥayr b. Muhammed b. Sehl el-Endelusî vd. rivayet etti. Edebiyatta önemli kitapları: “Şerḥu'l-Ḥamâse”, “Şerḥu Dîvânî'l-Mutenebbî”, “Şerḥu Saḳtu'z-Zend”, “Şerḥu Mu'allakâtu's-Seb'a", “Şerḥu'l-Mufaḍḍaliyât”, “Tehzîbu Ğarîbu'l-Ḥadîs”, “Tehzîbu İşlâḥu'l-Manṭıḳ”, “el-Kâfi fî 'İlmi'l-'Arûḍ ve'l-Ḳavâfi”, “el-Mulehḥaş”, üç önemli “el-Ḥamâse” kitaplarının (ekber, evsaṭ, aşğar) şerhi ve bunun dışında telifleri. Gençliğinde Mısır'a geldi. Burada Şeyḥ Ebu'l-Ḥâsen Tâhir b. Bâbşâz en-Naḥvî'de lugat okudu. Sonra Bağdat'a döndü, Ebu'l-Ḥâsen Muhammed b. el-Muzaffer b. Naḥrîr el-Bağdâdî'den şiir rivayet etti. 421/1031'de doğdu, 502/1109'da Bağdat'ta öldü.¹³⁸

¹³⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/368.

¹³⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/342.

¹³⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/191.

30. Yûsuf b. en-Necîramî (يوسف النجيرمي): Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ya'kûb en-Necîramî (Basra'da bir mahalle) el-Luġavî el-Başrî en-Naĥvî. Mısır'da ikamet etti. Ebû Yaĥyâ Zekeriyâ b. Yaĥyâ b. Hâllâd es-Sâcî ve tabakısından rivâyet etti. Ondan ise Ebu'l-Faġl Muhammed b. Ca'fer el-Huzâi vd. rivâyet etti. 345/957'de doğdu, 423/1033'te Mısır'da öldü.¹³⁹

C. HATİPLER

1. el-İrâkî el-Haġîb (العراقي الخطيب): Ebû İshak İbrahim b. Manşûr el-Faġîh eş-Şâfi'î el-Mısrî, el-İrâkî diye meşhurdur. Mısır camiinin hatîbidir. Büyük bir fakihdir. Ebû İshak eş-Şirâzî'nin tasnifi olan "el-Muhezzeb" kitabını o şerhetti. Bağdat'ta Ebû Bekr Muhammed b. Huseyn el-Ermevî'de fıkıh okudu. Bağdat'ta Mısırlı, Mısır'da Iraklı bilindir. Mısır'da 510/1117'de doğdu ve orada 596/1200'de öldü.¹⁴⁰

2. el-Manşûr el-'Ubeydî (المنصور العبيدي): Ebu't-Tâhir İsmail el-Manşûr, irticâlî hutbeleri olan, belâġat ve fesahat ehli bir devlet adamıdır. Meşhur hutbeleri kayda geçmiştir. Kayrevan'da 341/953'te öldü.¹⁴¹

3. İbn el-Ķırrıyye (ابن القرية): Ebû Süleyman Eyyûb b. Zeyd, İbn el-Ķırrıyye el-Hilâlî diye bilindir. Benî Ümeyye arabı olup, fesâhat ve belâġatleriyle meşhur sayılı Arap hatiplerinden biridir. el-Ķırrıyye, dedesinin lakabıdır. 84/704'te öldürüldü.¹⁴²

4. İbn Ebî eş-Şehbâ'u (ابن أبي الشخباء): eş-Şeyhu'l-Mecîd Ebû 'Ali el-Hasan İbn eş-Şahbâ'u el-'Askalânî, meşhur hutbelerin ve risalelerin sahibidir. Şiir dîvânı da vardır. 482/1090'da Kâhire'de öldü.¹⁴³

5. Hâlid b. 'Abdullah el-Ķasrî (خالد بن عبد الله القسري): Ebû Yezid ve Ebû Heysem Hâlid b. 'Abdullah el-Beceliyyu el-Ķasriyyu, Irak emîri idi. 89/709'da Mekke vâlisi oldu.

¹³⁹ İbn Hallikân, a.g.e., VII/75.

¹⁴⁰ İbn Hallikân, a.g.e., I/33.

¹⁴¹ İbn Hallikân, a.g.e., I/234.

¹⁴² İbn Hallikân, a.g.e., I/250.

¹⁴³ İbn Hallikân, a.g.e., II/89.

Annesi Nasrâni, babası Sahâbîdir. Araplar arasında fesâhat ve belâgat sahibi meşhur bir hatiptir. Şiirleri de vardır. 125/744'te el-Hîre'de (Kûfe'ye yakın bir yer) öldü.¹⁴⁴

6. el-**Haḫîb İbn Nubâte** (الخطيب ابن نباتة): el-**Haḫîb** Ebû Yahyâ ‘Abdurrahîm b. Muhammed el-**Huzâkî** el-Faruḫî, meşhur hutbeler sahibidir ve edebiyat ilimlerinde imamdır. Meyyâfârûḫîn ehlinden, 335/947'de doğdu, 374/985'te öldü.¹⁴⁵

7. **Muḫyî'd-dîn b. Zekî'd-dîn** (محيي الدين بن زكيدين): Ebu'l-Me‘âlî Muhammed b. Ebi'l-Ḥasen ‘Ali el-**Ḳuraşî**, lakâbı Muḫyiddîn ve İbn Zekiddîn, ed-Dımaşḫî el-Faḫîh eş-Şâfî‘î. Fıkıh, edebiyat ve birçok ilimde üstündür. Hoş nazımları, hutbeleri ve risâleleri mevcuttur. Dımaşḫ'ta 550/1156'da doğdu, orada 598/1202'de öldü.¹⁴⁶

8. **Faḫru'd-dîn İbn Teymiyye el-Ḥarrânî** (فخر الدين ابن تيمية الحراني): Ebû ‘Abdullah Muhammed b. Ebi'l-Ḳâsım el-Ḥaḫr İbn Teymiyye (Tebük çölünde bir kasaba), lakâbı Faḫruddîn el-**Haḫîb** el-Vâ‘iz el-Faḫîh el-Ḥanbelî. Bağdat'ta Ebu'l-Fetḫ İbn el-Munâ'dan fıkıh öğrendi. Şehîde binti el-İbrî, İbn el-Muḫarrab, İbn el-Baḫî vd.'den hadis işitti. Hanbelî mezhebine göre güzel bir muḫtasar yazdı. Gayet güzel, meşhur bir hutbe divânı vardır. Kur‘ân tefsiri ve güzel nazımları mevcuttur. Harran ve Bağdat'ta hutbe verdi. 542/1148'de Harran'da doğdu ve orada 621/1225'te öldü.¹⁴⁷

D. EDEBÎ SANATLAR ve EDEBİYAT TARİHİ ÂLİMLERİ

1. **U'sâme b. Munḫiz** (أسامة بن منقذ): Ebu'l- Muzaffer U'sâme b. Muḫşid el-Kinânî el-Kelbî eş-Şeyzerî, lakabı Mueyyidu'd-devle ve Muceddidu'd-dîn'dir. Edebî sanatlar hakkında çok tasnifi vardır. Dımaşḫ'ta 524/1131'de öldü.¹⁴⁸

2. **Ebu's-Şalt el-Endelusî** (أبو الصلت الأندلسي): Ebu's-Şalt U'meyye b. ‘Abd'il-‘Azîz el-Endelusî ed-Dânî, edebiyat ilimlerinde üstündür. "el-Ḥadiḫa" kitabının yazarıdır. Felsefeye de vakıf olduğu için filozof edîp lakaplıdır. Çok güzel şiirleri vardır. Önemli kitapları felsefe sahasındadır. 329/942'de öldü.¹⁴⁹

¹⁴⁴ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/226.

¹⁴⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/156.

¹⁴⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/229.

¹⁴⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/386.

¹⁴⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/195.

¹⁴⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., I/243.

3. **Ebû Ahmed el-‘Askerî (أبو أحمد العسكري)**: Ebû Ahmed el-Hasan b. ‘Abdullah el-‘Askerî, Arap edebiyatının öncülerindendir. A’hbâr ve nevâdir (nükteli hikâyelerin) sahibidir ve rivâyeti geniştir. Önemli tasnifleri vardır. Ebû Bekr İbn Dureyd onun hocasıdır. 293/907'de doğdu, 382/993'te öldü. Eserleri: "et-Taşhîf" en önemlisi olmak üzere, "el-Muhtelif ve'l-Mu'telif", "İlmu'l-mantık", "el-Ḥikme ve'l-Emsâl", "ez-Zevâcîr" vd.¹⁵⁰

4. **İbn Reşîk el-Ḳayravânî (ابن رشيق القيرواني)**: Ebû ‘Ali el-Hasan b. Raşîk, el-Ḳayravânî olarak bilinir. Belâğat âlimlerinin en üstünlerindendir. Meşhur tasnifleri vardır. Mağrib edebiyatçılarından ve şairlerindendir. el-Mehdiyye'de 390/1001'de doğdu, 463/1071'de Mezâr'da (Sicilya adasında bir yer) öldü. Eserleri çoktur : "el-‘Umde fî Ma‘rifeti Şinâ‘ati eş-Şi‘r ve Naḳdihî ve ‘Uyûbihî", "el-Enmûzec" ile güzel ve ciddi risâleleri vardır. "Ḳirâdatu'z-Zehab" (büyük, faydalı bir eser), "eş-Şuzûz" (lûgat), "Ṭirâzu'l-Edeb", "el-Memâdih ve'l-Mezâmm", "Muttefeḳu't-Taşhîf", "Taḥrîru'l-Muvâzene", el-İttişâl", "el-Mennu ve'l-Fedâu", "Ḡarîbu'l-Evşâf ve Leṭâifu't-Teşbihât li mâ in ferade bihi'l-Muḥaddişin", "Ervâḫu'l-Kutub", "Şu‘arâu'l-Kuttâb", "el-Me‘ûne", "er-Rayâḫin", "Şidḳu'l-Medâih", "el-Esmâu'l-Mu‘arrabe", "İşbâtu'l-Munâze‘a", "Mu‘allimu't-Târîḫ", "et-Tevessu‘u fî Medâyiki'l-Ḳavl", "el-Ḥayl ve'l-İhtirâs".¹⁵¹

5. **Ḥammâd er-Râviye (حماد الراوية)**: Ebu'l-Ḳâsım Ḥammâd b. Ebî Leylâ Sâbûra er-Rivâye, eyyâmu'l-‘Arap, a’hbâr, Arap şüirleri, ensâb ve lûgat ilimlerinde insanların en âlimiydi. 95/715'te doğdu, 155/773'te öldü.¹⁵²

6. **Ebû Dulâme (أبو دلامة)**: Ebû Dulâme Zend b. el-Cevn, Nevâdir ve hikâyeler sahibi, edebiyat âlimi ve yazarıdır. Kitaplarda Ḥabeşli bir köle olarak geçer. 161/779'da öldü.¹⁵³

7. **‘Abdullah b. el-Mu‘tezz (عبد الله بن المعتز)**: Ebu'l-‘Abbâs ‘Abdullah b. el-Mu‘tezz el-Hâşimî, emîru'l-mu‘minîndir. Edebiyatı Ebu'l-‘Abbas el-Muberred ve Ebu'l-‘Abbas Sa‘leb'den aldı. Edip, belâğat sahibi ve şairdir. Doğumu 247/862, ölümü 315/928'dir. Tasnifâtı: "ez-Zuhre ve'r-Riyâd", "el-Bedî", "Mukâtebâtu'l-İhvâni bi'ş-Şi‘r",

¹⁵⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/83.

¹⁵¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/85.

¹⁵² İbn Ḥallikân, a.g.e., II/201.

¹⁵³ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/320.

"el-Cevârih ve's-Şayd", "es-Serakât", "Eş'âru'l-Mulûk", "el-Âdâb", "Hulî el-A'hbâr", "Tâbakâtu's-Şu'ara", "el-Câmi'u fi'l-Ġinâ", ve ona ait birçok recez şiir vardır.¹⁵⁴

8. **İbn el-Farađî (ابن الفردي)**: Ebu'l-Velîd 'Abdullah b. Muhammed el-Endelusi el-Ķurtubî el-Hâfîz, İbn el-Ferađî diye tanınır. Fıkıh, hadîş, ilm-i ricâl, ve edebiyat âlimidir. "Târîhu 'Ulemâu'l-Endulus" kitabı onundur. Yine "el-Mu'telif ve'l-Muhtelif" ve Endülüs şairlerinin haberleri vs. kitapları var. Çok sayıda şiiri vardır. 351/963'te doğdu, 403/1013'te Ķurtuba'da öldürüldü.¹⁵⁵

9. **Ebu'l-Hakem el-Mağribî (أبو الحكم المغربي)**: Ebu'l-Hakem 'Ubeydullah b. el-Muzaffer el-Hakîm el-Mağribî el-Bâhilî, el-Edîb, aslen Endülüs'ün el-Mer'iyye ehliyendir. Edebiyat, tıp ve hendese de âlimdir. Şiir dîvânı vardır. Yemen'de 486/1094'te doğdu, 549/1155'te Dımaşk'ta öldü.¹⁵⁶

10. **es-Se'âlebî (الثعالبي)**: Ebû Maşûr 'Abdumelik b. Muhammed es-Sa'âlebî en-Nîsâbûrî. Zamanının nesir ve nazım eserlerini toplayan müelliflerin başıdır. Te'lifleri, "Yetîmetu'd-Dehr fi Meḥâsin Ehli'l-'Aşr", "Fıkhul-Luğa", "Siḥru'l-Belâğa ve Siḥru'l-Berâ'a", "Men Ġâbe 'Anhu'l-Matrab", "Muennesu'l-Vaḥîd" kitapları ile birçok şiir, risâle, haber ve ahval toplayıp telîf etti. Kendisine ait birçok şiirleri de vardır. 350/962'de doğdu, 429/1038'de öldü.¹⁵⁷

11. **Ebu'l-Ferac el-Aşbehânî (أبو الفرج الأصبهاني)**: Ebu'l-Ferac 'Ali b. el-Huseyn el-Ķuraşî el-Emevî el-Kâtîb el-Aşbehânî, "el-Eġânî" kitabının sahibidir. Aslen İsfehan, Bağdat'ta yetişmiştir. Edebiyat âlimlerinin menbâdır. Eşsiz tasnifleri vardır. Ondan birçok âlim rivâyet etti. Eyyâmu'n-nâs, el-Ensâb ve siyer âlimidir. Şiirde de iyidir. "el-Eġânî"den başka, "el-Ķiyân", "el-İmâmu's-Şevâ'ir", "ed-Diyârât", "Da'vetu't-Tuccâr", "Mucered el-Eġânî", "Aḥbâru Caḥza el-Bermekî", "Muḳâtilu't-Ṭâlibîn", "el-Hânât", "Âdâbu'l-Ġurabâ'i", "Nesebu 'Abdi's-Şems", "Eyyâmu'l-'Arab", "et-Ta'dîl ve'l-İntişâf" ve bunlardan başka neseb kitapları ile birçok şiirleri vardır. 284/898'de doğdu, 356/968'de öldü.¹⁵⁸

¹⁵⁴ İbn Hallikân, a.g.e., III/76.

¹⁵⁵ İbn Hallikân, a.g.e., III/105.

¹⁵⁶ İbn Hallikân, a.g.e., III/123.

¹⁵⁷ İbn Hallikân, a.g.e., III/178.

¹⁵⁸ İbn Hallikân, a.g.e., III/307.

12. eş-Şerîf el-Murteďâ (الشريف المرتضى): eş-Şerîf el-Murteďâ Ebu'l-Kâsım 'Ali b. et-Ťâhir. Kalam ve edebiyat âlimi ve şairdir. Şi'a mezhebi hakkında tasnifleri vardır. Usûlu'd-Din konusunda makâleleri mevcuttur. Büyük bir şiir dîvanı da vardır. 'Ali b. Ebî Ťâlib'den (r.a) kalam öğrendi. Önemli kitabı "el-Ġarar ve'd-Durer". Bu eser edebiyat mânâları, kalam, nahiv ve lügat başta olmak üzere birçok alanda yazılmış önemli bir eserdir. Irak imamlarının öncüsüdür. Din'de telifler, ahkâmı tasnifler yazmıştır Bağdat'ı vatan edindi. 436/1045'de orada öldü. 355/967'de Huzistan'da doğdu.¹⁵⁹

13. eş-ŞâbuşŤî (الشابشتي): Ebu'l-Ĥasan 'Ali b. Muhammed eş-ŞâbuşŤî el-Kâtib. Üstün bir ediptir. Güzel tasnifleri var: "ed-Diyârât" gibi. Bu eserde Mısır, Şam, Musul, ve Irak manastırlarını dolaştı ve bu beldelerdeki şiirleri toplayıp yazdı. "el-Yusr ba'de'l-'Usr", "Merâtibu'l-Fukahâ", "et-Tevkîf ve't-TaĤvîf" diğer eserleri ve birçok mektupları, şiirlerini ve görüşlerini yazdığı risâleleri vardır. 390/1001'de Mısır'da öldü.¹⁶⁰

14. Şumeym el-Ĥillî (شميم الحلي): Ebu'l-Ĥasan 'Ali b. el-Ĥasan el-Ĥillî, lakâbı Muhezzebuddîn, Şumeym diye meşhurdur. Ediptir, nahiv, lügat ve Arap şiirinde üstündür. Bağdat'ta Ebû Muhammed İbn el-Ĥaşşâb vb.'den ders aldı. Musul'u vatan edindi. 601/1205'te orada öldü. "el-Ĥamâse" kitabı Ebû Temâm et-Ťâi'nin kitabına benzetilir.¹⁶¹

15. el-Kâđî et-TenûĤî (القاضي التنوخي): Ebu'l-Kâsım 'Ali b. Muhammed et-TenûĤî el-AnĤâkî, Mu'tezile usûlü ile Nucûm ilminde âlimdir. Edebiyat ve ilim ehlinin kaynaklarından. Bağdat'ta yaşadı, Antakya'da 278/892'de doğdu, Basra'da 342/954'te öldü.¹⁶²

16. 'Ömer b. Şebbete (عمر بن شبة): Ebû Zeyd 'Ömer b. Şebbete en-Numeyrî el-Başrî. AĤbâr, nevâdir, ve rivâyetler sahibidir, mâlûmatı çoktur. "TâriĤu'l-Başra"yı tasnif etti. 173/790'da doğdu, 263/878'de Rey'de öldü.¹⁶³

17. el-Ĥâfiz İbn DiĤye (الحافظ ابن دحية): Ebu'l-Ĥattâb 'Ömer b. el-Ĥasen el-Endelusî el-Belensiyyi el-Ĥâfiz, İbn DiĤye el-Kelbî dedeleri, el-Huseyn de dedeleridir, bu

¹⁵⁹ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/313.

¹⁶⁰ İnm Ĥallikân, a.g.e., III/319.

¹⁶¹ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/339.

¹⁶² İbn Ĥallikân, a.g.e., III/366.

¹⁶³ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/440.

yüzden Zî'n-Nesebeyn olarak tanınır. Ulemânın ve meşâyihiin kaynaklarındadır. Hadis ilimlerinde uzmandır. Nahiv, lügat, eyyâmu'l-'Arab ve 'Arap şiirlerini iyi bilir. Endülüs'te ve Horasan'da hadis talebeleri yetiştirdi. Birçok yer dolaştı. 544/1153'te doğdu, 633/1236'da Kâhire'de öldü.¹⁶⁴

18. **el-Câhîz (الجاحظ)**: Ebû 'Osmân 'Amr b. Baḥr, el-Câhîz olarak tanınır. El-Kinânî el-Leyşî el-Başrî, el-Ḥadeķî de denir. Meşhur bir âlim, her alanda kitapları, usûlu'd-dîn hakkında makâleleri vardır. Kendisi Mûtezilî'dir. "el-Ḥayevân", "el-Beyân ve't-Tebyîn" mükemmel tasnifleridir. Basra'da 255/870'te öldü.¹⁶⁵

19. **el-Ḳâḍî 'ÿyâḍ (القاضي عياض)**: el-Ḳâḍî Ebu'l-Faḍl 'ÿyâḍ b. Mûsâ el-Yaḥşubî es-Sebtî, hadis imamıdır. Aynı zamanda nahiv, lügat, kelâmu'l-Arap, eyyâmu'l-Arap, ensâbu'l-Arap âlimidir. Eserleri çok önemlidir: "el-İkmâl fî Şerhi Kitâbu Muslim", "Meşâriḳu'l-Envâr" hadis ve tefsir kaynaklarıdır. Güzel şiirleri de vardır. Muhaddis, fakih ve hâfızlarla birlikte edipler arasında da ismi geçer. 476/1084'te Sebte'de (Mağrib'te bir şehir) doğdu, 544/1153'te Merâkiş'de öldü.¹⁶⁶

20. **Şâhibu Ḳalâidi'l-'İḳyân (صاحب قلاند العقيان)**: Ebû Naşr el-Fetḥ b. Muhammed el-Ḳaysî el-İşbilî, "Ḳalâidu'l-'İḳyân" kitabının sahibidir. Bunun dışında tasnifleri çoktur. Mağrib şairlerinden çok şey toplayıp kaydetti. "Maṭmaḥu el-Enfus ve Mesraḥa't-Te'nis fî Milḥi Ehli'l-Endelus" adlı eserini "el-Ḳebîr", "eş-Şağîr" ve "el-Vasîṭ" olarak üç nüsha halinde yazdı. Çok faydalı bir eserdir. Merrâkuş'ta 535/1141'de öldürüldü. Kendisine Mağrib ehlinin şiirlerinin şarkıcısı, denilir.¹⁶⁷

21. **Ebû 'Ubeyd el-Ḳâsım b. Sellâm (أبو عبيد القاسم بن سلام)**: Ebû 'Ubeyd el-Ḳâsım b. Sellâm. Babası Herat ehlinden ve aslen Rûmîdir. Kendisi hadis, edebiyat ve fıkıhla meşgul oldu. Ṭarsûs'da kadılık yaptı. Ebû Zeyd el-Enşârî, el-Aşma'î, Ebû 'Ubeyde, İbnu'l-'A'râbî, el-Kisâî, el-Ferâ' ve daha birçok kişiden ilim öğrendi. Kur'an, hadis, ğarib ve fıkıh ilimlerinde fâideli yirmi küsür kitap tasnif etti. "el-Ġaribu'l-Muşannıf", "el-Emsâl", "Me'âni's-Şi'r", "el-Maḳşûr ve'l-Memdûd", "el-Ḳırâat", "el-Muzekker ve'l-Muennes", "en-Neseb", "el-Aḥdâş", "Edebu'l-Ḳâḍî", "Adedu Âyi'l-Ḳur'an", "el-

¹⁶⁴ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/448.

¹⁶⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/470.

¹⁶⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/483.

¹⁶⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV//23.

Eymân ve'n-Nuzûr", "el-Hayd", "Kitâbu'l-Emvâl" vd. 223/839'da Hacc'da iken Mekke veya Medîne'de öldü. 150/768'de Herat'ta doğdu, Bağdat'ta yaşadı.¹⁶⁸

22. **el-Ḥarîrî Şâhibu'l-Maḳâmât (الحريري صاحب المقامات)**: Ebû Muhammed el-Ḳâsım b. 'Ali el-Ḥarîrî el-Başrî el-Ḥarâmî, asrının imamlarından biridir. "el-Maḳâmât"ın sahibidir, bu kitabıyla meşhur oldu. Kitap Arap kelâmının, lügat, emsal, rûmuz, esrar gibi birçok ilmini içine alır. Kim bu kitabı bilirse bu, o adamın üstünlüğüne ve çok şey bildiğine delildir. Diğer eserleri: "Durratu'l-Ğavâş fî Evhâm el-Ḥavâş", "Milḫatu'l-'A'râb", risâleler ve şiir dîvânı ile "el-Maḳâmât"ta da geçen birçok şiiri vardır. 446'da doğdu, 516'da Basra'da öldü.¹⁶⁹

23. **Şerîfu'd-dîn İbnu'l-Mustevfî (شرف الدين ابن المستوفي)**: Ebu'l-Berakât el-Mubârak b. Ahmed, İbnu'l-Mustevfî el-İrbilî, lakâbı Şerifuddîn'dir. Birçok alanda uzman, husûsen edebiyat âlimidir. Hadis, hadis ilimleri, esmâu'r-ricâl ve buna bağlı ilimler ile; edebiyat, nahiv, lügat, arûz, ḳavâfî, 'ilmu'l-beyan, eş'âru'l-'arab, aḥbâru'l-'arab, eyyâmu'l-'arab, emşâlu'l-'arab vb. ilimlerde imamdır. İrbil tarihini dört ciltte topladı. Diğerleri: "en-Nizâm fî Şerḫi Şi'ri'l-Mutenebbî ve Ebî Temâm" on cilt, "İşbâtu'l-Muḥaşşal fî Nisbeti Ebyâtu'l-Mufaşşal" iki cilt halindedir ve ez-Zemaḫşerî'nin "el-Mufaşşal"da istişhad ettiği beyitler üzerinedir. "Sirru's-Şan'a", "Ebâ Ḳumâş"da birçok edebî yazı ve nevâdiri topladı. Kıratı da kendisine îtimad edildi, İrbil'e gelen meşâyih ondan kıratı aldı. Çok güzel şiir dîvânı vardır. İrbil'de 564/1169'da doğdu, Mısır'da 637/1240'ta öldü.

170

24. **Ebû Sehl eş-Şû'lûkî (أبو سهل الصعلوكي)**: Ebû Sehl Muhammed b. Suleymân eş-Şu'lûkî el-Ḥanefî el-İclî el-'Aşbehânî (aslen ve doğumu) en-Nisâbûrî (evi). Şâfî fakîhi, müfessir, mütekellim, edip, nahiv âlimi, aruz şâiri ve kâtiptir. Irak ve Basra'da ilim öğrendi. İsfehan'a davet edildi, senelerce orada kaldı. Nisabur'a geçti. Orada da bir çok ulemâ ondan ders aldı. 369/980'de öldü, 296/910'da doğdu.¹⁷¹

25. **Faḫru'd-dîn er-Râzî (فخر الدين الرازي)**: Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Ömer et-Teymî el-Bekrî et-Ṭaberistânî er-Râzî el-Muvellid, lakâbı Faḫruddîn, İbn el-Ḥaṭîb el-

¹⁶⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/60.

¹⁶⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/63.

¹⁷⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/147.

¹⁷¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/204.

Fakih eş-Şâfi'î. Asrının biricigi ve tek örneği. Kelam, aklî ilimler ve öncelikli ilimlerde zamanının en üstünüdür. Birçok alanda faydalı tasnifleri vardır. Kur'an'ı tefsir etti, büyük bir eserdir, Fatiha sûresini bir ciltte ancak bitirdi, lâkin onu tamamlayamadı. Kelam ilmindeki eserleri: “eMeţâlîbu'l-‘Âliyye”, “Nihâyetu'l-‘Ukûl”, “el-Erbe‘în”, “el-Muhaşşal”, “el-Beyân ve'l-Burhân fî Reddi ‘alâ Ehli'z-zeyğ ve't-Ṭuğyân”, “el-Mebâhiş”, “el-‘İmâdiyye fî'l-Meţâlîbi el-Mu‘âydi”, “Kitâbu Tehzîbu'd-Delâil ve ‘Uyûnu'l-Mesâil”, “İrşâdu'n-Nazâr ilâ Leţâifu'l-Esrâr” vd. Fıkıh usûlünde: “el-Maḥşûl”, “el-Mu‘âllim”; felsefede, “el-Mulâhhaş”, “Şerḥu'l-İşârât”, “Şerḥu'l-‘Uyûnu'l-Ḥikme” vd. ; fıkıhta, “el-Ğazzâlî'nin “el-Vecîz”inin şerhi ve nahiv ilminde, ez-Zemaḥşerî'nin “el-Mufaşşal”ının şerhi, el-Ma‘arrî'nin “Sakṭu'z-Zend”inin şerhi ile i‘câz hakkında bir muhtaşarı vardır. Ayrıca çok güzel Arapça ve Farsça vaaz verirdi. Reyli'dir, Harzem ve Mâverâünnehir'de bulundu. 544/1153'te Rey'de doğdu, 606/1210'da Herat'ta öldü.¹⁷²

26. Muhammed b. Dâvûd ez-Zâhirî (محمد بن داود الظاهري): Ebû Bekr Muhammed b. Dâvûd el-Aşbehânî ez-Zâhirî, fakih edip ve şairdir. Gençliğinde, topladığı nevâdir ve şiiri derleyerek “ez-Zuhra”yı tasnif etti. Fıkıhta eserleri çoktur; “ el-Vuşûl fî Ma‘rifeti'l-Uşûl”, “el-İnzâr”, “el-İ‘zâr”, “ el-İntişâr ‘alâ Muhammed İbn Cerîr ve ‘Abdullah b. Şirşir ve ‘İsâ b. İbrahim eḍ-Ḍarîr” vd. 297/910'da öldü.

27. Ebu'l-‘Aynâ’ (أبو العيناء): Ebû ‘Abdillah Muhammed b. el-Ḳâsım el-Hâşimî eḍ-Ḍarîr, Ebu'l-‘Aynâ’. Nevâdir, şiir ve edebiyat sahibidir. Aslı Yemâme, doğumu orada bir şehir olan el-Ehvâz'da 191/808'dedir. Basra'da yetişti. Hadis talebesi idi, fakat edebiyat yazdı. Ebû ‘Ubeyde, el-Aşma‘î, Ebû Zeyd el-Enşârî, el-‘Utbî vd.'den ilim öğrendi. Basra'da 283/897'de öldü.¹⁷³

28. el-Merzubânî (المرزباني): Ebû ‘Ubeydullah Muhammed b. ‘İmrân el-Merzubânî el-Horaşânî (aslî) el-Bağdâdî (doğumu). Edebî rivâyetler ve aḥbâr sahibi, te’lif ve tasnifleri çoktur. Yezid b. Mu‘âviye b. Ebî Sufyan'ın divânını topladı. Ebû Bekr b. Dureyd ve Ebû Bekr el-Enbârî'den rivayet etti. Ondandır da Ebû ‘Abdullah eş-Şaymerî, Ebu'l-Ḳâsım et-Tenûhî, Ebû Muhammed el-Cevherî vb. aldı. 297/910'da doğdu, 384/995'te Bağdat'ta öldü.¹⁷⁴

¹⁷² İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/248.

¹⁷³ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/343.

¹⁷⁴ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/354.

29. **Ebû Bekr eş-Şûlî (أبو بكر الصولي):** Ebû Bekr eş-Şûlî Muhammed b. Yahyâ eş-Şûlî eş-Şaṭrancî, meşhur edebiyatçılardan biridir. Ebû Dâvud es-Sicistânî, Ebu'l-'Abbas Şa'leb, Ebu'l-'Abbas el-Muberrred vb.'den rivayet etti. Ondandır ise Ebu'l-Ḥâsen ed-Dâraḳuṭnî, Ebû 'Ubeydullah el-Merzubânî vd. rivayette bulundu. Meşhur tasnifleri: “el-Vuzerâ'u”, “el-Veraḳa”, “Edebu'l-Kâtib”, “el-Envâ”, “Aḥbâru Ebî Temâm”, “Aḥbâru'l-Ḳarâmiṭa”, “el-Ġarar”, “Aḥbâru Ebî 'Amr b. el-'Alâ”, “el-'İbâde”, “Aḥbâru İbn Herme”, “Aḥbâru es-Seyd el-Ḥumeyrî”, “Aḥbâru İshâḳ b. İbrâhîm” ve daha şairlerden bir gruptan haberler topladı. Satranç ustasıydı. Bu konuda ismi darb-ı mesel oldu. Basra'da 335/947'de öldü.¹⁷⁵

30. **el-Musebbihî (المسبحي):** el-Emîru'l-Muḥtâr 'İzzu'l-Melik Muhammed b. 'Abdullah el-Musebbihî el-Kâtib el-Ḥarrânî (aslen), el-Mısrî (doğum). Meşhur “et-Târîḥ”in sahibidir. Diğer tasnifleri de itibar gördü. “et-Telviḥ ve't-Taşriḥ fi Me'ânî eş-Şî'r ve Ġayrihi”, “er-Râḥ ve'l-İrtiyâḥ”, “el-Ġarḳ ve's-Şarḳ fi Zikri Men Mâte Ġarḳan ve Şarḳan”, “eṭ-Ta'âm ve'l-İdâm”, “Derku'l-Baġiyye fi Vaşfi'l-Edyân ve'l-'İbâdât”, “Ḳıṣaşu'l-Enbiyâi 'aleyhimu's-Selâm ve Aḥvâlihîm”, “el-Mefâtiḥa ve'l-Menâkiḥa fi Aşnâfi'l-Cemâ'i”, “el-Emsiletu'd-Duvel el-Maḳbule”, “el-Ḳadâyâ eş-Şâibe fi Me'ânî Aḥkâmu'n-Nucûm”, “Cûnetu'l-Mâşita”. Bunların dışında muhtelif te'lifleri vardır: “eş-Şecne ve's-Sukun fi Aḥbâri Ehli'l-Hevâ ve mâ Yelḳâhu Erbâbehû”, “es-Suâl ve'l-Cevâb”, “Muḥtâru'l-Eġânî ve Me'ânihâ” vd. ile çok şiirleri vardır. 366/977'de doğdu, 420/1030'da öldü.¹⁷⁶

31. **İbn Ḥamdûn Şâhib et-Tezkira (ابن حمدون صاحب التذكرة):** Ebu'l-Me'âlî Muhammed b. el-Ḥâsen, lakâbı Kâfi el-Keffâḥ Behâu'd-dîn el-Baġdâdî. Edebiyat ve kâtiplikte marifet sahibidir. Fazilet ve riyasette meşhur bir aileden. Ebu'l-Ḳâsım İsmâil b. el-Faḳl el-Curcânî vd.'den ders aldı. “et-Tezkira” kitabını yazdı. Bu, tarih, edebiyat, nevâdir ve şiirler içeren güzel bir derlermedir. 495/1102'de doğdu. Baġdat'ta 562/1167'de öldü.¹⁷⁷

32. **el-Mes'ûdî Şâriḥu'l-Maḳâmât (المسعودي شارح المقامات):** Ebû Sa'îd Muhammed b. Ebî-Se'âdât 'Abdurrahman el-Mes'ûdî el-Ḥorâsânî el-Merverrûzî el-Bendehî el-Faḳîḥ

¹⁷⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/356.

¹⁷⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/377.

¹⁷⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/380.

eş-Şâfiî eş-Şûfi, lakâbı Tâcuddîn'dir. Üstün bir edebiyat âlimidir. el-Ĥarîrî'nin "el-Maĥâmât"ını îtina ile beş cilt halinde şerhetti, ondan başka da eser bırakmadı. 522/1129'da doğdu, 584/1189'da Dımaşk'ta öldü.¹⁷⁸

33. İbn Muzâffir (ابن المظفر): Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ebi Muhammed, İbn Muzâffir, sıfatı Ĥucetuddîn'dir. Üstün edebiyatçılardan biridir. Önemli tasnifleri vardır: "Selvân el-Muĥâ' fî 'Udvânî'l-Etbâ'î", "Ĥayru'l-Bişer bi Ĥayri'l-Beşer", "el-Yenbû'u" bu büyük bir Kur'ân tefsiridir, "Necibâtu'l-Ebnâ'u", el-Ĥarîrî'nin kitabına hâşiyye "el-Ĥâşiyet 'alâ Durratu'l-Ġavâş", yine el-Ĥarîrî'nin "el-Maĥâmât"ını "el-Kebîr" ve "eş-Şaġîr" olarak iki defa şerhetti. Mekke'de yetişti, geziler yaptı. Sicilya'da doğdu, Hama'da oturdu ve orada 565/1170'te öldü.¹⁷⁹

34. Ebû Şucâ' el-Faraġî (أبو شجاع الفرضي): Ebû Şuca' Muhammed b. 'Ali, İbn ed-Dehhân, lakâbı Faĥruddîn el-Baġdâdî el-Faraġî el-Ĥâsib el-Edîb. Baġdat ehlinde, Musul'a geçti, oradan da Dımaşk'a gitti. Tarihî bilgiler topladı. Şiiri güzeldir, belîğdir, hoş maĥta'ları vardır. On atlı ciltli büyük eseri "Ġarîbu'l-Ĥadîş" kitabı, istenilen kelimenin yerini gösteren harflerle remizli bir şekilde düzenlenmiş kullanışlı bir eserdir. 590/1195'te öldü.¹⁸⁰

35. el-İmâd el-İşfehânî el-Kâtîb (العماد الأصفهاني الكاتب): Ebû 'Abdullah Muhammed b. Şafîyyuddîn, Eluh (cezâ mânasında yabancı bir isim) olarak tanınır, lakâbı İmâduddîn, el-Kâtîb el-İşfehânî. Şâfiî mezhebi fakihidir. Zamanının Nizamiye medreselerinde ders aldı. Edebî sanatları da çok iyi bilir. Uzun şerhleri gerektirecek risâleleri ve şiirleri vardır. Sultan Salahaddin'in hizmetinde bulundu. İsfehan'da 519/1126'da doğdu, Dımaşk'ta 597/1201'de öldü. Hocalarından Ebû Mañşûr Sa'îd b. Muhammed er-Razzâz, fıkıh; Ebu'l-Ĥâsen 'Ali b. Ĥîbetullah, Ebû Mansûr b. Muhammed b. 'Abdumelik Cîrân, el-Mubârek b. 'Ali es-Semerĥandî, Ebû Bekr Ahmed b. 'Ali b. el-Eşĥâr vd.'den hadis aldı. Faydalı tasnifleri vardır: "Ĥarîdetu'l-Ĥaşr ve Cerîdetu'l-'Asr", bunu Ebu'l-Me'âlî Sa'd b. 'Ali el-Verâĥ el-Ĥuzayrî'nin te'lifî olan "Zîynetu'd-Dehr" kitabına zeyl yaptı ve bu kitap zeyl üstüne zeyl ile dört el deġiştirip kendisiyle beşinci zeyli yapılan bir kitaptır. el-'Ammâd bu kitapta sene 500'den sonra

¹⁷⁸ İbn Ĥallikân, a.g.e., IV/390.

¹⁷⁹ İbn Ĥallikân, a.g.e., IV/395.

¹⁸⁰ İbn Ĥallikân, a.g.e., V/12.

572'ye kadar gelen şairleri zikretti, onların şiirlerini istisnasız topladı. On ciltlik, çok güzel bir kitaptır. Yine el-Berku's-Şâmî" yedi ciltli bir tarih derlemesi; "el-Fetħu'l-Ķudsî fi'l-Fetħi'l-Ķudsî" iki ciltli Mukaddes Beytin fethini anlatır. İbn es-Sem'ânî'nin kitabına zeyl olan "es-Seyl 'ale'z-Zeyl", "Nuşratu'l-fetret ve 'Uşratu'l-Fıtrat fi Ahbâru'd-Devletu's-Selcûkiyye" ve dört ciltlik şiir ve risâleler dîvanı ile kendisinin uzun kasîdelerini ve beyitlerini topladığı küçük bir dîvanı vardır.¹⁸¹

36. İbn Ẓarârâ el-Cerîrî (ابن طرارا الجريري): el-Ķâdî Ebu'l-Ferac el-Mu'âfi İbn Zekeriyâ, İbn Ẓarârâ el-Cerîrî en-Nuḥruvânî, fakîh, edip, şair ve her alanda âlimdir. Bağdat'ta kadılık verildi. Ebu'l-Ķâsım el-Begâvî, Ebû Bekr b. Ebî Dâvud, Yahyâ b. Sa'îd, Ebû Sa'îd el-'Adevî, Ebû Hâmid Muhammed b. Hârun el-Ḥaḍremî gibi imamlardan rivayette bulundu. Edebiyatı, Ebû 'Abdullah İbrahim b. Muhammed b. 'Arafe Niḫaveyh vd.'den aldı. Kendisinden de, Ebu'l-Ķâsım el-Ezherî, el-Ķâdî Ebû Ṭayyib et-Ṭaberî el-Fakîh eş-Şâfi'î, Ahmed b. 'Ali et-Tûzzi, Ahmed b. 'Ömer b. Rûḥ gibi bir grup imam rivayet etti. Edebiyatta çok faydalı tasnifleri var; "el-Celîsu'l-Enîs" gibi. 303/916'da doğdu, 390/1001'de Nehravan'da öldü.¹⁸²

37. Mekkî b. Ebî Ṭâlib (مكي بن أبي طالب): Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Ṭâlib Ḥammûş el-Ķaysî el-Maḫri'i. Kayrevan'da 355/967'de doğdu. Endülüs ve Mısır'da okudu. Kurtuba'ya yerleşti. Kur'ân ve Arapça ilimlerinde derin, Kıraat'i seb'a'da ve me'ânî'de usta âlimdir. Faydalı eserleri çoktur: "el-Hidâye ilâ Bulûğu'n-Nihâye", "Munteḫibu'l-Ḥucce", "et-Tebşira fi'l-Ķırâ'ât", "el-Mücez fi'l-Ķırâ'ât", "el-Me'sûr 'an Mâlik fi Ahkâmî'l-Ķur'ân ve Tefsîrihi", "er-Ri'âye li't-Tecvîdi'l-Ķırâ'e", "İḫtişâru Ahkâmî'l-Ķur'ân", "el-Keşûf 'an Vucûhi'l-Ķırâât ve 'İlelihâ", "el-İdâḥ li Nâsihi'l-Ķur'ân ve Mensûhihi", "ez-Zâhî fi'l-Luma'i'd-Dâlle 'alâ Muste'milâti'l-İ'râb", "et-Tenbih 'alâ Uşûli Ķırâeti Nâfi' ve Zikru'l-İḫtilâfi 'anhu", "el-Vaḫf 'alâ Kilâ ve Belâ fi'l-Ķur'ân", "el-İḫtilâfu fi 'Adedi'l-A'sâr", "el-İdgâmu'l-Kebîr fi'l-Mehâric", "Düḫûlu Ḥurûfi'l-Cerr Ba'duhâ Mekâne Ba'd", "el-Yâtu'l-Muşeddede fi'l-Ķur'ân ve'l-Kelâm", "Muşkilu Ķarîbu'l-Ķur'ân", "el-Ḥurûfu'l-Mudḡame", "Şerhu't-Temâm ve'l-Vaḫf", "Muşkilu'l-Me'ânî ve't-Tefsîr", "Hecâu'l-Meşâḫif" vd. 437/1046'da Kurtuba'da öldü.¹⁸³

¹⁸¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/147.

¹⁸² İbn Ḥallikân, a.g.e., V/221.

¹⁸³ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/274.

38. Mûsâ b. ‘Abdumelik el-Aşbehânî (موسى بن عبد الملك الأصبهاني): Ebû ‘İmrân Mûsâ b. ‘Abdumelik b. Hişâm el-Aşbehânî, iyi bir kâtiptir, dîvan yazdı. Güzel mektupları vardır. Bunları bir dîvanda topladı. Çok güzel şiirleri de vardır, nevâdirleri çoktur. 246/861’de öldü.¹⁸⁴

39. Dîyâu’d-dîn İbnu’l-Eşîr (ضياء الدين ابن الأثير): Ebu’l-Fetḥ Naşrullah İbn Ebi’l-Kerem Muhammed el-Cezerî, İbnu’l-Eşîr, lakâbı Dîyâuddîn’dır. Cezîra’da 558/1163’te doğdu, orada yetişti, babasıyla Musul’a geçti. İlim tahsil etti. Kur’ân ve hadis hıfzetti. Daha sonra, lügat, nahiv, ilm-i beyan ve şiirlerden birçoğunu ezberledi. Geziler yaptı. “el-Meşelu’s-Sâir fî Edebu’l-Kâtib ve’ş-Şâ’ir”, iki ciltlidir, onda her şeyi yazdı. “el-Veşî’l-Merḫûm fî Ḥallî’l-Manzûm” vecîz olmakla beraber anlatımı gayet güzel bir manzumdur. Bağdat’ta el-Faḫîh el-Edîb ‘İzze’d-dîn Ebû Ḥâmid ‘Abdulhamid b. Hibetullah b. Muhammed b. Huseyn b. Ebi’l-Ḥadîd el-Medâinî’den aldıklarını “el-Feleku’d-Dâir ‘ale’l-Meşelu’s-Sâir”de yazdı. “el-Me’ânî el-Muḫterî’a fî Şinâ’ati’l-İnşâi”nde de Ebû Temmâm, el-Buḫterî, Dîku’l-Cinn ve el-Mutanebbî’nin şiirlerinden seçtiklerini bir büyük ciltte bir araya getirdi. Yine iki cilt halinde topladığı çok sayıda mektuplarının dîvanı ile bir ciltlik seçtiği risalelerinin dîvanı vardır. Bağdat’ta 637/1240’da öldü.¹⁸⁵

40. Hibetullah el-Bûşayrî (هبة الله البوصيري): Ebu’l-Kâsım ve Ebu’l-Kerem Hibetullah b. ‘Ali el-Enşârî el-Ḥazrecî el-Munestîrî (aslen-Afrika’da bir küçük belde) el-Mısrî (doğumu ve evi) el-Bûşayrî (Mısır’da küçük bir belde). Edip ve kâtiptir. Rivayette en büyükler ile en küçükleri birleştirdi. Asrında onun gibisi yoktur. el-Ḥâfîz Ebû Ṭâhir es-Silfî, İbrahim b. Ḥâtem el-Esedî, Ebû Şâdık Murşid b. Yahyâ b. el-Kâsım el-Medenî, el-Câmi’ el-‘Atîk, Ebu’l-Huseyn ‘Ali b. el-Huseyn İbn ‘Amr el-Ferrâ’ el-Mavşilî, Ebû ‘Abdillah Muhammed b. Berekât Hilâl es-Sa’îdî en-Naḫvî’den işitti. Yine Ebu’l-Fetḥ Sultân b. İbrahim b. el-Muslim el-Maḫdisî’den rivayet etti. Çok geziler yaptı. Dedesi Munestîr’den Bûşîri’ye, oradan da Mısır’a geçti. “Seyyidu’l-ehli” olarak isimlendirilir, lâkin Hibetullah diye şöhret oldu. 506/1113’te doğdu, 598/1202’de Mısır’da öldü.¹⁸⁶

41. Hârûn İbn el-Muncem (هارون ابن المنجم): Ebû ‘Abdullah Hârûn b. ‘Ali el-Muncem el-Bağdâdî el-Edîb el-Fâḫl, şiir hâfızıdır. “el-Bâri’u” kitabında şiirlerin doğuş

¹⁸⁴ İnm Ḥallikân a.g.e., V/337.

¹⁸⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/389.

¹⁸⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/67.

haberleri hakkında rivayetleri ve 161 şair ile her birinden seçtiği bir şiiri bir araya getirdi. 288/902'de öldü.¹⁸⁷

42. el-Heyssem b. 'Adiyy (الهيثم بن عدي): Ebû 'Abdurrahman b. 'Adiyy eṭ-Ṭâi eṣ-Şa'î el-Buḥterî el-Kûfî, aḥbâr rivayet ederdi. Arap kelimelerinden, şiirlerinden, lügatlerinden çok nakletti. Vâsıf'ta yetişti. Eserleri: "el-Meşâlib", "el-Ma'merîn", "Buyûtâtü'l-'Arab", "Buyûtâtu Kûrays", "Hubûtu Âdem 'aleyhi's-selâm", "İftirâku'l-'Arab ve nuzûlihâ Menâziluhâ", "Nuzûlu'l-'Arab bi Horasân ve's-Sevâd", "Nesebu't-Ṭayy", "Medîhu Ehli Hâşim", "Târîhu'l-'Acem ve Benî Umeyye", "Men Tezûcu Mine'l-Mevâlî fi'l-'Arab", "el-Vefûd", "Ḥaṭṭatu'l-Kûfe", "Vulâtu'l-Kûfe", Târîhu'l-Eşrâfu'l-Kebîr", "Târîhu'l-Eşrâfu's-Şağîr", "Ṭabaḳâtu'l-Fukahâi ve'l-Muḥaddisîn", "Ḥavâtîmu'l-Ḥulafâ'i", "Kûdâtu'l-Kûfe ve'l-Başra", "el-Mevâsim", "el-Ḥavâric", "en-Nevâdir", "et-Târîhu 'ale's-Sinin", "Aḥbâru'l-Hasen b. 'Ali b. Ebî Ṭâlib Raḍyallahu 'anhumâ ve Vefâtuhû", "Aḥbâru'l-Feras", "Ummâlu's-Şarṭ li'Umerâu'l-'Irâk" vd. 130/749'da doğdu, 206/822'de Bağdat'ta öldü.¹⁸⁸

43. Yâkût el-Ḥamevî (ياقوت الحموي): Ebû 'Abdullah Yâkût b. 'Abdullah er-Rûmî el-Ḥamevî (doğumu) el-Bağdâdî (evi), lakâbı Şihâbuddîn, küçükken esir düştü. Bağdat'a yerleşti. Nahiv ve lugat okudu, faydalı mütâlâlarda bulundu. Birçok gezi yaptı. Tasnifleri: "İrşâdu'l-Elibbâ ilâ Ma'rifeti'l-Udebâ" dört ciltlik bu kitapta nahiv, lugat, kıraat, aḥbâr âlimlerinin haberlerini ve meşhur kitaplarını topladı. Sonra mutekaddim ve muteahhir şairlerin haberlerini yazdı. "Mu'cemu'l-Buldân", "Mu'cemu's-Şu'arâ", "Mu'cemu'l-Udebâ", "el-Muṣteriku Vaḍ'an el-Muḥtelifu Şaḳ'an" önemli kitaplardandır. "el-Mebdeu ve'l-meâl" tarih kitabı, "ed-Duvel", "Mecmû'u Kelâm Ebî 'Ali el-Fârisî", "Unvânu Kitâbu'l-Eğânî", "el-Muḳteḍab fi'n-Neseb", ve "Aḥbâru'l-Mutenebbî". 574/1176'da Rûm beldelerinde doğdu, 626/1230'da Halep'te öldü.¹⁸⁹

44. Yaḥyâ b. el-Muncem en-Nedîm (يحيى بن المنجم): Ebû Ahmed Yaḥyâ b. 'Ali, İbn Muncem. Halife el-Mevḳıf ve el-Mu'temed'in dostudur. Mu'tezilidir ve bu konuda kitapları çoktur. "el-Bâhir" kitabı muḥadram şairlerin haberleri hakkındadır. Beşâr b. Burd ile başlar, Mervân b. Ḥafsa'ya kadar sürer, lakin tamamlayamamıştır. Oğlu Ebu'l-

¹⁸⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/78.

¹⁸⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/106.

¹⁸⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/127.

Ḥasen Yaḥyâ, buna meşhur muhaddis şairleri de ekleyerek tamamladı. Halife el-Mu'temed'le beraber vakaları ve nevadirları çoktur. 241/856'da doğdu, 300/913'te öldü.¹⁹⁰

45. **el-Vezîr İbn Hubeyra (الوزير ابن هبيرة)**: Ebu'l-Muzaffer el-Vezîr 'Avnu'd-dîn Yaḥyâ b. Hubeyrâ eş-Şeybânî, lakâbı 'Avnuddîn. Çocukken Bağdat'a geldi. İlimle meşgul oldu. Fakihler ve edebiyatçılarla oturdu. Hadis dinledi, her alanda ilim tahsil etti. Kur'ân'ı kıraatıyla ve rivâyetleriyle hatmetti. Nahiv okudu. Eyyâmu'l-'Arap ve aḥvâlu'n-nâs öğrendi. Durmadan yazdı. Belağatçilerin lafızlarını ezberledi. Yazma sanatını öğrendi. Edebiyatı, Ebû Manşûr İbn el-Cevalâkı'de okudu. Fıkhi, Ebu'l-Ḥuseyn Muhammed b. Muhammed el-Ferrâ'dan aldı. Hadisi, Ebû Osman İsmail Muhammed b. Kaayle el-Aşbehânî, Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. Muhammed b. el-Ḥusyen el-Kâtib vb.'den işitti. Vezirlik verildi. Lakâbı Celâleddin iken 'Avnuddîn oldu. Kitaplar tasnif etti: "el-İfşâḥ 'an Şerḥu Me'ânî eş-Şihâḥ", Ebû Muhammed b. el-Ḥaşâb en-Naḥvî el-Meşhûr'un kitabının şerhi "el-Mukteşid", İbn es-Sekt'in "İşlâḥû'l-Mantık" kitabını özetledi. "el-İbâdât fi'l-Fıkhi 'alâ Mezhebi İmâm Ahmed" adlı kitabı ve recezleri vardır. Irak'ta 480/1088'de doğdu, 555/1161'de Bağdat'ta öldü.¹⁹¹

46. **İbn Zebâde (ابن زبادة)**: Ebû Tâlib Yaḥyâ b. Sa'îd, İbn Zebâde eş-Şeybânî el-Kâtib el-Vâsiṭî (aslı ve menşei) el-Bağdâdî (doğumu, evi, vefatı), lakâbı Kavâmuddîn, 'Umeyduddîn'de denir. Atasözleri menbâdır. Kâtiplik, tahrir, hesap, fıkıh, kelâm, usul ve dilde marifetli idi. Ölünceye kadar dîvana hizmet etti. Belağatli, süslü, ince ve güzel mektupları var. Bu mektuplarını derlediği bir dîvanı var. 522/1129'da doğdu, Bağdat'ta 594/1198'de öldü.¹⁹²

47. **Tâcu'd-dîn İbnu'l-Cerrâḥ (تاج الدين ابن الجراح)**: Ebu'l-Ḥuseyn Yaḥyâ b. Manşûr b. el-Cerrâḥ el-Kâtib, lakâbı Tâcuddîn. Mısır'da uzun süre dîvanda yazdı. Hattı gayet güzel, iyi bir edipdir. İskenderiye'de el-Ḥâfiz Ebû Tâhir es-Silfî, Ebû Hammâd b. Hibetullah el-Ḥarrânî'den hadis aldı. Ondan da çok hadis işitildi. 541/1147'de doğdu, 616/1220'de Dimyat'da öldü.¹⁹³

¹⁹⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/198.

¹⁹¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/230.

¹⁹² İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/244.

¹⁹³ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/254.

48. el-Beyâsî Şâhibu'l-Ĥamâse (البياسي صاحب الحماسة): Ebu'l-Ĥaccâc Yûsuf b. Muhammed el-Enşârî el-Beyâsî (Endülüs'te büyük bir şehir), Endülüs büyüklerinden, mükemmel hafızlarından biridir. Üstün bir edip, Arap kelimine nesir ve nazımda vâkif idi. Vaĥâu'l-'Arap, eyyâmu'l-'Arap, aĥbâru'l-'Arap rivayet etti. Ebû Tayyib eĥ-Ĥâî'nin "el-Ĥamâse"sini, altı şiirini ve dîvanını, el-Mutenebbî'nin dîvânını, Ebu'l-'Alâ'î el-Mu'ri'nin dîvanı olan "Saĥtu'z-Zend"ini ve Müslüman ile câhilî şâilerin şiirlerini ezberledi. Endülüs beldelerinde dolaştı. Tunus'a geçti. Orada 653/1256'da öldü. 573'1178'de doğmuştu.¹⁹⁴

E. ŞÂİRLER

1. İbrahim eĥ-Şûlî (إبراهيم الصولي): İbrahim b. el-'Abbas, meşhur şairdir. Usta bir şair olup seçkin şiirlerinden derlenmiş bir şiir divanı vardır. Aslen Horasanlı'dır. 243/858 senesinde vefat etti.¹⁹⁵

2. eĥ-Şâbî'î Şâhibü er-Resâil (الصائبى صاحب الرسائل): Ebû İshak İbrahim b. Hilâl, mecaz şiirleriyle meşhurdur. 324/937'de Bağdat'ta öldü.¹⁹⁶

3. el- Ĥuşrî Şâhibu Zehri'l-'Âdâb (الحصري صاحب زهر الآداب): Ebû İshak İbrahim b. 'Alî, el-Ĥuşrî diye bilinir. Kayrevanlı meşhur bir şairdir. Şiir divanı vardır. " Zehru'l-Â'dâb ve Semeru'l-Elbâb " adlı kitabında bütün ġarib kelimeleri toplamıştır. "el-Meşûn fî Sirri'l-Hevâ el-Meknûn" adlı edebiyat kitabı hikayeler ve şiirlerden oluşur. İbn Reşîĥ bu kitaba "el-Enmûzec" der. Kayrevan'da (Afrika'da bir şehir) 413/1023'te ölmüştür.¹⁹⁷

4. İbn el-Ĥafâce el-Endelusî (ابن خفاجة الأندلسي): Şair Ebû İshak İbrahim b. Ebi'l-Feĥ için, İbn Bessâm, "ez-Zehîra" (hazine) der. Şiir divanı vardır. Endülüs'te 450/1059'da doğdu, 533/1139'da öldü.¹⁹⁸

5. İbrahim el-Ġazzî eĥ-Şâ'ir (إبراهيم الغزي الشاعر): Ebû İshak İbrahim b. Yaĥyâ el-Eşhebî, el-Kelbî, el-Ġazzî, meşhur şairdir. Divanı vardır. Gazze'de 441/1050'de doğdu, Horosan'da 524/1131'de öldü.¹⁹⁹

¹⁹⁴ İbn Ĥallikân, a.g.e., VII/238.

¹⁹⁵ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/44.

¹⁹⁶ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/52.

¹⁹⁷ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/54.

¹⁹⁸ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/56.

6. İbn ‘Abdi Rabbih (أبن عبد ربه): Ebû ‘Amr Ahmed b. Muhammed el- Kırıtubî, "el- ‘İkd" adında eğlenceli bir aħbar kitabını tasnif ettikten başka çok güzel bir şiir divanı vardır. 246/861’de doğdu, 328/941’de Kurtuba’da (Endülüs’te bir şehir) öldü.²⁰⁰

7. Ebu’l- ‘Alâ’ el-Me‘arrî (أبو العلاء المعري): Ebu ‘Alâ’ Ahmed b. Abdullah el-Me‘arrî el-Luğavî eş-Şâ‘ir, edebiyat sahasında uzman. Nahvi ve lüğatı, babasında ve daha sonra Halep’te Muhammed b. ‘Abdullah b. Sa‘d en-Naħvî’de okudu. Bilimsel etkileri olan meşhur tasnifleri vardır: "Luzûmu mâ lâ Yelzem" adlı divanı beş ciltten oluşan büyük bir eserdir. "Sağtu’z-Zend"i de büyüktür; bunu kendisi şerhetti ve "Davû’s-Sağt" adını verdi. "el-Eyk ve’l-Ğaşûn" eseri "el-Hemze ve’r-Redif" olarak tanınır ve edebiyat hakkında olup yüz cüz’e yakındır. el-Mutenebbî’nin şiirini şerhettiği kitabı"el-Lâmî‘u’l-‘Azîzî", Ebû Temmam’ın divanını şerhettiği eseri "Zikrî Ĥabîb", el-Buħturî’nin divanının şerhi "‘Absü’l-Velîd", el-Mutenebbî’nin dîvanı şerhi "Mu‘cizu Aħmed" ve daha bir çok ğarib şiirleri ve mânalarını bunlardan ve başkalarından aldı, inceledi ve tenkid etti. 363/974’te Me‘arra’da (Şam’da bir belde) doğdu ve orada 449/1058’de öldü.²⁰¹

8. Ebu’t-Ṭayyib el-Mutenebbî (أبو الطيب المتنبي): Ebu’t-Ṭayyib Ahmed b. el-Ĥuseyn el-Cu’fî el-Kindî el-Kûfî. el-Mutenebbî olarak bilinir. Meşhur şairdir. Edebî sanatlarla meşgul oldu. Ğarib kelimelere vakıf olduğu için çoğu dilbilimci lugatlerinde, nazım ve nesir kitaplarında ondan istişahlarda bulunur. "el-İdâh" ve "et-Tekmile" divanının sahibidir. Kûfe’de 303/916’da doğdu ve orada 354/966’da vefat etti.²⁰²

9. en-Nâmî eş-Şâ‘ir (النامي الشاعر): Ebu’l ‘Abbâs Ahmed b. Muhammed ed-Dârimiyu el-Missîsiyyu, en-Nâmî bilinir. Meşhur şairdir. Lügat ve edebiyatta üstündür. 399/1009’da Halep’te öldü.²⁰³

10. İbn Ṭabâtabâ (أبن طباطبا): Ebu’l-Ĥâsım Ahmed b. Muhammed eş-Şerîf el-Ĥasenî el-Mısrî. Zühd ve aşk hakkında hoş şiirleri vardır. 345/957’de Mısır’da vefat etti.²⁰⁴

¹⁹⁹ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/57.

²⁰⁰ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/110.

²⁰¹ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/113.

²⁰² İbn Ĥallikân, a.g.e., I/120.

²⁰³ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/125.

²⁰⁴ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/129.

11. Ebu'r-Raġa'maġ (أبو الرقعمق): Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed el-Anġâkî, er-Raġa'maġ lakaplı meşhur şair, usta ve şakacı bir şairdir. 399/1009' da Mısır'da öldü.²⁰⁵

12. Caġza el-Bermekî (جحظة البرمكي): Ebu'l-Ĥasen Ahmed b. Ca'fer Caġza el-Bermekî en-Nedîm diye bilinir. Ebû Naşr İbn el-Merzubân'ın haberleri ile şiirlerini topladı. Kendisine ait güzel şiirleri de vardır. 326/939'da Vasıt'ta (Baġdat'ta bir şehir) öldü.²⁰⁶

13. İbn Derrâc el-Ķaşallî (ابن دراج القسطلي): Ebû 'Amr Ahmed b. Muhammed el-Endelusî el-Ķaşallî, şair ve kâtiptir. 347/959'da doğdu, 421/1031'de öldü. Ķaşalle, Endülüs'te bir şehir.²⁰⁷

14. İbn Zeydûn (ابن زيدون): Ebu'l-Velîd Ahmed b. 'Abdullah el-Maġzûmî el-Endelusî el-Ķurtubî, meşhur şairdir. 463/1071'de İşbiliye'de (Endülüs'te bir şehir) öldü.²⁰⁸

15. İbnu'l-E'bbâr el-Ĥavlânî (ابن الأبار الخولاني): Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Ĥavlânî el-Endelusî el-İşbilî, İbnu'l-E'bbâr bilinir, meşhur şairdir. Şiir divanı vardır. 433/1042'de öldü.²⁰⁹

16. el-Menâzî el-Kâtib (المنازي الكاتب): Ebû Naşr Ahmed b. Yûsuf es-Selikî el-Menâzî el-Kâtib, şairdir. 437/1046'da öldü.²¹⁰

17. İbnu'l-Ĥayyât ed-Dimaşķî (ابن الخياط الدمشقي): Ebû 'Abdullah Ahmed b. Muhammed et-Taġlebî, İbnu'l-Ĥayât eş-Şâ'ir ed-Dimaşķî el-Kâtib diye bilinir. Meşhur bir divanı vardır. Dimaşķ'ta 450/1059'da doğdu, 527/1134'te vefat etti.²¹¹

18. İbnu'l-Ĥâzin el-Kâtib (ابن الخازن الكاتب): Ebu'l-Faġl Ahmed b. Muhammed el-Kâtib eş-Şâ'ir, İbnu'l-Ĥâzin bilinir, ed-Dîneverî (aslen), el-Baġdâdî (doğumu ve vefatı). Şiir divanı vardır. 510/1117'de öldü.²¹²

²⁰⁵ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/131.

²⁰⁶ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/133.

²⁰⁷ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/135.

²⁰⁸ İbn Ĥallikân, a.g.e., /139.

²⁰⁹ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/141.

²¹⁰ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/143.

²¹¹ İbn Ĥallikân, a.g.e., I/145.

²¹² İbn Ĥallikân, a.g.e., I/149.

19. Nâşîhu'd-dîn el-Erracânî (ناصر الدين الأرجاني): Ebu Bekr Ahmed b. Muhammed el-Erracânî, lakabı Nâşîhuddîn'dir. Fakih ve şairdir. 460/1069'ta doğdu, 544/1150'de Tüster'de (İran ve Basra arasında Hozistan'da bir şehir) öldü. Erracân da Hozistan'da bir beldedir.²¹³

20. İbn Munîr et-Ṭarabulusî (بن منير الطرابلسي): Ebu'l- Huseyn Ahmed b. Munîr et-Ṭarabulûsî'nin lakabı Muhezzebuddîn, 'Aynu'z-Zemân; meşhur şairdir. Şiir divanı vardır. Trablus'ta 477/1082'de doğdu, 548/1154'te Halep'te öldü.²¹⁴

21. El- Kâdî er-Raşîd İbn ez-Zübeyr (القاضي الرشيد ابن الزبير): El- Kâdî er-Raşîd Ebu'l-Huseyn Ahmed el-Ğassânî el-Esvânî (Osvan'a nisbettir; Mısır'da bir şehir), nazım ve nesirde ustadır, şiir divanı vardır. "(Cinân veya) el-Cinân ve Riyâd el-eZhân" kitabının yazarıdır. 561/1166'da Kahire'de vefat etti.²¹⁵

22. Ahmed el-Kuṭrusî en-Nefîs (أحمد القطرسي النفيس): Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Ebi'l-Kâsım 'Abdü'l-Ğanî el-Lehmî el-Mâlikî el-Kuṭrusî, en-Nefîs sıfatıdır. Edîbdir, şiir divanı vardır. 603/1207'de Kûş'ta (Mısır'da bir şehir) öldü.²¹⁶

23. İshâk el-Mevşîlî (إسحاق الموصلي): Ebû Muhammed İshâk b. İbrahim el-Erracânî (aslen), İbn Nedîm el-Mevşîlî (Musul) diye bilinir. Şiir, lügat, ahbaru's-şu'arâ ve eyyâmu'n-nâs âlimidir. Edebiyatı el-Aşma'î'den ve Ebû 'Ubeyde'den aldı. 150/768'de doğdu, 235/850'de öldü.²¹⁷

24. el-Es'ad İbn Memâtî (الأسعد ابن مماتي): el-Kâdî el-Es'ad Ebu'l-Mekârim Es'ad el-Mısrî el-Kâtîb eş-Şâ'ir. "Sîretu es-Sultân Şalahaddîn" ve "Kelîle ve Dimne" nazım türü kitapları başta, birçok kitabı ve şiir divanı vardır. "et-Tenvîr fî Mehdi Sirâci'l-Munîre" adlı meşhur kasîde ona ait. 606/1210'da öldü.²¹⁸

²¹³ İbn Hallikân, a.g.e., I/151.

²¹⁴ İbn Hallikân, a.g.e., I/156.

²¹⁵ İbn Hallikân, a.g.e., I/160.

²¹⁶ İbn Hallikân, a.g.e., I/164.

²¹⁷ İbn Hallikân, a.g.e., I/202.

²¹⁸ İbn Hallikân, a.g.e., I/210.

25. **el-Bahâu's-Sincârî** (البهاء السنجاري): Ebu's-Sa'âdât Es'ad b. Yahyâ es-Sincârî, Şafî'î fakîhi ve şairdir. el-Bahâu sıfatıdır. Birçok şiiri, kasîdeleri ve makta'ları vardır. Büyük bir cilt şiir divanı vardır. 533/1139'da doğdu, 622/1226'da Sencar'da vefat etti.²¹⁹

26. **Ebu'l-'Atâhiye** (أبو العتاهية): Ebû İshak İsmâil b. el-Kâsım el-'Ayneyyi, Ebû el-'Atâhiye olarak bilinir. Meşhur şairdir. Doğumu 'Aynu't-Temr'de (Hicaz'da küçük bir belde)130/749'da, ölümü 213/829'da Bağdat'tadır.²²⁰

27. **Beşşâr b. Burd** (بشار بن برد): Ebû Mu'âz Beşşâr b. Burd el-'Ukayliyyü, meşhur şairdir. Kendisi kör idi. Basra'da 168/785'te öldü.²²¹

28. **Takıyyetu's-Şûrî** (تقية الصوري): U'mmu 'Alî Takıyye binti Ebî'l-Ferac Ğays el-Ermenâzî (Dımaşk'ta bir köy) eş-Şûrî (aslen), şiirde usta, kasîdeleri ve makta'ları olan bir hanım. Dımaşk'ta 501/1108'de doğdu, 579/1184'te öldü.²²²

29. **Temîm b. el-Mu'izz el-Fâtımî** (تميم بن المعز الفاطمي): Ebû 'Alî Temîm b. el-Mu'izz b. Manşûr (Mağrib ve Mısır diyarının sahibi), mâhir, latif ve zarif bir şairdir. Çok makta'ları var. Mısır'da doğdu, orada 374/985'de öldü.²²³

30. **Cerîr eş-Şâ'ir** (جرير الشاعر): Ebû Hazra Cerîr b. 'Atiye b. el-Hatafâ'nın asıl ismi Huzeyfe, lakabı el-Hatafâ, et-Temîmî meşhur şairdir. İslam şairlerinin üç büyüklerinden biridir (diğer ikisi şair Ferazdak ve şair Ahtal). 111/730'da Yemâme'de öldü.²²⁴

31. **İbn Şems el-Hilâfe** (ابن شمس الخلافة): Ebu'l-Faḍl Ca'fer b. Şems el-Hilâfe el-Efḍalî, lakabı Mecdu'l-melik, meşhur şairdir. Mükemmel bir divanı vardır. Hatta da üstündür. 543/1149'da doğdu, 622/1226'da Mısır'da öldü.²²⁵

32. **Cemîl Buseyne** (جميل بثينة): Ebû 'Ömer Cemîl b. 'Abdullah, meşhur şair, Arap âşıklarından biridir. Şiir divanı vardır. 82/702'de Mısır'da öldü.²²⁶

²¹⁹ İbn Hallikân, a.g.e., I/214.

²²⁰ İbn Hallikân, a.g.e., I/219.

²²¹ İbn Hallikân, a.g.e., I/271.

²²² İbn Hallikân, a.g.e., I/297.

²²³ İbn Hallikân, a.g.e., I/301.

²²⁴ İbn Hallikân, a.g.e., I/321.

²²⁵ İbn Hallikân, a.g.e., I/362.

²²⁶ İbn Hallikân, a.g.e., I/366.

33. **Ebû Temmam (أبو تمام)**: Ebû Temmam Habîb b. Evs et-Ṭayy'i, meşhur şairdir. Alimler der ki : "Ṭayy kabilesinden 3 ünlü kişi çıktı; Hâtem-i Ṭayy'i, cömertlikte, Davud en-Nâsır et-Ṭayyi', zühdde ve Ebû Temam Habîb de şiirde üstündür. 190/807 senesinde Dımaşk'ta doğdu. Musul'da 231/846'da öldü.²²⁷

34. **Ebû Firâs İbn Hâmdân (أبو فراس ابن حمدان)**: Ebû Firâs el-Ḥâriş el-Ḥamdânî, meşhur şair, edebiyatçı, belâğat sahibi bir komutandır. İmruu'l-Kays'a eşit olduğunu söylerler. 320/933'te doğdu, 357/969'da öldü.²²⁸

35. **Ebû Nuvâs (أبو نواس)**: Ebû 'Ali el-Hasan b. Hânî'i, Ebû Nuvâs el-Ḥakemiyyu diye bilinir, meşhur şairdir. Şiir dîvânı vardır. 145/763'te doğdu, Bağdat'ta 195/812'de öldü.²²⁹

36. **İbn Vekî' et-Tinnîsiyyu (ابن وكيع التنيسي)**: Ebû Muhammed el-Hasan b. 'Ali, İbn Vekî' ile ma'ruf meşhur şairdir. Bağdatlı'dır. Mükemmel bir şiir dîvânı vardır. Tinnîse'de (Mısır'da bir şehir) doğdu, orada 393/1004'te öldü.²³⁰

37. **İbn el-'Allâf eş-Şâ'ir (ابن العلاف الشاعر)**: Ebû Bekr İbn el-'Allâf el-Hasan b. 'Ali en-Nehravânî (Bağdat'a bir yer), meşhur şairdir. 318/931'de öldü.²³¹

38. **Ebu'l-Cevâiz el-Vâsiṭî (أبو الجوائز الواسطي)**: Ebu'l-Cevâiz el-Hasan b. 'Ali el-Vâsiṭî, edebiyat ehli ve şairdir. Uzun süre Bağdat'ta kaldı. Çok makta'ları var. 382/993'te doğdu, 406/1016'da öldü.²³²

39. **el-'Alemu's-Şâtânî (العلم الشاتاني)**: Ebû 'Ali el-Hasan b. Sa'îd eş-Şâtânî (Diyarbakır'da bir yer), fakihdir. Şiirleri ile meşhur oldu. Musul'da yaşadı. 510/1117'de doğdu, 599/1203'te Musul'da öldü.²³³

40. **Fahru'l-Kuttâb el-Cuveynî (فخر الكتاب الجويني)**: Ebû 'Ali el-Hasan el-Cuveynî el-Bağdâdî, meşhur kâtiptir. Fahru'l-Kuttâb lakâbıdır. Makta'ları vardır. 584/1189'da Kâhire'de öldü.²³⁴

²²⁷ İbn Hallikân, a.g.e., II/11.

²²⁸ İbn Hallikân, a.g.e., II/58.

²²⁹ İbn Hallikân, a.g.e., II/95.

²³⁰ İbn Hallikân, a.g.e., II/104.

²³¹ İbn Hallikân, a.g.e., II/107.

²³² İbn Hallikân, a.g.e., II/111.

²³³ İbn Hallikân, a.g.e., II/113.

²³⁴ İbn Hallikân, a.g.e., II/131.

41. el-Ḥalî‘ eş-Şâ‘ir (الخليع الشاعر): Ebû ‘Ali el-Huseyin İbn eđ-Đahhâk eş-Şâ‘ir el-Başrî'nin lakâbı el-Ḥalî‘dir. Aslen Horasanlı'dır. Şairdir. 162/780'de doğdu, 250/865'te öldü.²³⁵

42. İbn el-Ḥaccâc eş-Şâ‘ir (ابن الحجاج الشاعر): Ebû ‘Abdullah el-Huseyin b. Ahmed eş-Şâ‘ir el-Kâtib'in, İbn el-Ḥaccâc lakâbı büyük dedelerinden gelir. Meşhur şair ve kâtiptir. Büyük bir şiir dîvânı vardır. Alaycı bir şairdir, medihleri çoktur. 391/1002'de Nil'de (Fırat ile Bağdat arasında bir yer) öldü.²³⁶

43. el-Vezîr el-Mağribî (الوزير لمغربي): Ebu'l-Ḳâsım el-Huseyin b. ‘Ali el-Vezîr el-Mağribî, şiir ve nesir dîvânının sahibidir. Ayrıca "el-Muhtaşar İslâhu'l-Manṭık", "el-îynâs", "Edebu'l-Ḥavâş", "el-Me’sûr fî Milḥa'l-Ḥadûr" vb. eserleri vardır. 418/1028'de Kûfe'de öldü.²³⁷

44. el-Bârî‘ ed-Debbâs (البارع الدباس): Ebû ‘Abdullah el-Huseyin b. Muhammed el-Bağdâdî, el-Bârî‘ bilindir, Edîbu'n-Nedîm, meşhur şairdir. Aynı zamanda nahiv ve lügat âlimidir. Edebiyatçılarca okunan tasnifleri vardır. Güzel bir şiir dîvânı vardır. Doğumu Bağdat'ta 443/1052, ölümü aynı yerde 524/1131'dir.²³⁸

45. eṭ-Ṭuğrâî (الطغراني): el-‘Amîd Faḥru'l-Küttâb Ebû İsmâil el-Huseyin b. ‘Ali eṭ-Ṭağrâî'nin lakâbı Mueyyidu'd-dîn el-Aşbehânî'dir (orada yetişti). Şiir ve nesirde asrının üstünüdür. Güzel bir şiir dîvânı vardır. Musul'da Selçuklu sultânı Mes‘ûd b. Muhammed'in vezîri olmuş, 513/1120'de öldürülmüştür.²³⁹

46. Ebu'l-Fevâris İbn el-Ḥâzin (أبو الفوارس ابن الخازن): Ebu'l-Fevâris el-Huseyin b. ‘Ali İbn el-Ḥâzin, kâtiptir. Güzel meşhur bir şiiri vardır. 502/1102'de öldü.²⁴⁰

47. Ḥammâd ‘Acred (حماد عجرد): Ebû ‘Amr–Ebû Yahyâ da denir- Ḥammâd b. ‘Amr, Ḥammâd ‘Acred diye tanınır, meşhur bir şairdir. Vâsiṭ ehliendir. 161/779'da öldü.²⁴¹

²³⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/162.

²³⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/168.

²³⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/172.

²³⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/181.

²³⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/185.

²⁴⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/191.

²⁴¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/210.

48. **Hâlid b. Yezîd b. Mu'âviye (خالد بن يزيد)**: Ebû Hâşim Hâlid b. Yezîd b. Mu'âviye b. Ebî Süfyân el-Emevî, çok bilgiliydi. Birçok uzun ve kısa şiirleri bu geniş ilmine işaret eder. 85/705'te öldü.²⁴²

49. **Hâlid et-Temîmiyyu (خالد التميمي)**: Ebu'l-Heşem Hâlid b. Yezîd et-Temîmiyyu el-Horasânî, Bağdat'ta ordu kâtibidir. Yazılı bir uzun şiiri vardır, şiirlerinin tamâmı gazel türüdür. Ölüm tarihi yok.²⁴³

50. **Debîs b. Şadağa (ديبيس بن صدقة)**: Ebu'l-Eğarr Debîs b. Şadağa en-Nâşirî'nin lakâbı Nûru'd-Devle, Arap sultanıdır. Edebiyat ve şiirde ma'rifetlidir. Güzel şiirleri vardır. 529/1135'te öldürüldü.²⁴⁴

51. **Di'bil (دعبل)**: Ebû 'Alî Di'bil b. 'Alî el-Hazâ'î, meşhur şairdir. Aslen Kûfeli, Bağdat'ta kaldı. İyi bir şairdir. Dili, hicve ve müstehcene düşkündür. İnsanların kıymetlerini düşürür, kusurlarını ortaya çıkarırdı. 148/766'da doğdu, 246/861'de Tıyb'da (Irak'ta bir yer) öldü.²⁴⁵

52. **Zu'l-Ğarneyn İbn Hâmdân (ذو القرنين ابن حمدان)**: Ebu'l-Muṭâ' Zu'l-Ğarneyn İbn Hâmdân et-Teğlebî, lakâbı Vecîhu'd-devle'dir. Nükteli çok güzel şiirleri var. Dımaşk'ta 428/1038'de öldü.²⁴⁶

53. **Ru'be b. el-'Accâc (رؤبة بن العجاج)**: Ebû Muhammed Ru'be b. el-'Accâc el-Başrî et-Temîmî es-Sa'dî, recez şiirinin meşhur iki ustasından biridir. Recezden başka şiiri yoktur. Garîb, tuhaf, hoş bir dili vardır. Basra'da 145/763'te öldü.²⁴⁷

54. **Bahâu'd-dîn Zuheyr (بهاء الدين زهير)**: Ebu'l-Faḍl Bahâu'd-dîn Zuheyr b. Muhammed el-Mehlebî el-'Atekî, kâtiptir. Nazmı, nesri ve hattı güzeldir. Şiiri kolay ve hoştur, dîvânı vardır. Kâhire'de çok sevilir. 581/1186'da doğdu, 656/1259'da Kâhire'de öldü.²⁴⁸

²⁴² İbn Hallikân, a.g.e., II/224.

²⁴³ İbn Hallikân, a.g.e., II/232.

²⁴⁴ İbn Hallikân, a.g.e., II/263.

²⁴⁵ İbn Hallikân, a.g.e., II/266.

²⁴⁶ İbn Hallikân, a.g.e., II/279.

²⁴⁷ İbn Hallikân, a.g.e., II/303.

²⁴⁸ İbn Hallikân, a.g.e., II/332.

55. **Sâlim el-Ḥâsir (سالم الخاسر)**: Ebû Ömer Sâlim eş-Şâ'ir, el-Ḥâsir olarak bilinir. Bağdat'ta kaldı. 186/803'te öldü.²⁴⁹

56. **es-Seriyyi er-Rifâi' (السري الرفاء)**: Ebu'l-Ḥasan es-Seriyyi b. Ahmed b. el-Kindî er-Rifâi' el-Muşulî, meşhur şairdir. Şiir dîvânı vardır. "el-Muḥibbu ve'l-Maḥbûb ve'l-Meşmûm ve'l-Meşreb" ve "ed-Dîra" isimli kitaplar onundur. Bağdat'ta 360/972 küsür yılında öldü.²⁵⁰

57. **Ḥayş Bayş (حيص بيص)**: Ebu'l-Fevâris Sa'd b. Muhammed eş-Şayfiyyi et-Temîmiyyi'nin lakâbı Şihâbu'd-dîn, Ḥayş Bayş diye bilinir. meşhur şairdir. Şâfi'î mezhebi fakîhidir, ancak şiir ve edebiyat nazmetmek onda ağır bastı. Lafızları açık ve güzeldir. Fesâhat ve belâgat örneği risaleleri vardır. Bağdat'ta 574/1179'da öldü.²⁵¹

58. **Ebu'l-Mu'âli el-Ḥazîrî (أبو المعالي الحظيري)**: Ebu'l-Mu'âli S'ad b. 'Ali el-Enşârî el-Ḥazracî el-Verâk el-Ḥazîrî, Dellâlu'l-Kutub olarak tanınır. Güzel şiir yazan, eli ma'rifetli, derin ve tatlı manalı şiirleri olan bir şairdir. Ulaştığı her şeyi toplamıştır. Eserleri : "Zinetu'd-Dehr ve 'Uştru Ehli'l-'aşr ve Zikru Eltâf Şu'arâi'l-'Aşr", Ebu'l-Ḥasan el-Bâharzî'nin "Demiyetu'l-'Aşr" kitabına zeyl, "Lemeḥa'l-Milḥ" kitabı şiirler ve halleri hakkındadır. 568/1173'te Bağdat'ta öldü. Ḥazîra, Bağdat'ta bir yer.²⁵²

59. **Şâlih b. 'Abdu'l-ḳuddûs (صالح بن عبد القدوس)**: Ebu'l-Faql Şâlih b. 'Abdu'l-ḳuddûs el-Başrî, şairdir. Beğenilen meşhur bir kasîdesi vardır. 167/784'te öldürüldü.²⁵³

60. **eş-Şâlih b. Ruzzâk (الصالح بن رزيك)**: Ebu'l-Ġârât Ṭalâi' b. Ruzeyk el-Melik'in lakâbı el-ş-Şâlih'dir. Mısır vezîridir. İki cüz şiir dîvânı ve beğenilen bir kasîdesi vardır. Dımaşk'ta 508/1115'te doğdu, Mısır'da 599/1203'te öldü.²⁵⁴

61. **Zâfir el-Ḥaddâd (ظافر الحداد)**: Ebu'l-Manşûr Zâfir b. el-Ḳâsım el-Ḥaddâd el-Cezâmî el-İskenderî, meşhur övülen bir şairdir. Güzel bir şiir dîvânı vardır. Mısırlılar onu çok övmüştür. 549/1155'te Mısır'da öldü.²⁵⁵

²⁴⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/350.

²⁵⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/359.

²⁵¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/362.

²⁵² İbn Ḥallikân, a.g.e., II/366.

²⁵³ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/492.

²⁵⁴ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/526.

²⁵⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., II/540.

62. el-‘Abbâs b. el-A’ḥnef (العباس بن الأحنف): Ebu'l-Faḍl el-‘Abbâs b. el-A’ḥnef el-Ḥaneḫî el-Yemâmî (Hicaz'da bir yer), meşhur şairdir. Şiirlerinin tamamı gazeldir. Bağdat'ta 192/809'da öldü.²⁵⁶

63. el-Murteḫâ İbn eş-Şehrazûrî (المرتضى ابن الشهرزوري): Ebû Muhammed ‘Abdullah b. el-Ḳâsım eş-Şehrazûrî, el-Murteḫâ diye bilinir. Bağdat'ta hadis ve fıkıh ile meşgul oldu. Güzel kasideleri vardır. 465/1073'te doğdu, 511/1118'de Musul'da öldü.²⁵⁷

64. İbn Es‘ad el-Mavşilî (ابن أسعد الموصلي): Ebu'l- Ferac ‘Abdullah b. Es‘ad, İbn Dehḫân el-Mavşilî olarak bilinir. El-Ḥumuşî de denilir. Şafi‘î fakîhidir. "el-Muhezzeb"i ile tanınır. Aynı zamanda edip ve şairdir. Şairliği gâlip oldu ve bu yönüyle şöhret oldu. Çok güzel bir şiir dîvânı ve güzel kasideleri vardır. Musul ehliendir, 563/1168'de Humus'ta öldü.²⁵⁸

65. Ebu'l-‘Ameysel (أبو العميتل): Ebu'l-‘Ameysel ‘Abdullah b. Huleyd. Aslen Reyli'dir. Şairdir. Makta‘ları (kısa şiirleri) çoktur. Lügatten de çok nakil yapmıştır. Tasnifleri: "Kitâbu mâ İttefeḫa Lafzahû ve İhtelefe Ma‘nâhu", "Kitâbu'-Teşâbih", "el-Ebyât es-Sâira", "Me‘âni'ş-Şi‘r" vd. 240/855'de öldü.²⁵⁹

66. en-Nâşî el-Ekber (الناسي الأكبر): Ebu'l-‘Abbas ‘Abdullah b. Muhammed en-Nâşî el-Enbârî, İbn Şîrşîr diye bilinir, şairdir. Usta şairlerdendir. İbn Rûmî, el-Buhturî vb. ile aynı tabakadandır. Nahiv âlimi, arûzu iyi bilir. Kelâm ilminde de iyidir. Aslen Enbarlı'dır (Bağdat'ta eski bir şehir). Uzun süre Bağdat'ta kaldı. Arûz kaidelerine benzer ilaveler yaptı. El-Ḥalîl'in misalleri dışında misaller verdi. Avcılık ve âletleri üzerine çok şiiri ve "el-Meşâyid ve'l-Metârid" adlı kitabı var. Mısır'da 293/907'de öldü.²⁶⁰

67. İbn Şâra eş-Şenterînî (ابن صارة الشنتريني): Ebû Muhammed ‘Abdullah b. Muhammed b. Şâra el-Bekrî el-Endelusî eş-Şenterînî (Endülüs'ün batısında bir belde), meşhur şairdir. Çok güzel bir şiir dîvânı vardır. Endülüs'te 517/1124'te öldü.²⁶¹

68. ‘Ubeydullah b. ‘Abdullah b. Ṭâhir (عبيد الله بن عبد الله بن طاهر): Ebû Ahmed ‘Ubeydullah b. ‘Abdullah b. Ṭâhir el-Ḥuzâ‘î, Bağdat emîridir. Kitapları: "el-İşâra fi

²⁵⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/20.

²⁵⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/49.

²⁵⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/57.

²⁵⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/89.

²⁶⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/91.

²⁶¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/93.

A'ĥbâri's-Şu'arâ", "Risâle fi es-Siyâseti ve'l-Mulûkiyye", "el-Berâ'a ve'l-Feşâha" ve 'Abdullah b. el-Mu'tezz ile mektupları ile hoş bir şiir dîvânı vardır. 223/839'da doğdu, 300/913'te Bağdat'ta öldü.²⁶²

69. **Dîyk el-Cinn (ديك الجن)**: Ebû Muhammed 'Abdusselam b. Raġbân el-Kelbî, lakâbı Dîyku'l-Cinn, meşhur şairdir. Ĥamaş'ta 161/779'da doğdu. Abbasi dönemi şairlerinden ve şiirleri son derece güzeldir. 236/851'de öldü.²⁶³

70. **İbn Nubâte eş-Şâi'r (ابن نباتة الشاعر)**: Ebû Naşr 'Abdulazîz b. Ömer, İbn Nubâte et-Temîmî es-Sa'îd, meşhur şairdir. Medihleri çoktur. Büyük bir şiir dîvânı vardır. 327/940'ta doğdu, 405/1015'te Bağdat'ta öldü.²⁶⁴

71. **İbn Bâbek (ابن بابك)**: Ebu'l-Kâsım 'Abduşşamed b. Manşûr, İbn Bâbek, meşhur şairdir. Çok şiiri olan usta şairlerdendir. Üç ciltlik şiir dîvânı vardır. Bağdat'ta 410/1020'de öldü.²⁶⁵

72. **el-Bebbeġâ'u (البيغاء)**: Ebu'l-Ferac 'Abdulvâhid b. Naşr, fesahatli ve belâġat sihibi olduġu için el-Bebbeġâ'ı lakâbı verilmiştir. Şairdir. 398/1008'de Bağdat'ta öldü.²⁶⁶

73. **İbn Ĥamdîs eş-Şâi'r eş-Şaġallî (ابن حمديس الشاعر الصقلي)**: Ebû Muhammed 'Abdulcebbâr, İbn Ĥamdîs el-Ezdî eş-Şaġalî (Afrika'da bir ada), meşhur şairdir. Çok güzel şiir dîvânı vardır. Endülüs'te yaşadı. 527/1134'te Mayurġa adasında öldü.²⁶⁷

74. **'Abdu'l-Muĥsin eş-Şûrî (عبد المحسن الصوري)**: Ebû Muhammed 'Abdulmuĥsin b. Muhammed, İbn el-Ġalbûneş-Şûrî, meşhur şair ve usta ediplerdendir. Şam ehlidir. Çok güzel şiir dîvânı vardır. 419/1029'da öldü.²⁶⁸

75. **el-Ķâđî Ebu'l-Ĥasen el-Curcânî (القاضي أبو الحسن الجرجاني)**: el-Ķâđî Ebu'l-Ĥasan 'Alib. 'Abdulazîz el-Curcânî (Horasan bölgesinde büyük bir şehir) el-Fakîh eş-Şâfî'î, fakih, edip ve şairdir. Çokça makta'ları ve bir şiir dîvânı vardır. 366/977'de Nisabur'da öldü.²⁶⁹

²⁶² İbn Ĥallikân, a.g.e., III/120.

²⁶³ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/184.

²⁶⁴ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/190.

²⁶⁵ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/196.

²⁶⁶ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/199.

²⁶⁷ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/212.

²⁶⁸ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/232.

²⁶⁹ İbn Ĥallikân, a.g.e., III/278.

76. Ebu'l-Hasen el-Hasri (أبو الحسن الحصري): Ebu'l-Hasan 'Ali b. 'Abdulgâni el-Fehri el-Makri el-Darir el-Hasri el-Kayravani, meşhur şairdir. Tanca'da (Mağrib'de bir yer) 488/1096'da öldü.²⁷⁰

77. el-'Akevvek (العكوك): Ebu'l-Hasen 'Ali b. Cebele el-'Akkevek, meşhur şairdir. Mevâli'dir. Kör, kara ve abraş doğdu. Kasîdeleri var. Aĥbârı çoktur. 213/829'da Bağdat'ta öldü. 160/778'de doğdu.²⁷¹

78. 'Ali b. el-Cehm (علي بن الجهم): Ebu'l-Hasen 'Ali el-Kuraşi es-Sâmî, meşhur şairdir. Usta şairlerden biri. Çok meşhur beyitleri var. Küçük bir şiir dîvânı var. Bağdat'ta 249/864'te öldü.²⁷²

79. İbn er-Rûmî (ابن الرومي): Ebu'l-Hasen 'Ali b. el-'Abbâs b. Cureyh, İbn er-Rûmî, meşhur şairdir. Şiirleri düzensizdir. Onun şiirlerini el-Museyyibî rivayet etti. Sonra Ebû Bekr eş-Şûlî onu çalıştı ve düzenledi. Ebû eṭ-Ṭayyib Vurâk b. 'Abdûs onu yazarak topladı. Uzun kasîdeleri ve kısa şiirleri vardır. Hicivleri ve medihleri ince, espirili ve nüktelidir. Bağdat'ta 221/837'de doğdu, 283/897'de öldü.²⁷³

80. el-Besâmî eş-Şâ'ir (البسامي الشاعر): Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed, İbn Besâm eş-Şâ'ir el-Besâmî meşhur şairdir. Ebu Bekr eş-Şûlî ve Ebû Sehl b. Ziyâd vb.'i ondan rivâyet etti. Hicivde büyük-küçük emir-vezir tanımadı. Nükteli bir şiir ustasıdır. 303/919'da öldü. Tasnifleri: "Aĥbâru 'Ömer b. Ebî Rebî'a", "Aĥbâru'l-Aĥşûs", "Munâkıdât eş-Şu'arâ", "Dîvânu Resâiluhû" vd.²⁷⁴

81. en-Nâşî el-'Aşğar (الناشيء الأصغر): Ebu'l-Hasen 'Ali b. 'Abdullah en-Nâşî el-'Aşğar el-Hallâ', meşhur şairdir. Hoş şiirleri ve ehl-i beyt hakkında kasîdeleri çoktur. Aynı zamanda usta kelimcidir. Kelâmı Ebû Sehl İsmâil b. 'Ali b. Nevbaĥt el-Mutekellim'den aldı. Çok tasnifi vardır. Kûfe'de şiir yazdı. Bağdat'ta 366/977'de öldü. Doğumu 271/885'tir.²⁷⁵

82. ez-Zâhî eş-Şâ'ir (الزاهي الشاعر): Ebu'l-Kâsım 'Ali b. İshak el-Bağdâdî ez-Zâhî, meşhur şairdir. Güzel tasvirleri ve teşbihleri vardır. 318/931'de doğdu. 352/964'te

²⁷⁰ İbn Hallikân, a.g.e., III/331.

²⁷¹ İbn Hallikân, a.g.e., III/350.

²⁷² İbn Hallikân, a.g.e., III/355.

²⁷³ İbn Hallikân, a.g.e., III/358.

²⁷⁴ İbn Hallikân, a.g.e., III/363.

²⁷⁵ İbn Hallikân, a.g.e., III/369.

Bağdat'ta öldü. Dört cilt şiiri var. Şiirlerinin çoğu ehl-i beyt hakkındadır. ez-Zâhî, Nisabur'da bir köye nisbet isimdir.²⁷⁶

83. . 'Ali b. el-Muncem (علي بن المنجم): Ebu'l-Hasen 'Ali b. Yaḥyâ el-Muncem, Mutevekkil 'Alellah ve onunla beraber dost olan ileri gelenlerin dostu. Şiirleri, nevâdirâtı zengin sanatlarla süsleyip çok güzel rivayet etmekte ustadır. Bunları İshak b. İbrahim el-Mavşilî'den öğrendi. Pek çok kitaplar tasnif etti. "eş-Şu'arâu'l-Ḳudemâ ve'l-İslâmiyyîn", "Aḥbâru İshâk b. İbrahim el-Mavşilî" ve yemek hakkında kitabı bunlardan bazılarıdır. Güzel bir şairdir. Rey'de 275/889'da vefat etti.²⁷⁷

84. 'Ali b. Hârûn el-Muncem (علي بن هارون المنجم): Ebu'l-Hasen 'Ali b. Ebî 'Abdullah Hârûn el-Muncem, meşhur şairdir. Köklü bir nesebden gelir. Şiirleri ve nevâdirâtı çoktur. Tasnifleri: "Şehru Ramazân", "en-Nîrûz ve'l-Mihricân", "er-Redd 'ale'l-Ḥalîl", arûz hakkında, "el-Lafzu'l-Muḥîṭ bi-Naḳḳi mâ Lafzu bihi'l-Ḳayṭ" ve İbrahim b. el-Mehdî ve İshak el-Mavşilî ile mektupları vardır. Doğumu 276/890, ölümü 352/964'tür.²⁷⁸

85. Ebu'l-Feth el-Bustî (أبو الفتح البستي): Ebu'l-Feth 'Ali b. Muhammed el-Kâtib el-Bustî, meşhur şairdir. Şiirde metodu çok güzeldir. Ustaca lafızları, çok güzel şiirleri vardır. Buhâra'da 400/1010'da öldü.²⁷⁹

86. et-Tehâmî eş-Şâ'ir (التهامي الشاعر): Ebu'l-Hasen 'Ali b. Muhammed et-Tehâmî, meşhur şairdir. Şiirleri çoktur, seçilmiş şiirlerinden oluşan bir dîvânı vardır. Mısır'a gitti. Kâhire'de 416/1026'da öldürüldü. Tihâme, Hicaz ile Yemen arasında bir bölgedir.²⁸⁰

87. İbn Nûbaḥt (ابن نوبخت): Ebu'l-Hasen 'Ali b. Ahmed b. Nûbaḥt eş-Şâ'ir, usta bir şairdir. Kâhire'de 416/1026'da öldü. Küçük bir şiir dîvânı vardır.²⁸¹

88. Şarî'u'd-Dilâ' (صريع الدلاء): Ebu'l-Hasen 'Ali b. 'Abdulvâhid el-Endelusî eş-Şâ'ir, Şarî'u'd-Dilâ' Ḳuteylu'l-Ġavâşî Zî'r-Raḳâ'ateyn, meşhur şairdir. Şiir dîvânı vardır. 412/1022'de Mısır'da öldü.²⁸²

²⁷⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/371.

²⁷⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/373.

²⁷⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/375.

²⁷⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/376.

²⁸⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/378.

²⁸¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/382.

89. **Şarradurra eş-Şâ'ir (صدر الشاعر):** er-Reis Ebû Mansûr 'Ali b. el-Hasen, Şarradurra eş-Şâ'ir, meşhur şairdir. Asrının seçkin şairlerinden, küçük bir şiir dîvânı vardır. Hicivleri insaflıdır. 465/1073'te Horasan'da öldü.²⁸³

90. **el-Bâharzî (الباخرزي):** Ebu'l-Hasen 'Ali b. el-Hasen el-Bâharzî, meşhur şairdir. Nazım ve nesirde ileridir. Gençliğinde imam Şâfi'î'nin mezhebini öğrendi. Sonra edebiyat, fıkıha gâlib oldu, ve bu alanda meşhur oldu. Kitapları: "Dumyetu'l-Kaşr ve 'Uşratu Ehlu'l-'Aşr", eş-Se'âlebî'nin "Yetîmetu'd-Dehr"ine zeyl vb. Bahâriz'de (Nisabur'da bir nâhiyedir) 467/1075'te öldürüldü.²⁸⁴

91. **İbn Eflaḥ eş-Şâ'ir (ابن أفلح الشاعر):** Cemâlu'l-Melik Ebu'l-Kâsım 'Ali b. Eflaḥ el-'Absî, meşhur şairdir. Hicivleri çok, medihleri güzel, zarif bir şairdir. Kendi derlediği bir dîvânı vardır. Nevâdirleri çoktur. 535/1141'de Bağdat'ta öldü.²⁸⁵

92. **İbn Mushir el-Mavşilî (ابن مسهر الموصلي):** Ebu'l-Hasen 'Ali b. Ebu'l-Vefî Sa'd el-Mavşilî, usta bir şairdir. Medihleri vardır. İki ciltlik şiir dîvânı vardır. 543/1149'da öldü.²⁸⁶

93. **İbnu's-Sâ'âtî (ابن الساعاتي):** Ebu'l-Hasen 'Ali b. Rustum b. Herdûz, İbn es-Sâ'âtî, lakâbı Bahâuddîn, meşhur şairdir. İki ciltlik şiir dîvânı vardır. Dîmaşk'ta 604/1208'de doğdu, 51 sene yaşadı. Kâhire'de öldü.²⁸⁷

94. **İbn el-Âmedî Kâdî Vâsıt (ابن الأمدى قاضى واسط):** Ebu'l-Faḍâil 'Ali b. Yûsuf el-Âmidî (aslen) el-Vâsıtî (doğumu ve evi) el-Kâdî, Bağdat'ta kaldı. Şâfi'î mezhebini öğrendi. Şeyh Ebû Tâlib el-Mubârek b. el-Mubârek ve Ebu'l-Kâsım el-Firâtî'den ders aldı. Hadis okudu. Vâsıt'ta kadılık verildi. Güzel şiirleri vardır. 608/1212'de Vâsıt'ta öldü, 557/1163'te doğdu.²⁸⁸

²⁸² İbn Hallikân, a.g.e., III/383.

²⁸³ İbn Hallikân, a.g.e., III/385.

²⁸⁴ İbn Hallikân, a.g.e., III/387.

²⁸⁵ İbn Hallikân, a.g.e., III/389.

²⁸⁶ İbn Hallikân, a.g.e., III/391.

²⁸⁷ İbn Hallikân, a.g.e., III/395.

²⁸⁸ İbn Hallikân, a.g.e., III/397.

95. el-Fakîh ‘Ammâra el-Yemenî (الفقيه عمارة اليمني): el-Fakîh Ebû Muhammed ‘Ammâra b. Ebi'l-Hasen ‘Ali el-Hakemî el-Yemenî, lakâbı Necmuddîn, meşhur şairdir. Yemen'de Şafi'î mezhebi mutaasıplarındandır. Usta edip ve şairdir. Tasnifleri: "Şikâyet'ul-Mutezallim ve Nikâyetu'l-Muteellim" isminde Sultan Salahaddîn'e bir kasîde yazdı. Telifleri: "Aḥbâru'l-Yemen" ve "en-Nuktu'l-'Aşriyye fi Aḥbâru'l-Vuzerâil-Mısrıyye" vb. Doğum ve ölüm tarihi meçhuldür.²⁸⁹

96. ‘Ömer b. Ebî Rebî‘a el-Maḥzûmî (عمر بن أبي ربيعة المخزومي): Ebu'l-Ḥattâb ‘Ömer b. ‘Adullah b. Ebî Rebî‘a el-Ḳuraşî el-Maḥzûmî, meşhur şairdir. Kureyş'ten değildir ancak ona şiir yazdı ve el-Ḳuraşî diye anıldı. Gazelleri, nevâdiri, vaḳâları, soytarılıkları ve arsızlıkları çoktur. Meşhur hikâyeleri vardır. Aşk şiirleri de yazdı. 23/645'te doğdu, 93/713'te öldü.²⁹⁰

97. eş-Şeref İbn el-Fâriḍ (الشرف ابن الفارض): Ebû Ḥafş ve Ebu'l-Ḳâsım ‘Ömer b. Ebi'l-Hasen, lakâbı İbn el-Fâriḍ, eş-Şeref sıfatı, el-Ḥamevî (aslen) el-Mısrî (doğumu, evi, vefâtı). Hoş bir şiir dîvânı vardır. Zarif bir uslûbu vardır. 576/1181'de Ḳâhire'de doğdu, 632/1235'te öldü.²⁹¹

98. İbn Bâne (ابن بانه): ‘Amr b. Muhammed İbn Bâne el-Muḡnî, usta bir şairdir. Şiir dîvânı vardır. 278/892'de Rey'in Surra şehrinde öldü. Bâne, annesinin ismidir.²⁹²

99. İbn el-Mûşalâyâ (ابن الموصلايا): Ebû S‘ad el-‘Alâ’ b. el-Hasen, İbn el-Mûşalâyâ (Nasrânî isimlerinden), el-Kâtib el-Baḡdâdî, lakâbı Emînu'd-devle'dir. Nasrânî idi, müslüman oldu. 497/1104'te öldü. Mükemmel şiirleri ve ustalıkli mektupları vardır.²⁹³

100. İbn es-Sevâdî (ابن السوادى): Ebu'l-Ferac el-‘Alâ’ b. ‘Ali el-Vâsiṭî el-Kâtib eş-Şâ‘ir, İbn es-Sevâdî diye tanınır. Zarif bir şairdir. 482/1090'da Vâsiṭ'ta doğdu, yine orada 556/1162'de öldü.²⁹⁴

101. Fahrü'd-dîn Şâhibu Tikriyet (فخرالدين صاحب تكريت): Ebû Manşûr ‘İsâ b. Mevdûd, lakâbı Fahrüddindir. Nazım ve nesirde çok latif bir şairdir. Güzel bir şiir dîvânı

²⁸⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/431.

²⁹⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/436.

²⁹¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/454.

²⁹² İbn Ḥallikân, a.g.e., III/479.

²⁹³ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/480.

²⁹⁴ İbn Ḥallikân, a.g.e., III/481.

ve matbû mektupları vardır. Tikriyet, Dicle üzerinde Hıuşayne kalesinde büyük bir beldedir. Hamâte'de doğdu, Tikriyet kalesinde 584/1189'da öldürüldü.²⁹⁵

102. **el-Hâcirî el-İrbilî (الحاجري الإربلي)**: Ebû Yahyâ ve Ebû Fağl 'İsâ b. Sencer el-İrbilî el-Hâcirî (Hicaz'da küçük bir belde) eş-Şâ'ir, lakâbı Husâmu'd-dîn. Şiir dîvânı vardır. 632/1235'te öldü.²⁹⁶

103. **Zu'r-Rumme (ذوالرمة)**: Ebu'l-Hâriş Ğaylân b. 'Uķbe, Zu'r-Rûme, meşhur büyük bir şairidir. Arap âşıklarından biridir. 117/736'da öldü.²⁹⁷

104. **eş-Şihâb Feteyân eş-Şâĝûrî (الشهاب فتیان الشاغوري)**: eş-Şihâb Feteyân b. 'Ali el-Esedî el-Harîmî eş-Şâĝûrî el-Mu'allim, usta bir şairdir. Meliklere hizmet etti, onları medhetti ve evlatlarını okuttu. Güzel makta'ları çoktur. Şiir dîvânı vardır. ez-Zebedâni'de (Dımaşk'a yakın bir köy) oturdu. Bu köyü anlattığı çok şiirleri vardır. 530/1136'da Bâniyas'ta doğdu, 615/1219'da Dımaşk'ta öldü.²⁹⁸

105. **Kuseyyir 'Azze (كثير عزة)**: Ebu's-Şahr Kuseyyir b. 'Abdurrahman el-Hazâ'î, meşhur şair, Arap âşıklarından biridir. Onunla emirler arasında nevâdirler ve hikâyeler çoktur. Mısır'da kaldı. 105/724'te Medine'de öldü.²⁹⁹

106. **el-'Attâbî (العتابي)**: Kulsûm b. 'Amr el-'Attâbî, meşhur şairdir. Aynı zamanda usta hatiptir, belîğdir. Kânserîn ehlindedir. Bağdat'ta kaldı, Halife Harun Reşid'i ve diğer halifeleri medhetti. Beĝenilen mektupları vardır. Abbâsi devri şairlerindedir.³⁰⁰

107. **Ebu'l-'Ali et-Tenûhî (أبو علي التنوخي)**: el-Kâđî Ebû 'Alî el-Muħassin et-Tenûhî. "el-Ferac Ba'de's-Şidde" kitabı onundur. Babasının dîvânından daha büyük bir şiir dîvânı vardır. Diğer eserleri, "Neşvâr el-Muħâđara" ve "el-Mustecâd min Fe'alâti'l-Ecvâd". Basra'da Ebu'l-'Abbas el-Eşrim, Ebû Bekr eş-Şulî, el-Huseyn b. Muhammed b. Yahyâ b. 'Oşman en-Nesvî vd.'den ders aldı. Bağdat'ta ölünceye kadar kaldı. Edip, şair, aħbâriyyindi. 327/940'ta Basra'da doğdu, 384/995'te Bağdat'ta öldü.³⁰¹

²⁹⁵ İbn Hallikân, a.g.e., III/498.

²⁹⁶ İbn Hallikân, a.g.e., III/501.

²⁹⁷ İbn Hallikân, a.g.e., IV/11.

²⁹⁸ İbn Hallikân, a.g.e., IV/24.

²⁹⁹ İbn Hallikân, a.g.e., IV/106.

³⁰⁰ İbn Hallikân, a.g.e., IV/122.

³⁰¹ İbn Hallikân, a.g.e., IV/159.

108. **el-İmâmu's-Şâfi'î (الإمام الشافعي)**: el-İmâm Ebû 'Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi'î el-Kûraşî el-Muṭṭalibî. Allâh'ın kitâbı ile hadis ilimlerini, sahâbe kelâmını, haberlerini, ulemânın ihtilaflarını vd.'ni öğrendi. Arapça, lûgat ve şiirde ma'rifetlidir. 150/768'de Gazze şehrinde doğdu. Mekke, Mısır, Bağdat'a geziler yaptı. 204/820'de Kâhîre'de öldü. Birçok şiiri ve bir şiir dîvânı vardır.³⁰²

109. **el-'Utbi (العتبي)**: Ebû 'Abdurrahman Muhammed b. 'Ubeydullah el-'Utbi el-Başrî el-Kuraşî el-Emevî, meşhur şairdir. Usta şair, büyük ediptir. Babasından, Sufyan b. 'Uyeyne ve Lût b. Maḥnef'ten rivâyet etti. Ondan da Ebû Hâtim es-Sicistânî, Ebu'l-Faḍl er-Rayyâşî, İshâk b. Muhammed en-Nah'î vd.i rivâyet etti. Aḥbâr ve eyyâmu'l-Arap rivayetleri çoktur. Oğulları ölmüştür, onları şiirlerinde anar. Dili fasihtir. Tasnifleri: "el-Hayl", "Eş'âru'l-'A'ârib", "Eş'âru'n-Nisâu'llâtî 'Aḥbebe Şumme Ebğâḍne", "ez-Zebîḥ", "Kitâbu'l-Aḥlâk" vd. 228/844'te öldü. El-'Utbi, 'Utbe b. Ebî Sufyan'a nisbettir.³⁰³

110. **Ebû Bekr el-Havârizmî eş-Şâ'ir (أبو بكر الخوارزمي الشاعر)**: Ebû Bekr Muhammed b. el-'Abbâs el-Havârizmî, meşhur şairdir. eṭ-Ṭaberḥazî de denir. Çünkü babası Havârizmî, annesi Ṭaberistanlı'dır. Büyük meşhur usta şairlerden biridir. Lûgat ve ensabta da imamdır. Halep'te oturdu. Risâlelerin ve şiirlerinin dîvânı vardır. Nevâdirleri çoktur ve hoştur. Nisabur'da oturdu, 383/994'te öldü.³⁰⁴

111. **es-Selâmî eş-Şâ'ir (السلامي الشاعر)**: Ebu'l-Ḥasen Muhammed b. 'Abdullah el-Maḥzûmî es-Selâmî eş-Şâ'ir, meşhur şairdir. Hâlid b. Velid'in kardeşidir. Bağdat'ta yetişti. Orada 336/948'de doğdu ve 393/1004'te öldü.³⁰⁵

112. **İbn Sekra eş-Şâ'ir (ابن سكرة الشاعر)**: Ebu'l Ḥasen Muhammed b. 'Abdullah, İbn Sekra el-Hâşimî el-Bağdâdî, meşhur şairdir. Abbâsi halifesi 'Ali b. el-Mehdi'nin oğludur. Elli bin beyti aşan bir şiir dîvânı vardır. 385/996'da Bağdat'ta öldü.³⁰⁶

³⁰² İbn Hallikân, a.g.e., IV/163.

³⁰³ İbn Hallikân, a.g.e., IV/398.

³⁰⁴ İbn Hallikân, a.g.e., IV/400.

³⁰⁵ İbn Hallikân, a.g.e., IV/403.

³⁰⁶ İbn Hallikân, a.g.e., IV/410.

113. eş-Şerîf er-Râdî el-Mûsevî (الشريف الرضي الموسوي): eş-Şerîf er-Râdî Ebu'l-Hasen Muhammed b. el-Ḥuseyn el-Mûsevî eş-Şâ'ir. Dört cilt büyüklüğünde bir şiir dîvânının sahibidir. Bağdat'ta 359/971'de doğdu, 406/1016'da öldü.³⁰⁷

114. İbn Hânî el-Endelusî (ابن هانيء الأندلسي): Ebu'l-Kâsım ve Ebu'l-Hasen Muhammed b. Hânî'i el-Ezdî el-Endelusî, meşhur şairdir. Babası Afrikadan göçmen olup oğlu gibi şair ve edipti. Endülüs-İşbiliye'de doğdu. Orada yetişti. Arap şiirleri ve haberlerini ezberledi. Büyük bir dîvânı vardır. 362/974'te Mısır'da öldü.³⁰⁸

115. İbn 'Ammâr el-Endelusî (ابن عمار الأندلسي): Zu'l-Vuzâratıyyîn, Ebû Bekr Muhammed b. 'Ammâr el-Mehrî el-Endelusî eş-Şilbî (Endülüs'te bir şehir), meşhur şairdir. İlmi beyanda tasrifleri vardır. Zamanının şâiridir. 422/1051'de doğdu, 477/1085'te İşbiliye'de öldürüldü.³⁰⁹

116. Ebû Bekr İbn eş-Şâiğ el-Endelusî (أبو بكر ابن الصانغ الأندلسي): Ebû Bekr Muhammed b. Bâceh et-Tucîbî el-Endelusî es-Serkuştî (Endülüs'te bir şehir), İbn eş-Şâiğ, filozof ve şairdir. Makta'ları (kısa şiirler) vardır. 533/1139'da Fas'ta öldü.³¹⁰

117. er-Ruşâfî eş-Şâ'ir (الرصافي الشاعر): Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ğâlib er-Ruffâ'i el-Endelusî er-Ruşâfî, meşhur şairdir. Zarif şiirleri vardır. 572/1177'de Mâlağa'da öldü. Ruşâfe, Endülüs-Belensiye yakınında küçük bir kasabadır.³¹¹

118. Ebû Bekr İbn Zuhr (أبو بكر ابن زهر): Ebû Bekr Muhammed b. 'Abdumelik b. Ebî Zuhre el-İyâdî el-Endelusî el-İşbilî eş-Şâ'ir. Dedelerinin hepsi ehli beyt, âlim, emir, hâkim ve vezirdir. Makta'ları vardır. Mağrib ehline lügatte de iyi görülür. 507/1114'te doğdu, 595/1199'da öldü.³¹²

119. İbn Ḥayyûs eş-Şâ'ir (ابن حيوس الشاعر): Ebu'l-Feteyân Muhammed b. Sultân b. Muhammed b. Ḥayyûs el-Ğanevî, lakâbı Muştafâ ed-Devle, meşhur şairdir. Babası Arap emirlerindendir. Şam'ın usta şairlerinden biridir. Büyük bir şiir dîvânı vardır.

³⁰⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/414.

³⁰⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/421.

³⁰⁹ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/425.

³¹⁰ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/429.

³¹¹ İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/432.

³¹² İbn Ḥallikân, a.g.e., IV/434.

Meliklere, büyüklere medihler yazdı ve ödüller aldı. 394/1005'te Dımaşk'ta doğdu, 473/1081'de Halep'te öldü.³¹³

120. el-Ebyûrdî eş-Şâ'ir (الأبيوردي الشاعر): Ebu'l-Muzaffer Muhammed b. Ahmed el-Emevî el-Ğuraşî el-Mu'âvî el-Ebyûrdî (Horasan'da bir kasaba), meşhur şairdir. Meşhur ediplerden biridir. Şiir dîvânı vardır. Aynı zamanda ensâbu'l-'arab âlimidir. Kitapları: "Târîhu Ebyûrd ve'n-Nesâ", "el-Muhtelif ve'l-Mu'telif", "Ṭabeķātu Kulli Fenn", "mâ İhtelefe ve İ'telefe fî Ensâbu'l'Arab" ve lügatte de bir çok tasnifi vardır. 557/1163'te İsfehan'da öldü.³¹⁴

121. İbn Ebî eş-Şaķar el-Vâsiṭî (ابن أبي الصقر الواسطي): Ebu'l-Hasen Muhammed b. 'Alî, İbn Ebî eş-Şaķar el-Vâsiṭî, Şafî'î mezhebi fakihidir. Ebû İshak eş-Şîrâzî'den fıkh dersi aldı. Ancak edebiyat ve şiir gâlib oldu ve bu alanda meşhur oldu. Bir ciltlik şiir dîvânı vardır. Mutaassıb bir şairdir, kasidelerinde genellikle Şafî'î mezhebi taraftarlığı görülür. 409/1019'da doğdu, 498/1105'te Vâsiṭ'ta öldü.³¹⁵

122. İbn el-Hebbâriye (ابن الهبارية): eş-Şerîf Ebû Ya'li Muhammed b. Muhammed, İbn el-Hebbâriye, lakâbı Nizâmuddîn el-Bağdâdî, meşhur şairdir. Usta şair, dili pis, hicvi çok, alayı gâlibtir. Nizâmul-mülk şairlerindedir. "Netâic el-Fiṭne fî Nazmi Kelîle ve Dimne" kitabı onundur. Dört cilt büyüklüğünde bir şiir dîvânı vardır. "eş-Şâdiḥ ve'l-Bâğim" Kelîle ve dinme uslûbunda olup, recez tarzıdır ve bin beyitten fazladır, on senede nazmetmiştir. 504/1111'de Kermân'da (Horasan taraflarında büyük bir vilâyet) öldü. El-Hebbârî, dedesinin annesi Hebbâr'a nisbettir.³¹⁶

123. el-Hâlidî el-Ma'rûf bi-İbni'l-Ķayserânî eş-Şâ'ir (الخالدي المعروف بابن القيسراني الشاعر): Ebû 'Abdullah Muhammed b. Naşr el-Maḥzûmî el-Hâlidî (Hâlid b. Velid'e nisbet) el-Halebî, lakâbı Şerîfuddîn el-Ķayserânî (Şam'da bir kasaba), meşhur şairdir. Usta şairlerden ve gözde ediplerindedir. Edebiyatı, Tevfik b. Muhammed, Ebû 'Abdullah. El-Ḥiyâṭ eş-Şâ'ir ve ileri gelen edebiyat âlimlerinden aldı. Edebiyatta ve ilmi - hey'e'de üstündür. Halep'te el-Ḥaṭîb Ebî Ṭâhir Hâşim b. Ahmed el-Halebî vd.'den işitti. Ondan da iki Hâfız Ebu'l-Ķâsım İbn 'Asâkir ve Ebû Sa'd İbn es-Sem'ânî işitti. Asrının

³¹³ İbn Hallikân, a.g.e., IV/438.

³¹⁴ İbn Hallikân, a.g.e., IV/444.

³¹⁵ İbn Hallikân, a.g.e., IV/450.

³¹⁶ İbn Hallikân, a.g.e., IV/453.

Şam şâiridir, şiir dîvânı vardır. Cinasta gayet iyidir. 'Akâ'da 478/1086'da doğdu, Dımaşk'ta 548/1154'te öldü.³¹⁷

124. **el-Keyzânî (الكيزاني)**: Ebû 'Abdullah Muhammed b. İbrâhîm, ibn el-Keyzânî el-Kinânî el-Makrî el-Edîb eş-Şâfi'î el-Hâmî el-Mısrî, meşhur şairdir. Zühd konusunda bir çok şiiri ve şiir dîvânı vardır. Mısır'da 562/1167'de öldü.³¹⁸

125. **el-Ebleh eş-Şâ'ir (أبله الشاعر)**: Ebû 'Abdullah Muhammed b. Buhtiyâr, el-Ebleh eş-Şâ'ir el-Bağdâdî meşhur şairdir. Muteahhirînin ustalarından biridir. Şiir dîvânı vardır. Uzun kâsîdeleri ve güzel medihleri vardır. Şiirleri neseğ, gazel ve medih tarzındadır. Bağdat'ta 599/1203'te öldü. Belh tarafındandır. O tarafta çok zekâlî olana "ebleh" denirdi.³¹⁹

126. **İbn et-Te'âvîzî eş-Şâ'ir (ابن التعاويذي الشاعر)**: Ebu'l Fetḥ Muhammed b. 'Ubeydullah el-Kâtib, İbn et-Te'âvîzî eş-Şâ'ir, meşhur şairdir. Zamanının eşi olmayan bir şâiridir. Bağdat'ta makta' şiirlerinin dîvânını yazdı. Ömrünün sonlarında âmâ oldu. "ez-Ziyâdât" dan başka yazılmış bir dîvânı daha vardır. Yine nesîb ve medih kasîdelerinden müstemil güzel bir eser olan "el-Hucbe ve'l-Hicâb" da onundur. Bu kitap on beş küçük kitap mesâbesindedir. 519/1126'da doğdu, 584/1189'da Bağdat'ta öldü. et-Te'âvîzî, muska yazdığı için bu lakab ile anılmıştır.³²⁰

127. **İbn Mu'allim eş-Şâ'ir (ابن المعلم الشاعر)**: Ebu'l-Ġanâim Muhammed b. 'Ali, lakâbı Necmuddîn el-Mu'allim el-Vâsi'tî el-Hurşî, meşhur şairdir. Şiiri ince ve latiftir. Güzide kasîdeleri vardır. Bir şiir dîvânı vardır. 501/1108'de doğdu, 592/1197'de Hurş'ta (Vâsi't'a yakın bir köy) öldü.³²¹

128. **el-Baḥrânî eş-Şâ'ir (البحراني الشاعر)**: Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yûsuf, lakâbı Mevķifuddîn el-İrbilî (aslı ve menşei) el-Baḥrânî (doğumu), meşhur şairdir. Arap dili ilimlerinde ve şiirin türlü sanatlarında imamdır. Aruz ve kâfiyeyi en iyi bilen, şiir tenkidi tahkiki ve seçiminde ustadır. Bahreyn'de daha küçük yaşta iken eski Arap âdetleri gereğince edebiyatı öğrenmeden İklîdis'in kitabını çözdü ve şiir yazmaya başladı.

³¹⁷ İbn Hallikân, a.g.e., IV/458.

³¹⁸ İbn Hallikân, a.g.e., IV/461.

³¹⁹ İbn Hallikân, a.g.e., IV/463.

³²⁰ İbn Hallikân, a.g.e., IV/463.

³²¹ İbn Hallikân, a.g.e., V/5.

Mükemmel bir şiir dîvanı ve risaleleri vardır. Çağdaşları arasında şiirde öncüdür. Kasîde ve medih tarzı yazdı. 585/1190'da İrbil'de öldü.³²²

129. **İbn 'Uyeyn eş-Şâ'ir (ابن عيينه الشاعر):** Ebu'l-Muḥâsin Muhammed b. Naşr el-Enşârî, lakâbı Şerîfuddîn, el-Kûfî (aslen) ed-Dîmaşkî (doğumu ve ölümü), meşhur şairdir. Onun için “Hâtimetu's-Şu'arâ'i” denilir. Ondan sonra benzeri gelmedi, kimse ona kıyas edilmedi. Şiiri sınırlı mükemmellikte olsa da uslûbu envâi çeşittir. Arap şiirlerine muazzam bir şekilde muttali, edebiyatta bilgisi çoktur. İnsanları çok eleştirdi. Hicve düşkündür. Dîmaşk reisleri hakkında “Maḫrâdu'l-E'râḫ” adında uzun bir kasîde yazdı. Çok gezi yaptı. Zarif, latif ve şakacıydı. Faydalı çok şiiri vardır. 549/1155'te doğdu, 630/1233'te öldü.³²³

130. **Muhammed b. 'Abdullah b. Tâhir (محمد بن عبد الله بن طاهر):** Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. 'Abdullah b. Tâhir el-Ḥuzâî, edip ve şairdir. Bağdat'ta halife el-Mütevekkil zamanında emirdi. İlim ve edebiyat ehli için te'lifleri vardır. 253/868'de öldü.³²⁴

131. **el-Vezîr İbn ez-Zeyyât (الوزير ابن الزييات):** Ebû Ca'fer Muhammed b. 'Abdumelik, İbn ez-Zeyyât, halife el-Mu'tasım'ın vezîridir. Bağdat'tın edebiyat ehlinde, nahiv, lugat ve belâğatta âlimidir. Ondan çok sayıda seçkin makta'lar geldi. Güzel bir şiir dîvanı ve risaleleri vardır. 233/848'de öldü.³²⁵

132. **Zahîru'd-dîn er-Rûzrâverdî (ظهیر الدین الروذراوری):** Ebû Şucâ' Muhammed b. el-Ḥuseyn, lakâbı Zahîruddîn er-Rûzrâverdî (aslen) el-Ehvâzî (doğumu). Fıkhî, Şeyḫ Ebî İshak eş-Şirâzî'de okudu. Edebiyat okudu. el-Muḫtedî bi'Emrillah'ın vezîri oldu. Daha sonra azledildi ve Rûzrâverdî'ye (Hemzân bölgesinde küçük bir belde) gitti, oraya yerleşti. 488/1096'da Hacc'dan sonra Medîne'de öldü. İnce, duygulu makta'ları ve güzel bir şiir dîvanı vardır. Ebû 'Alî Ahmed b. Muhammed Miskeveyh'in te'lîfi “Tecâribu'l-Umem” kitabına zeyl yaptı. Bu, insanlarca meşhur bir tarih eseridir.³²⁶

133. **Mervân b. Ebî Ḥafsa (مروان بن أبي حفصة):** Ebu's-Semaṫ veya Ebu'l-Hendâm Mervân b. Ebî Ḥafsa, meşhur şairdir. Yemâme ehliendir. Bağdat'a gitti. Halife el-

³²² İbn Ḥallikân, a.g.e., V/9.

³²³ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/14.

³²⁴ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/92.

³²⁵ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/94.

³²⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., V/134.

Mehdî ve Hârûn Reşid’i medhetti. Usta şairlerden, güzîde mukaddimlerdendir. 105/724’te doğdu, 182/799’da Bağdat’ta öldü. Onun torunu Mervân b. Ebi’l-Cenûb’da asrının meşhur şairlerindendir.³²⁷

134. eş-Şerîf el-Beyâdî eş-Şâ’ir (الشريف البياضي الشاعر): eş-Şerîf Ebû Ca’fer Mes’ûd b. ‘Abdulazîz el-Beyâdî (Halife huzurunda beyaz elbise giyince bu lakapla anılmıştır). Müteahhirlerden meşhur ve usta bir şairdir. Küçük bir şiir dîvanı vardır. Kasîdeleri kolaydır. Bağdat’ta 468/1076’da öldü.³²⁸

135. Mevķifu’d-Dîn el-‘Aylânî el-Mışrî (موفق الدين العيلاني المصري): Ebu’l-‘İzz Mużaffer b. İbrâhim, lakâbı Mevķifuddîn, el-Hanbelî el-Muřrî el-‘Aylânî eş-Şâ’ir, meşhur şairdir. Usta bir aruz şairi ve edipdir. Aruz hakkında onun ustalığına delâlet eden mükemmel bir muhtasar tasnifi ile bir şiir dîvanı vardır. Kendisi âmâ idi. Doğumu 544/1150’de Mısır’da, ölümü de orada 623/1227’dedir.³²⁹

136. el-Elvisî (الألوسي): Ebû Sa’îd el-Mueyyid b. Muhammed el-Elvisî, meşhur şairdir. Asrının en büyük şairlerindendir. Gazel ve hicvi çoktur. Bir grup Irak reisini medhetti. Çok makta’ları ve bir şiir dîvanı vardır. 494/1102’de Elûs’ta (Fırat üstünde bir bölge) doğdu, orada büyüdü ve Musul’da 557/1163’te öldü.³³⁰

137. Mihyâru’d-Deylemî (مهيار الديلمي): Ebu’l-Huseyn Mihyâr b. Merzeveyh el-Katib el-Fârisî ed-Deylemî, meşhur şairdir. Mecûsi idi, Müslüman oldu. Hocası, eş-Şerîf er-Râdî Ebi’l-Hâsen Muhammed el-Mûsevî vesilesiyle Müslüman oldu ve ondan şiir yazmayı öğrendi. Kasîdeleri ölçülü, sözü net şairdir. Zamane ehlinin öncüsüydü. Dört cilt büyüklüğünde bir şiir dîvanı vardır. Kasîdelerine uzun, nefis, ince hâşiyeler yazdı. 428/1038’de öldü.³³¹

138. Naşru’l-Hużeeruzzî (نصر الخبزأرزي): Ebu’l-Kâsım Naşr b. Ahmed el-Başrî el-Hużeeruzzî (Basra’nın Mirbed bölgesinde bir dükkanda pirinç ekmeği pişirirdi). Ümmî idi, okuma yazma bilmezdi. Gazel bölümleri şeklinde şiirler okurdu. Şiirini dinlemek için insanlar yanına gelirdi ve onun haline ve işine şaşırırlardı. Meşhur şair Ebu’l-Huseyn Muhammed b. Muhammed İbn Lenkûk (Arpçada topal mânasındafarsa bir lafız) el-

³²⁷ İbn Hallikân, a.g.e., V/189.

³²⁸ İbn Hallikân, a.g.e., V/197.

³²⁹ İbn Hallikân, a.g.e., V/213.

³³⁰ İbn Hallikân, a.g.e., V/346.

³³¹ İbn Hallikân, a.g.e., V/359.

Başrî, onun şiirlerini özenle bir dîvanda topladı. Maқта'ları ve nevâdiri çoktur. 317/930'da öldü.³³²

139. **Ebu'l-Merhef en-Numeyrî (أبو المرهف النميري)**: Ebu'l-Merhef Naşr b. Maşûr en-Numeyrî eđ-Darîr, meşhur şairdir. Çocukken Bağdat'a geldi. Vefâtına kadar orada kaldı. Kur'ânı hıfzetti. Hanbelî mezhebini fikhetti. Hadisi, el-Ğâğî Ebî Bekr Muhammed b. 'Abdulbâkî el-Enşârî, Ebu'l-Berakât 'Abdulvehhâb b. el-Mubârek el-Enmâti, Ebu'l-Fağl Muhammed b. Nâşır vd.'den aldı. Edebiyatı, Ebû Maşûr İbn el-Cevâlikî'de okudu. Şiir söyledi, halifeleri, vezirleri medhetti. Şiir dîvanı vardır. Şiirleri basit ve güzeldir. 501/1108'de Rakka'da doğdu, 588/1193'te Bağdat'ta öldü.³³³

140. **İbn Ķalâķis (ابن قلاقس)**: Ebu'l-FutûħNaşullah b. 'Abdullah, İbn Ķalâķis (ķulķas'ın cem'i bir bitki türüdür), el-Laħmî el-Ezherî el-İskenderî, lakâbı el-Ğâğî el-E'azz. Asâleti ile meşhur usta bir şairdir. Şeyh Hâfız Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silfî'nin arkadaşıdır, ondan çok faydalandı. Onun hakkında medihleri çoktur. Şiir dîvanı vardır. Güzel kasîdeleri ve nevâdirleri vardır. 532/1138'de doğdu, 567/1172'de 'Ayzâb'da (Cidde sahlinde küçük bir belde) öldü. "ez-Zühre el-Bâsim fî Evşâfi Ebi'l-Ķâsim" adlı kitabını ömrü âhirde gittiği Sicilya'da beraber oturduğu Ebu'l-Ķâsim İbn el-Ķacer hakkında yazdı.³³⁴

141. **el-Buħturî (البحثري)**: Ebû 'Ubâde el-Velîd b. 'Ubeyd eť-Tâi el-Buħturî, meşhur şairdir. Menbice'de (Halep ile Şam arasında bir belde) 206'da doğdu, orada yetişti. Irak'a geçti, Bağdat'ta uzun zaman kaldı. Orada başta Mutevekkil 'Alellah olmak üzere halifeleri medhetti. Şam'a döndü. Halep ve Şam civarında onun çok şiirleri söylenir. Ebu'l-'Abbas el-Muberrred, Muhammed b. Halef b. el-Merzubâni, el-Ğâğî Ebû 'Abdullah el-Mu'âlî, Muhammed b. Ahmed el-Ķakemî, Ebû Bekr eş-Şûlî vd.'i onun şiirlerini rivayet etti. Meşhur bir şiir dîvanı vardır, ancak şiirleri düzensizdir. Ebû Bekr eş-Şûlî harflere göre düzenleyerek cemetti. 'Ali b. Ķamza el-Aşbehânî envâi çeşit şiirlerinden düzensiz bir şekilde topladı. "Ķamâse Ebî Temâm" gibi "Ķamâse" ve "Me'ânî eş-Şi'r" kitapları vardır. 284/898'de Menbec'de öldü.³³⁵

³³² İbn Hallikân, a.g.e., V/376.

³³³ İbn Hallikân, a.g.e., V/383.

³³⁴ İbn Hallikân, a.g.e., V/385.

³³⁵ İbn Hallikân, a.g.e., VI/21.

142. **el-Bedî'ü el-Aşturlâbî (البيدع الاسطربلابي)**: Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. el-Ḥuseyn el-Bedî'ü el-Aşturlâbî, meşhur şair, üstün ediplerden biridir. Astronomi araçlarını yapmakta çok iyidir. İmam Musteşid hilafetinde bu işle çok mal kazandı. O öldükten sonra yerini kimse dolduramadı. Şiirlerinde ahlaksızlığı, soytarılığı çok kullandı, o kadarki ahlaksız lafızları açıkça söyledi. Böyle şiirleri çoktur ve bunları toplayıp bir dîvan yaptı. Dîvanı 141 bab ve her babda bir şiir sanatı kullandı. Bu dîvana “Durratu't-Tâc min Şi'ri İbn Ḥaccâc” ismini verdi. 534/1140'ta Bağdat'ta öldü. Usturlâb (güneş ölçegi) âletini yaptığı için bu lakapla anıldı.³³⁶

143. **İbn el-Ḳaṭṭân el-Bağdâdî (ابن القطان البغدادي)**: Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. Faḍl, İbn el-Ḳaṭṭân el-Bağdâdî, meşhur şairdir. Meşâyih'ten bir cemaatten hadis işitti. Ondan da hadis alındı. Gayet ahlaksız ve soytarıdır. Mizahı, şakaları ve hicivleri çoktur, insanı tutku ve kibre kıskırtır. Nevâdirleri, vakâları ve hikayeleri vardır. Hicvin gâlib olduğu bir şiir dîvanı vardır. Dilinden korunmak gerekir, îtibârı zedeler ancak lafızları tabii, ince ve hoştur. 477/1085'te doğdu, 558/1164'te Bağdat'ta öldü.³³⁷

144. **İbn Senâ'i el-Melik (ابن سناء الملك)**: el-Ḳâdî es-Sa'îd Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. el-Ḳâdî er-Raşîd Ebi'l-Faḍl Ca'fer, İbn Senâ'i'l-Melik es-Sa'dî el-Mısrî, meşhur şairdir. Güzel bir şiir dîvanı vardır. Şerefli reislerdendir. Hadisi, el-Ḥâfız Ebî et-Ṭâhir Ahmed b. Muhammed b. Ahmed es-Silfî el-Aşbehânî'den aldı. el-Câhız'ın “el-Ḥayevân” kitabını özetledi ve buna “Rûḥu'l-Ḥayevân” adını verdi. Yine “Maşâridü's-Şevârid” onun kitabıdır. Muveşşahât türü şiirlerini topladığı divanına “Dâru't-Tırâz” adını verdi. Kendisiyle, el-Ḳâdî el-Fâḍıl arasında yazıştığı mektuplarını bir araya getirdiği bir divanı vardır. Ayrıca nevâdiri çok bir şairdir. Ḳahire'de 608/1212'de öldü. 505/1112'de doğdu.³³⁸

145. **el-Ferezdağ (الفرزدق)**: Ebû Firâs Hemmâm b. Ğâlib et-Temîmî, el-Ferezdağ, meşhur şairdir. 110/729 ya da 114/733'te Basra'da öldü. Ahbârı, nevâdiri ve şiirleri çoktur. Şair Cerîr ile arasında üstünlük ihtilaflıdır. İki arasında karşılıklı hicivleri

³³⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/50.

³³⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/53.

³³⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., VI/61.

meşhurdur. Bunlar meşhur “en-Neķâid” adlı kitapta toplandı. Yüzü somurtkan olduğu için, “Fereздаķ” lakâbı verilmiştir.³³⁹

146. **Yâķût er-Rûmî Ebu'd-Durr** (ياقوت الرومي أبو الدر): Ebu'd-Durr Yâķût b. ‘Abdullah er-Rûmî, lakabı Muhezzibuddîn, meşhur şairdir. Edebiyatla çok meşgul oldu. Kur’ân’ı hıfzetti, yazı yazdı, şiir söyledi. Bağdat’ta yetişti. Kendisinin maķta‘ları ve küçük bir şiir dîvanı vardır. Bağdat’ta 622/1226’da öldü.³⁴⁰

147. **Ebû Bekr İbn Bakıyy eş-Şâ‘ir** (أبو بكر ابن بقي الشاعر): Ebû Bekr Yaĥyâ b. Muhammed, İbn Bakıyy el-Endelusî el-Ķurtubî, meşhur şairdir. Güzel mevşûhatların ve maķta‘ların (Arap şiirinde bir tür) sahibidir. Nesir ve nazımda mükemmeldir. Zarif şiirleri çoktur. 540/1146’da öldü.³⁴¹

148. **Yaĥyâ b. Nezâr el-Menbecî** (يحيى بن نزار المنبجي): Ebu’l-Fağl Yaĥyâ b. Nezâr el-Menbecî. Matbû bir şiiri vardır. Kaynaklarda maķta‘ları da geçer. Bağdat’ta 486/1094’te doğdu ve orada 554/1160’ta öldü.³⁴²

149. **Yezîd b. Muferraĥ el-Ĥimyerî** (يزيد ابن مفرغ الحميري): Ebû ‘Osmân Yezîd b. Ziyâd, İbn Muferraĥ el-Ĥimyerî “el-Ĥamâse” yazan şairlerdendir. 67/684 veya 100/719’da Cerûd’da (Dımaşk’ta bir köy) öldü.³⁴³

150. **Yezîd b. eĥ-Ĥaĥriye eş-Şâ‘ir el-Meşhûr** (يزيد بن الطثرية الشاعر المشهور): Ebu’l-Mekşûĥ Yezîd b. Seleme, İbn eĥ-Ĥaĥriye, meşhur şairdir. Benî Umeyye’nin baş şailerindendir. Bir şiir dîvanı vardır. Abbâsî hilafetinde 126/745’te öldürüldü.³⁴⁴

151. **Ya‘ķûb b. Şâbir el-Mencenîķi** (يعقوب بن صابر المنجنيقي): Ebû Yûsuf b. Ya‘ķûb b. Şâbir el-Ĥarrânî (aslen), el-Baĥdâdî (doĥum ve evi) el-Mencenîķi (mancınık yaparmış), lakâbı Necmuddîn, meşhur şairdir. 626/1230’da Bağdat’ta öldü.³⁴⁵

³³⁹ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/86.

³⁴⁰ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/122.

³⁴¹ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/202.

³⁴² İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/249.

³⁴³ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/342.

³⁴⁴ İbn Ĥallikân, a.g.e., VI/367.

³⁴⁵ İbn Ĥallikân, a.g.e., VII/35.

152. el-Mevfik b. Hilâl el-Kâtib (الموفق بن الخلال): Ebu'l-Haccâc Yûsuf b. Muhammed, İbn el-Hilâl, lakâbı el-Mevfik, Mısır dîvanında katıpti. Ondan birçok makta'lar gelmiştir. 566/1171'de öldü.³⁴⁶

153. er-Rammâdî eş-Şâ'ir (الرمادي الشاعر): Ebû Ömer Yûsuf b. Hârûn el-Kindî er-Rammâdî, meşhur şairdir. Kurtuba şairlerindedir, şiiri çoktur. Çok sayıda makta'ları vardır. 403/1013'te öldü.³⁴⁷

154. Ebu'l-Muḥâsin eş-Şevvâ'u (أبو المحاسن الشواء): Ebu'l-Muḥâsin Yûsuf b. İsmail eş-Şevvâ'u, lakâbı Şihâbuddîn, el-Kûfî (aslen) el-Ḥalebî (doğumu, menşei, vefâtı). Ediptir, aruz ve kâfiyede mükemmel bir şairdir. Dört ciltlik bir şiir dîvanı vardır. Şeyḥ Tâcu'd-dîn Ebu'l-Ḳâsım Ahmed b. Hibetullah b. Sa'îd en-Naḥvî el-Luğavî'den çok istifade etti, edbiyatta hocasıdır. Meşhur şair et-Tâc Ebu'l-Fetḥ Mes'ud b. Ebi'l-Faḍl en-Naḳkaş el-Ḥalebî'den de şiir nazmetme konusunda çok şey öğrendi. 562/1167'de doğdu, 635/1238'de öldü.³⁴⁸

³⁴⁶ İbn Ḥallikân, a.g.e., VII/219.

³⁴⁷ İbn Ḥallikân, a.g.e., VII/225.

³⁴⁸ İbn Ḥallikân, a.g.e., VII/231.

SONUÇ

İbn Hallikân'ın eseri *Vefeyâtu'l-'A'yan* üzerinde yapılan incelememizin giriş bölümünde, müellifimizin yaşadığı ve eserini yazdığı dönem hakkında genel bilgi verilmiştir. Böylece İbn Hallikân'ın nasıl bir dönemde yetiştiğinin ve eserini hangi hal ve şartlarda yazmış olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır.

Birinci bölümde, yazarımızın hayatı ve eserleri anlatılmış, ardından asıl konumuz olan *Vefeyâtu'l-'A'yan* adlı kitap tanıtılmış, eserin önemi, değeri, içeriği, yöntemi ve onun hakkında yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Bu şekilde esere ve müellifine âşinalığımız artmış, bu âşinalık bize gelecek bölümü hazırlamada kolaylık sağlamıştır.

İkinci bölümde, eserde biyografisi verilen 855 kişiden toplam 315 adedinin, Arap dili ve edebiyatı âlimi olduğu tesbit edilmiştir. Bunlardan herbiri, aslında Arap dili ve edebiyatının birden fazla alanıyla iştigal etmiştir. Ancak bu alanlar içinde en fazla temayüz ettiği alan hangisi ise bu başlıklar altında onların isimleri sıralanmıştır. Böylece bunlardan 75'inin nahiv, 30'unun lügat, 1'inin belâgat, 8'inin hatip, 48'inin edebî sanatlar veya edebiyat tarihi âlimi ve 154'ünün de şair olduğu tesbit edilmiştir. Bu tesbitten sonra isimleri verilen âlimlerin tam adları, lakapları, doğum ve ölüm tarihleri ve yerleri, yerleştikleri ve gezi yaptıkları yerler, hocaları, talebeleri, meşgul oldukları ilim dalları ve eserleri ile ilgili kısa hal tercümeleri verilmiştir. Ancak başlıklar altında listelenen isimler verilirken kronolojik sıra değil alfabetik sıra gözetilmiştir. Bu yöntem, olması gereken olduğu için değil daha kolay bir yol olduğu için tercih edilmiştir.

Çalışmamız, İbn Hallikân'ın eserinde bahsi geçen Arap dili ve edebiyatı âlimlerinin tesbit ve muhtasar bir tanıtımı amacına uygun olacak tarzda hazırlanmıştır. Bunun için gereksiz olduğu düşünülen tarih, olay, kişi ve mâlûmatlardan kaçınılmıştır. Yine bu amaçla, tesbit edilipte gerekli görülen bilgiler elden geldiğince ihmal edilmeksizin verilmeye çalışılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Becker, C. H., “Eyyûbiler”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, Ankara: 1965, c. IV.
- Brockelmann, Carl, “İbn Hallikân”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, İstanbul: 1977, c. V/II.
- Geschichte der Arabischen Litteratur-Erster Band** (GAL), Leiden: 1943, c. I.
- Geschichte der Arabischen Litteratur-Erster Supplementband** (GAS), Leiden: 1937, c. I.
- Çelebi, Kâtib Hacî Halîfe Mustafa b. Abdullah, **Keşfu’z-Zunûn ‘an Esâmi’l-Kutub ve’l-Funûn**, thk. Ş. Yaltkaya ve R. Bilge, Ankara: 1943, c. II.
- Gök, H. İbrahim, “İbn Hallikân’da Selçuklu Biyografileri-I”, **Edebiyat Dergisi**, yıl: 2006, sayı: 15.
- Günaltay, M. Şemseddin, **İslam Tarihinin Kaynakları**, hzl. Yüksel Kanar, Endülüs yy., İstanbul: 1991.
- Huart, Clément, **Arap ve İslam Edebiyatı**, çev. C. Sezgin, Ankara Tisa matbaa, tsz.
- İbn Hallikân, Ebu’l-‘Abbâs Şemsu’d-din Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr, **Vefeyâtu’l-‘A’yân ve Enbâ’u Ebnâ’i’z-Zemân**, thk. İhsân ‘Abbâs, Beyrut-Lübnan: 1968, VIII cilt.
- Kafesoğlu, İbrahim, “Selçuklular”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, Ankara: 1965, c. X.
- Kehhâle, Ömer Rıza, **Mu’cemu’l-Muellifin Terâcimu Musannifi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye**, Mektebetu’l-Musennâ, Beyrut: 1958, c. II.
- İbn Keşîr, Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Ömer, **el-Bidâye ve’n-Nihâye fi’t-Târîh**, 1. basım, Mısır: 1932, c. XIII.
- Köprülü, M. Fuad, “Hârizmşahlr”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, Ankara: 1965, c. V/I.
- Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken yy., 2. basım, İstanbul: 1980.
- Kucur, Sadi S., “Selçuklular-III. Anadolu Selçukluları, B) Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: 1988, c. XXXVI.
- el-Kutubî, Şâkir b. Ahmed, **Fevâtu’l-Vefeyât**, Beyrut: 1299, c. I.
- Levend, Âgah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihine Giriş**, Türk Tarih Kurumu, 2. baskı, Ankara: 1984, c. I.

- Mustafa, Şâkir, **et-Târihu'l-'Arabî ve'l-Muerrihûn**, 1. basım, Beyrut: 1993, c. IV.
- Özaydın, Abdülkerim, “İbn Hallikân”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: 1988, c. XX.
- Özgüdenli, Osman Gazi, “Moğollar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: 1988, c. XXX.
- Rose, H.A., “Hind-Türk İmparatorluğu”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, Ankara: 1965, c. V/I.
- eş-Şâfedî, Salahaddîn Halîl b. ‘Aybek, **Kitâbu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât**, thk. Ahmed b. et-Tayyib b. Halef ve Ahmed b. Muhammed b. Şerâ'a, en-Neşîrâtü'l-İslâmiyye, 2. basım, Beyrut: 1982, c. VII.
- es-Serkîs Yûsuf ‘İlyân, **Mu‘cemu'l-Matbû'ât el-'Arabiyye ve'l-Mu'arrabe**, Mısır: 1928, c. I.
- Sobernheim, M., “Memlükler”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, Ankara: 1965, c. VII.
- es-Subkî, Abdulvehhab b. ‘Ali b. Abdulkâfi, **Tabakâtu's-Şâfi'iyeti'l-Kubrâ**, thk. Mahmûd Muhammed et-Ṭanâhî ve Abdulfettah Muhammed el-Huluv, 1976, c. VIII.
- es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, **Husnu'l-Muhâdara fi Târîh Mısır ve'l-Ḳâhire**, thk. Muhammed Ebu'l-Faḍl İbrahim, 1967, I.
- Sümer, Faruk, “Selçuklular-III. Anadolu Selçukluları”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: 1988, c. XXXVI.
- Şeşen, Ramazan, **Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıncılığı**, takd. Ekmeleddin İhsanoğlu, İSAR Yayınları, İstanbul: 1998.
- Taneri, Aydın, “Hârizmşahlar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: 1988, c. XVI.
- Türk Ansiklopedisi**, “İbn Hallikân”, MEB, Ankara: 1971, c. XX.
- Yıldız, H. Dursun, “Abbâsiler”, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, İstanbul: 1988, c. I.

Yiğit, İsmail, “Memlûkler”, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, İstanbul: 1988, c. XXIX.

ez-Zehebî, Şemsuddîn, **el-İber fi Haber men Ğaber**, thk. Muhammed es-Sa'îd b. Bîseyûnî Zağlûl, Beyrut: 1347, c. III.

Zetterstéen, K.V., “Abbâsiler”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, Ankara: 1965, c.I.

Zeydan, Corci, **İslam Medeniyeti Tarihi**, trcm. Zeki Megamiz, Üçdal Neşriyat, İstanbul: 1973, c. III.

İslam Uygarlıkları Tarihi, trcm. Necdet Gök, İletişim yayınları, 1. baskı, İstanbul: 2004, c. I.

ez-Zirikli, Hayreddin, **el-'A'lâm Kâmusu Terâcim li Eşhari'r-Ricâli ve'n-Nisâ mine'l-'Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn**, 3. basım, Beyrut: 1969, c. I.